

১৩৪৮  
A/LIT

A-4-13.5

১৩৪৮(৪)  
২৬-১১-৭

# অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা

ডঃ উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী  
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

নিউ বুক ষ্টল  
গুৱাহাটী—১



ASAMIYA BHASHAR RUPA-KATHA : The story of Morphemes in the Assamese Language, a descriptive study with some historical accounts by Dr. Upendranath Goswami, Reader in Assamese, Gauhati University and published by Sri Ratneswar Datta, New Book Stall, Gauhati-1, 1974.

প্রকাশক :

শ্রীবত্বেশ্বৰ দত্ত

নিউ বুক ষ্টল

গুৱাহাটী—১

প্রথম প্রকাশ : ১৯৭৪ ছন

লেখকৰ দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

মূল্য : ৬.৫০ টকা

বেটুপাত-শিল্পী : শ্রীত্ৰৈলোক্য দত্ত

ছপাখানা :

লক্ষ্মী-সবস্বতী প্রেছ

২০২বি, বিধান সৰণী

কলিকতা-৬

অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা



# সূচী-পত্ৰ

অৱতৰণিকা :

পৃষ্ঠা ১—৭

এক

বিশেষ্য। বচন। বহুবচনৰ প্ৰত্যয় আৰু মূল। লিঙ্গ। নিৰ্দিষ্টতাৰাচকতা  
আৰু মূল। নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়। অনিৰ্দিষ্টতাৰাচকতা। কাৰক আৰু  
শব্দ-বিভক্তি। শব্দ-বিভক্তিবোৰৰ মূল। বিশেষণ। বিশেষণৰ তুলনা।  
সৰ্বনাম। সৰ্বনামবোৰৰ তালিকা। সৰ্বনামবোৰৰ মূল। সংখ্যাৰাচক শব্দ।  
সংখ্যাৰাচক বিশেষ্য শব্দ। সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ। পূৰণৰাচক সংখ্যাৰাচক  
শব্দ। আংশিক সংখ্যাৰাচক শব্দ।

পৃষ্ঠা—৮—৩৫

দুই

ক্ৰিয়া আৰু ক্ৰিয়া-বিভক্তি। অনিয়মিত ধাতু। অসমীয়া ধাতুৰ উৎস। মুখ্য  
ধাতু : সাধাৰণ ধাতু, সংস্কৃতৰ উপসৰ্গযুক্ত ধাতু, সংস্কৃতৰ পাঁচনী ক্ৰিয়াৰ পৰা  
অহা ধাতু। গোণ ধাতু : পাঁচনী ধাতু, নামধাতু, সংযুক্ত ধাতু, প্ৰত্যয়ান্ত ধাতু,  
ধ্বন্যাত্মক ধাতু। অনাৰ্য আৰু আন ভাষাৰ পৰা অহা ধাতু। ক্ৰিয়াৰ নাস্ত্যৰ্থক  
ৰূপ। তুমুনন্ত ক্ৰিয়া-ৰূপ। কৃদন্ত। ভৱিষ্যৱাচক কৃদন্ত। অসমাপিকা ক্ৰিয়া-ৰূপ।  
ক্ৰিয়াৰ অবিচ্ছিন্নতা। ছৰ্ত সাপেক্ষতা। ক্ৰিয়াৰ বাচ্য। ক্ৰিয়া-বিশেষণ :  
কালৱাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ, স্থানৱাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ, লক্ষণৱাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ,  
বিবিধ বিষয়ক ক্ৰিয়া-বিশেষণ। ক্ৰিয়া-বিশেষণৰ তুলনা। অব্যয়। পৰসৰ্গ :  
বিশেষ্যৱাচক পৰসৰ্গ, ক্ৰিয়াৱাচক পৰসৰ্গ। বিবিধ বিষয়ক অব্যয় : যোজক  
অব্যয়, পৃথকবোধক অব্যয়, সন্দেহবোধক অব্যয়, ভাৱবোধক অব্যয়, সম্বোধন-  
বোধক অব্যয়, সমিধানবোধক অব্যয়। জোৰ বুজোৱা ৰূপ : ওপৰৰি ভাৱত,  
ডাঠি কোৱা ভাৱত। পুনৰুক্তি

পৃষ্ঠা ৩৬—৬৩

তিনি

শব্দ-গঠন। কৃৎ প্ৰত্যয়। তদ্ধিত প্ৰত্যয়। উপসৰ্গ। ধ্বন্যাত্মক শব্দ।  
প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ। শব্দৰ ক্ৰম আৰু বাক্য-গঠন-প্ৰক্ৰিয়া।

পৃষ্ঠা ৬৪—৮৬

চাৰি

পৰিশিষ্ট :

পৃষ্ঠা

- (১) অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণ-সমস্তু
- (২) অসমীয়া ভাষাৰ বাণন-পদ্ধতি
- (৩) অসমীয়া ভাষাৰ সংস্কৃত-স্তব

৮৭

৯০

৯৬

ৰূপ-সূচী :

১২৩



## সংক্ষেপ-চিহ্ন আৰু সংক্ষিপ্ত ৰূপ

- > এটাৰ পৰা হোৱা।
- < এটাৰ পৰা অহা।
- \* কল্পিত, নিৰ্মিত ৰূপ।
- ✓ ধাতু।
- // বিশিষ্টধ্বনিসূচক।
- পৰি.=পৰিচ্ছেদ।
- তু.=তুলনা।
- প্ৰা.=প্ৰাকৃত।
- সং.=সংস্কৃত।
- কাম.=কামৰূপী উপভাষা।
- প্ৰা. ভা. আ.=প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষা।
- ম. ভা. আ.=মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষা।
- ন. ভা. আ.=নব্য ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষা।
- মা. প্ৰা.=মাগধী প্ৰাকৃত।
- বৰ্ত. ক্ৰ.=বৰ্তমানকালিক ক্ৰদন্ত।
- পু. অ.=পুৰণি অসমীয়া।
- হি.=হিন্দী।
- A. F. D.=Assamese its Formation and Development.
- পা.=পালি।
- মা. ক.=মাধৱ কন্দলী।
- চৰ্য্য.=চৰ্য্যাপদ।
- অপ.=অপভ্ৰংশ।
- বৈ.=বৈদিক।
- অস.=অসমীয়া।

## আগ-কথা

মানুহ সামাজিক প্ৰাণী, মানুহ কথা-কোৱা প্ৰাণী। কথা বা ভাষাই মানুহক আন প্ৰাণী বা জীৱ-জন্তুৰ পৰা পৃথক কৰিছে। মানুহৰ কথা-কোৱা বা ভাষা-কোৱা ক্ষমতা কিন্তু এটা আচৰিত ক্ষমতা। জগতৰ বিভিন্ন ঠাইত ভিন ভিন ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। কিন্তু প্ৰত্যেক ভাষাবে একোটা নিজস্ব শৃঙ্খলা আছে, প্ৰত্যেকৰে গঠন-পদ্ধতিৰ একোটা প্ৰণালী আছে। সেই প্ৰণালীৰ আৱিষ্কাৰৰ দ্বাৰা কোনো এটা ভাষাক সূক্ষ্মভাৱে তন্ন তন্নকৈ আলোচনা কৰিব পাৰি। কোনো এটা ভাষাৰ গঠন-পদ্ধতিৰ তন্ন তন্ন বিচাৰেই সেই ভাষাৰ ব্যাকৰণ। আনভাৱে ক'বলৈ হ'লে কোনো এটা ভাষাৰ ব্যাকৰণ হ'ল সেই ভাষাটোৰ কথিত ৰূপৰ গঠন-পদ্ধতিৰ বিৱৰণ। ভাষা এটাৰ লিখিত বা সাহিত্যিক ৰূপো থাকিব পাৰে। কিন্তু সেই সাহিত্যিক ৰূপৰো ব্যাখ্যা দিবলৈ হ'লে ভাষাটোৰ কথিত ৰূপৰ বিশ্লেষণৰ ব্যাখ্যা অপৰিহাৰ্য হৈ উঠে। ভাষা এটাৰ সাহিত্যিক ৰূপত আন ভাষাৰ প্ৰভাৱো থাকিব পাৰে। তেনে প্ৰভাৱ যদি বেছি হয় তেনেহ'লে তাৰো স্বকীয়া বিৱৰণ দাঙি ধৰাটো দৰ্কাৰ। এনে দৃষ্টিৰে অসমীয়া ভাষাৰ কথিত ৰূপৰ গঠন-পদ্ধতি বিশ্লেষণ কৰি এতিয়ালৈকে অসমীয়াত পুথি ৰচনা কৰা হোৱা নাই বুলি ক'ব পাৰি। এই পুথিত অসমীয়া মানুহ উপভাষাটোৰ গঠন-পদ্ধতিৰ বিশ্লেষণ দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে।

ভাষা এটাৰ গঠন-পদ্ধতিৰ বিশ্লেষণ মানে প্ৰথমতে ভাষাটোৰ বিশিষ্টধ্বনি, তাৰ পাছত সেইবোৰৰ সংযোগ বা ৰূপ আৰু অৱশেষত ৰূপবোৰৰ সংযোগ বা বাক্য-গঠন-পদ্ধতি আদিৰ বৰ্ণনা। এই পুথিখনত অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট-ধ্বনিবোৰৰ সংক্ষিপ্ত বিৱৰণ দিয়াৰ পাছত সেইবোৰৰ সংযোগত হোৱা ৰূপবোৰৰ বিশেষভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। ৰূপৰ ৰূপেৰে সৈতে সংযোগ বা বাক্য-গঠনৰ বহল আলোচনালৈ নগৈ তাৰো সাধাৰণ আলোচনা দাঙি ধৰি অকল ৰূপ-ৰচনাৰ ওপৰতে বিশেষ দৃষ্টি বখা হেতুকে পুথিখনৰ নামকৰণো 'অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা' হিছাপে ৰখা হৈছে। প্ৰকৃতপক্ষে এইখন অসমীয়া ভাষাৰ গঠন-পদ্ধতিৰ বিশ্লেষণাত্মক পুথি। সাধাৰণভাৱে ই এখন অসমীয়া ব্যাকৰণ। সচৰাচৰ আমাৰ ব্যাকৰণবোৰত বিশেষ্য, বিশেষণ আদি শব্দবোৰৰ যেনে ধৰণৰ সংজ্ঞা দিয়া হৈছে এই পুথিখনত সেইবোৰক তেনে ধৰণে নাৰাখি কোনো



ৰূপৰ আন ৰূপৰ লগত কেনে ধৰণৰ সম্পৰ্ক হয় আৰু বাক্যত সেই ৰূপবোৰৰ কি স্থান আদিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিহে ভাষাবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰে সেই ৰূপবোৰৰ সংজ্ঞা নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে। পুথিখনত ব্যৱহাৰ কৰা পাৰিভাষিক শব্দবোৰৰ বেছি ভাগ শব্দ আমাৰ ‘ভাষা-বিজ্ঞান’ নামৰ পুথিখনৰ পৰা লোৱা হৈছে। বাকী অংশ পূৰ্বৱৰ্তী বৈয়াকৰণসকলৰ বিশেষকৈ সত্যনাথ বৰা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু কালিৰাম মেধিৰ পুথিৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

পুথিখনত সকলোবোৰ ৰূপকে প্ৰথমতে বিশিষ্টধ্বনি অলুয়ায়ী লেখা হৈছে যাতে ৰূপবোৰৰ প্ৰকৃত উচ্চাৰণ সম্ভৱ হয়। বন্ধনীৰ ভিতৰত লিখিত ৰূপটোও দিয়া হৈছে। অসমীয়া ভাষাত অনেক সংস্কৃতীয়া প্ৰয়োগ চলি আছে। সেইবোৰৰ সম্যক জ্ঞান জন্মিবলৈ হ’লে অসমীয়া ভাষাৰ গঠন-পদ্ধতিৰ বিশ্লেষণৰ লগতে বিশেষকৈ সংস্কৃতৰ সন্ধি, কৃৎ-তদ্ধিত প্ৰত্যয়, যত্ন-গত্ৰবিধি, লিঙ্গভেদ, উপসৰ্গ আদিৰ যিবোৰ অসমীয়া ভাষাত প্ৰায়ে ব্যৱহাৰ হৈ থাকে সেইবোৰৰ আলোচনা থকাটো উচিত। পৰিশিষ্টত সেই কাৰণে ‘অসমীয়া ভাষাৰ সংস্কৃত স্তৰ’ নামৰ আলোচনা এটা দিয়া হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণ-সমগ্ৰা আৰু বাণন-পদ্ধতিৰ বিষয়েও কিছু কথা আলোচনা কৰা হৈছে। পুথিখনে পঢ়ুৱৈ-সমাজৰ পৰা আদৰ পালে আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱা বুলি মানিম। পুথিখনত দোষ-ত্রুটি নিশ্চয় আছে। তাৰ বাবে স্বধী-সমাজৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰিছোঁ। পুথিখন প্ৰকাশ কৰি উলিওৱা বাবে নিউ বুক ষ্টলৰ কৰ্মকৰ্তা সকললৈ ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

গুৱাহাটী

১৯৭৪ ছন

শ্ৰীউপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী

## অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা

### অৱতৰণিকা

১ কোনো জন-সমষ্টিয়ে স্পষ্ট ধ্বনি-উচ্চাৰণৰ জৰিয়তে মনোভাৱ প্ৰকাশ কৰি পাৰস্পৰিক সহযোগিতা আৰু দৈনন্দিন জীৱনৰ কাৰ্য-পৰিচালনাৰ বাবে অৱলম্বন কৰা প্ৰণালীক ভাষা বোলে। সংক্ষেপতে ক’বলৈ হ’লে উচ্চাৰিত ধ্বনি-প্ৰতীকৰ সহায়ত ভাৱৰ পূৰ্ণ অভিব্যক্তিৰ নাম ভাষা। ভাষাৰ মূল ধ্বনি বুলি ক’ব পাৰি। স্পষ্ট ধ্বনিৰ নিজৰ কোনো অৰ্থ নাই। এটা নাইবা তাতকৈ অধিক ধ্বনিৰ সংযোগত একোটা অৰ্থ প্ৰকাশিত হয়। ইয়াৰ নাম ৰূপ। এটা বা অধিক ৰূপৰ সংযোগ আৰু সেইবোৰৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰ ফলত একোটা স্পষ্ট মনোভাৱ প্ৰকাশ পায়। ইয়াক সাধাৰণতে বাক্য বুলি কোৱা হয়। বাক্যৰ সমষ্টিয়ে সুদীৰ্ঘ মনোভাৱ ব্যক্ত কৰে। এইদৰে পাৰস্পৰিক সহযোগিতাৰ সৃষ্টি হয়। অৰ্থাৎ একোখন ঠাইৰ একোটা ভাষাই গঢ় লয়। গতিকে কোনো এটা ভাষা জানিবলৈ হ’লে সেই ভাষাৰ ধ্বনি, ধ্বনিৰ সংযোগ বা ৰূপ-গঠন আৰু ৰূপৰ সংযোগ বা বাক্য-গঠনৰ বিষয়ে অৱগত হ’ব লাগিব।

২ যি পুথিত কোনো এটা ভাষাৰ গঠন-প্ৰণালী আলোচনা কৰা হয় সেই পুথিক সেই ভাষাৰ ব্যাকৰণ বোলে। আমাৰ প্ৰায় ভাগ অসমীয়া ব্যাকৰণত “যি পুথি পঢ়িলে ভাষা শুদ্ধকৈ ক’ব আৰু লিখিব পাৰি” সেই পুথিকে ব্যাকৰণ বুলি কোৱা হৈছে। মাত্ৰ সত্যনাথ বৰাই ‘বহল ব্যাকৰণ’ৰ পাতনিত ব্যাকৰণ সম্পৰ্কে এটা স্পষ্ট আৰু বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গী দাঙি ধৰা দেখা যায়। তেওঁ লেখিছে “ব্যাকৰণ ভাষাৰ বিশ্লেষণ বা ভাঙ্গনি। ই ভাষা এটা খণ্ড খণ্ড কৰি তাৰ গঠন-প্ৰণালীটোক ভাঙ্গি-ছিঙ্গি ভিন ভিন কৰি দেখুৱাই দিয়ে আৰু সেই ভিন ভিন খণ্ডবিলাকৰ ভিন ভিন নাম দিয়ে।”

৩ অসমীয়া ব্যাকৰণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰথমতে অসমীয়া ধ্বনি সম্পৰ্কে আলোচনাৰ দৰ্কাৰ। অসমীয়াত সৰ্বমুঠ ঊনত্ৰিশটা বিশিষ্টধ্বনি আছে। এইবোৰৰ আঠোটা স্বৰ আৰু একৈশটা ব্যঞ্জন। স্বকীয়াভাৱে অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা ধ্বনি-সংযোগৰ ভিতৰত কোনো এটা ধ্বনিৰ ঠাইত যদি আন এটা ধ্বনি ব্যৱহাৰ কৰা হয় আৰু সেইটোৰ পৰা আন এটা অৰ্থ প্ৰকাশিত হয় তেনেহ’লে সেই ধ্বনি ছুটাক



বিশিষ্টধ্বনি বোলে; যেনে, তিল (ত-ই-ল) আৰু তেল (ত-এ'-ল)। ইয়াত ই ধ্বনিৰ ঠাইত এ' ধ্বনি দিয়াৰ ফলত শব্দ দুটাই ভিন্ন অৰ্থ বুজালে। গতিকে ই, এ' অসমীয়াত দুটা বিশিষ্টধ্বনি। অসমীয়াত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিকেইটা হ'ল: অ, আ, ই, উ, এ, এ', অ' ও। তলৰ চিত্ৰৰ পৰা সেইবোৰক আৰু স্পষ্টৰূপে বুজা যাব।

	সম্মুখ	কেন্দ্ৰীয়	পশ্চ
উচ্চ	ই		উ
উচ্চ-মধ্য	এ		ও
উচ্চ-নিম্ন-মধ্য	এ'		অ'
নিম্ন-মধ্য			অ
নিম্ন		আ	

৪ অসমীয়াত হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ স্বৰৰ ভিতৰত পাৰ্থক্য নাই। গতিকে দৈৰ্ঘ্য অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্টধ্বনি নহয়। স্বৰৰ অনুনাসিকতা হ'লে বিশিষ্টধ্বনি। উদাহৰণ:

- /ই/ বিল, তিল।
- /এ/ বেল (স্কুল বা কলেজৰ)
- /এ'/ বে'ল (গছৰ), তে'ল।
- /আ/ তাল।
- /অ/ তল, বল।
- /অ'/ ব'ল (ঘাওঁ ব'ল)।
- /ও/ বোল (বং)।
- /উ/ বুল।
- /ৗ/ কাহ, কাঁহ।

৫ অসমীয়াত কিছুমান দ্বিস্বৰধ্বনি আছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত সচৰাচৰ এইকেইটা ব্যৱহাৰ হয়: ইউ, এই, এউ, এ'ও, আই, আউ, অই, অ'ই, অ'উ, উই। উদাহৰণ: ঘিউ, সেই, নেউল, দে'ও (দেও), ভাই, নাউ (নাও), তই, নৈ, মৌ, জুই।

৬ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি অসমীয়াত একৈশটা: ক, খ, গ, ঘ, ঙ, চ, জ, ত, থ, দ, ধ, ন, প, ফ, ব, ভ, ম, ব, ল, স, হ। 'ঙ' ত বাহিৰে আটাইকেইটা ব্যঞ্জনধ্বনি শব্দৰ আৰম্ভণি, মাজ আৰু শেষত ব্যৱহাৰ হ'ব পাৰে। 'ঙ' শব্দৰ আৰম্ভণিত ব্যৱহাৰ নহয়। উদাহৰণ:

- /প/ পাত। /গ/ গাল, গা।
- /ফ/ ফাত (ফাট)। /ঘ/ ঘা।
- /ব/ বাত (বাট)। /ম/ মাক।
- /ভ/ ভাত। /ন/ নাক, স্নন (স্নন)।
- /ত/ তাপ। /ঙ/ স্ঙ (স্ঙ)।
- /থ/ থাপ। /ল/ লঙ (লং)।
- /দ/ দান। /ৰ/ বঙ (বং)।
- /ধ/ ধান। /চ/ চাল (ছাল)।
- /ক/ কাল। /জ/ জাল।
- /খ/ খাল। /স/ সাত।
- /হ/ হাত।

৭ অসমীয়াত য় আৰু ৰ অৰ্ধস্বৰ। (অনাঙ্কৰিত স্বৰধ্বনিক অৰ্ধস্বৰ বোলে)। য় আৰু ৰ অসমীয়াত শ্ৰুতিধ্বনিহে। (ওচৰা-উচৰিকৈ থকা দুটা বিভিন্ন ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰি এটাৰ পৰা আনটোলৈ যাওঁতে মাজতে হঠাৎ এটা নতুন ধ্বনি উচ্চাৰিত হয়। এয়ে শ্ৰুতিধ্বনি।) অসমীয়াত ওচৰা-উচৰিকৈ থকা দুটা স্বৰ-ধ্বনিৰ আগৰটো ই হ'লে দুয়োটা ধ্বনিৰ মাজত আপোনা-আপুনি য় উচ্চাৰিত হ'ব। আগৰটো উ বা ও হ'লে আপোনা-আপুনি ৰ উচ্চাৰিত হ'ব। অ-অ নাইবা

১. উশাহৰ একে টানত দুটা স্বৰধ্বনি একেলগে উচ্চাৰণ কৰোঁতে যদি এটা অক্ষৰত পৰিণত হয়, তেতিয়া হ'লে সেইটোৰ নাম দ্বিস্বৰ। কোনো ধ্বনি-সমষ্টিৰ এটা আনটো বা আনবোৰতকৈ যদি বেছি মুখৰ হয়, তেনেহ'লে মুখৰ আৰু মুখৰ নোহোৱা ধ্বনিকেইটা লগ লাগি একোটা অক্ষৰত পৰিণত হয়। দ্ৰষ্টব্য: লেখকৰ 'ভাষা-বিজ্ঞান', ২য় সংস্কৰণ।



আ-অ, ও-ওৰ মাজতো ৰ দেখা যাব। সেই কাৰণে হ'বিএ>হ'বিয়ে (হবিয়ে), জ'হুএ>জ'হুৱে-(যহুৱে), লোএ>লোৱে ইত্যাদি। কিন্তু ই-ওৰ মাজত ৰ উচ্চাৰিত নহয়; যেনে, হ'বিও (হবিও)। একেলগে তিনিটা স্বৰধ্বনিৰ সংযোগ ঘটিলে মাজত থকা ই আৰু উ স্বৰধ্বনি অনাক্ষৰিক হয় আৰু সেই-কেইটোক শ্ৰুতিধ্বনিৰে বুজোৱা হয়; যেনে, আইএ>আয়ে, বৌএ>বৌৱে, মইও>ময়ো, গাউএ-গাউএ>গাৱে—গাৱে। ইঅ'ই, ওআই আদি স্বৰধ্বনিৰ সংযোগ হ'লে দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় স্বৰ দুটা মিলি দ্বিস্বৰত পৰিণত হয়; যেনে, বি অ'ই>বিএ>বিৱৈ, জোঁ আই>জোঁৱাই।

৮ লেখোঁতে সংস্কৃত বৰ্ণমালাৰ অনুকৰণত বহুতো বৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও সেই আটাইবোৰৰ ধ্বনি-গুণ অসমীয়াত নাই। সংস্কৃতৰ ৭ অসমীয়াত ৰি ৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়, অসমীয়াত এ, ঐ এই বিশিষ্টধ্বনি দুটা বুজাবলৈ বেলেগ বৰ্ণ বা আখৰ নাই। ছয়োটাকে এ আখৰেৰে লেখা হয়; যেনে বেল (স্কুলৰ বা কলেজৰ), বেল (গছৰ)। ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ মাত্ৰা আৰু অধিক। তলৰ বিৱৰণে এইটো বুজাত সহায় কৰিব।

## বিশিষ্টধ্বনি

## অসমীয়া আখৰ

/প/	প।
/ফ/	ফ।
/ব/	ব।
/ভ/	ভ।
/ত/	ত, ঙ, ট।
/থ/	থ, ঠ।
/দ/	দ, ড।
/ধ/	ধ, ঢ।
/ক/	ক।
/খ/	খ।
/গ/	গ।
/ঘ/	ঘ।
/ম/	ম।
/ন/	ন, ণ।
/ঙ/	ঙ, ঙ।

/ল/	ল।
/ৰ/	ৰ, ড়।
/চ/	চ, ছ (শ, ষ, স)।
/জ/	জ, ঝ, ঞ, ঞ।
/স/	শ, ষ, স।
/হ/	হ, ঃ।

৯ ধ্বনিৰ পাছত ধ্বনি-সংযোগৰ আলোচনা বা কোনো এটা ভাষাৰ ৰূপ-গঠনৰ আলোচনা। কোনো ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগে স্বাধীনভাৱে কোনো অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিলে সেইটোক মুক্তৰূপ আৰু কোনো ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগে স্বাধীনভাৱে অৰ্থ প্ৰকাশ নকৰি আন স্বাধীন ৰূপৰ লগত যোগ হৈ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিলে সেইটোক যুক্তৰূপ বোলা হয়। অসমীয়াত ঘৰ এটা স্বাধীন বা মুক্তৰূপ। ঘৰটো, ঘৰবোৰ আদিৰ -টো আৰু -বোৰ হ'ল যুক্তৰূপ। যিবোৰ মুক্ত নাইবা মুক্ত আৰু যুক্তৰূপ লগ লাগি হোৱা ৰূপৰ পাছত কোনো উক্তি বা বাক্যত স্বাভাৱিক বিৰাম ঘটে সেইবোৰক শব্দ বোলে। মই ঘৰলৈ যাওঁ এই বাক্যটোত মই, ঘৰলৈ আৰু যাওঁ এই তিনিটা শব্দ আছে। শব্দক আৰু আন ধৰণেও ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি। সেই অনুযায়ী শব্দৰ তিনিটা বিভাগ হ'ব। প্ৰথমতে অকল মুক্তৰূপেৰে গঠিত শব্দ যিবোৰক আমি অকল শব্দ বুলিয়ে ক'ব পাৰোঁ। মুক্তৰূপৰ লগত যুক্তৰূপ লগ লাগি একোটা অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা মিশ্ৰ শব্দ আৰু মুক্তই মুক্তই লগ লাগি নাইবা মুক্ত শব্দৰ লগত মিশ্ৰ শব্দ লগ লাগি হোৱা সংযুক্ত শব্দ। ইয়াৰ কেইবা প্ৰকাৰো হ'ব পাৰে (পৰি. ৫৫)। গতিকে ওপৰত উল্লেখ কৰা মই হ'ল শব্দ, ঘৰলৈ আৰু যাওঁ মিশ্ৰ শব্দ। সংযুক্ত শব্দবোৰ এনেকুৱা : গুৰু-শিষ্য, তল-সৰা, হাতে-কটা, নেজাল-তৰা।

১০ অসমীয়াত যুক্তৰূপ আৰু মুক্তৰূপৰ সংযোগৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-গঠনৰ ক্ষেত্ৰত তলৰ কথা কেইটালৈ বিশেষ মন দিয়া আৱশ্যক। এই ধৰণেও ক'ব পাৰি যে এইকেইটাৰ দ্বাৰাই অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-গঠন-পদ্ধতি নিয়ন্ত্ৰিত হৈছে। এইবোৰৰ এটা হ'ল স্বৰসঙ্গতি আৰু আনটো তিৰ্যকৰূপ। পৰৱৰ্তী অক্ষৰত থকা উচ্চ স্বৰধ্বনিৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী অক্ষৰত থকা নিম্ন স্বৰধ্বনিৰ উচ্চ স্বৰধ্বনিলৈ হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ নাম স্বৰসঙ্গতি; যেনে, বে'তা (বেটা), কিন্তু বেতি (বেটা); চৰ, কিন্তু চ'ৰিয়া (চৰিয়া)। সেইদৰে বহ, বহ—উআ>ব'হআ (বহুৱা)। পৰৱৰ্তী অক্ষৰত থকা উচ্চ স্বৰধ্বনিৰ আগত



যদি নাসিক্য ধ্বনি থাকে, তেনেহ'লে এই নিয়ম নাখাটে; যেনে, সনি (শনি), অসমিতা (অসমীয়া)।

কেতিয়াবা মুক্তৰূপৰ পাছত যুক্তৰূপ লগ লাগিলে মুক্তৰূপৰ গঠনত ব্যৱহাৰ হোৱা বিশিষ্টধ্বনিবোৰৰ পৰিৱৰ্তন ঘটাও দেখা যায়। মুক্তৰূপৰ এনে পৰিৱৰ্তনক তিৰ্যকৰূপ বোলে। অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতত্ত্বৰ ই এটা অতি প্ৰয়োজনীয় আৰু বহুলৰূপে ব্যৱহৃত নীতি। কোনো এটা ভাষাৰ ৰূপ-গঠনৰ বৰ্ণনাই ভাষাটোৰ বিশৃঙ্খল যেন বোধ হোৱা ৰূপবোৰক এটা শৃঙ্খলাবদ্ধ ৰূপ দিয়াটো বাঞ্ছনীয়। অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰত এনে এটা শৃঙ্খল ব্যৱস্থাৰ বাবে তিৰ্যকৰূপৰ বহুল ব্যৱহাৰৰ আলোচনা অপৰিহাৰ্য। অসমীয়া ভাষাত প্ৰায় প্ৰত্যেক ক্ষেত্ৰতে তিৰ্যকৰূপৰ ব্যৱহাৰ আছে। প্ৰথমতে যদি লিঙ্গভেদৰ উদাহৰণলৈ চোৱা যায় তেনেহ'লে বাঘ, বাঘিনী; চোৰ, চুকনী; ধোৱা, ধুবুনী; বকুৱা, বকুৱানী আদি ৰূপ পোৱা যায়। এইবোৰৰ পৰা আমি এটা মাত্ৰ প্ৰত্যয়—নি (নী) ৰ ব্যৱহাৰ দেখুৱাই মুক্তৰূপবোৰে কি কি তিৰ্যকৰূপ ধাৰণ কৰে তাৰ নিৰ্দেশ দি তলত দিয়া ধৰণে এইবোৰ সজাব পাৰোঁ:

ব'কুআ+নি (বকুৱানী)।

চোৰ>চুক+নি (চুকনী)।

ধোৱা>ধুবু+নি (ধুবুনী)।

বাঘ>বাঘি+নি (বাঘিনী)।

তিৰ্যকৰূপৰ আন কেইটামান উদাহৰণ: (মই) খা—ওঁ>খাওঁ; কিন্তু (তুমি) খা>খো—আ (খোৱা); পলা, কিন্তু পলু>প'লু—আ (পলুৱা)।

১০.১ ৰূপ-সংযোগৰ ক্ষেত্ৰত মন কৰিবলগীয়া আৰু দুটা কথা আছে। তাৰ এটা হ'ল এয়ে যে কিছুমান যুক্তৰূপ ধ্বনি-সাপেক্ষ। অৰ্থাৎ সেই ৰূপবোৰ মুক্তৰূপবোৰৰ অন্ত্য ধ্বনিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। অসমীয়া ভাষাত ক্ৰিয়াটো সৰ্মৰক হ'লে কৰ্তাৰ পাছত -এ বিভক্তি যোগ হয়; যেনে, বাম্-এ>বামে খায়। সেইদৰে হৰিয়ে খায়, যত্নে খায়, পিতৃয়ে খায়। কিন্তু ল'ৰা-ই খায়, পাৰ-ই খায়। অৰ্থাৎ অকাৰান্ত আৰু আকাৰান্ত মুক্তৰূপৰ পাছত -এ বিভক্তি -ইলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। কিছুমান যুক্তৰূপ আকৌ ৰূপ-সাপেক্ষ। অৰ্থাৎ কিছুমান যুক্তৰূপ কিছুমান মুক্তৰূপৰ পাছতহে লগ লাগে। সেইবোৰ কিয় তেনেকৈ লগ লাগে তাৰ একো যুক্তি বিচাৰি পোৱা নাযায়। উদাহৰণ স্বৰূপে অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্বসূচক নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰৰ কথা কে প্ৰধানকৈ উল্লেখ কৰিব

পাৰি। এইবোৰ বিশেষ্য, বিশেষণ, প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় পুৰুষৰ বাহিৰে আন সৰ্বনাম আৰু সংখ্যাৰাচক শব্দৰ পাছত যোগ হয়; যেনে, ঘৰ-তো (ঘৰটো), ভাল-তো (ভালটো), ই-তো (ইটো), এ'-তা (এটা), এ'-খন (এখন) ইত্যাদি। এই প্ৰত্যয়বোৰৰ কিছুমানক কিছুমান ৰূপৰ লগত যোগ দিব পাৰি। কিন্তু তাৰ মাজত এটা বিশেষ নিয়ম থকা বুলি কোৱা টান হৈ পৰে; যেনে, হাত-খন, কান-খন (কাণখন), কপাল-খন, চ'কি-খন (চকীখন); নাক-তো (নাকটো), মূৰ-তো (মূৰটো), কলম-তো (কলমটো)। কিন্তু পে'নচিল-দাল (পেন্সিলডাল), হাতী-তো (হাতীটো), মাখি-তো (মাখীটো)\*। আছিলতে হাতৰ লগত চকীৰ কোনো সম্বন্ধ নাই; হাতীৰ লগতো মাখীৰ কোনো সাদৃশ্য নাই। অৰ্থাৎ এই প্ৰত্যয়বোৰ কিছুমান বিশেষ ৰূপৰ পাছতহে যোগ হয়। এয়ে ৰূপ-সাপেক্ষতা।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এইটো বুজিব পাৰি যে অসমীয়া ভাষাৰ গঠন-প্ৰণালী বা ৰূপতত্ত্বক স্পষ্টভাৱে খণ্ড-খণ্ডকৈ দেখুৱাব পাৰি। সেই খণ্ড খণ্ড ৰূপবোৰৰ সংযোগ কেনে আমোদজনক ইয়াৰ পাছত আলোচনা কৰা হৈছে।

\* আকৌ দ্ৰষ্টব্য: পৰি. ১৯; ১৯'১



## এক

১১ বিশেষ্য : যিবোৰ শব্দৰ পাছত বচন আৰু লিঙ্গৰাচক প্ৰত্যয়ৰ উপৰি শব্দ-বিভক্তি যোগ হয় সেইবোৰক বিশেষ্য বোলে। বিশেষ্য শব্দ স্বৰান্ত বা ব্যঞ্জনান্ত হ'ব পাৰে। আটাইবোৰ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিয়ে শব্দৰ শেষত ব্যৱহাৰ হ'ব পাৰে। স্বৰধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত শব্দৰ শেষত ব্যৱহাৰ হোৱা বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আৰু দ্বিস্বৰধ্বনি হ'ল : অ, আ, ই, উ, ও, ঐ, ঔ।

১২ বচন : অসমীয়াত বচন দুটা, একবচন আৰু বহুবচন। (সংস্কৃতত তিনিটা বচন আছিল, একবচন, দ্বিবচন আৰু বহুবচন। প্ৰাকৃতৰ সময়তে দ্বিবচন লুপ্ত হৈছে)। এটাক বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হোৱা ৰূপ একবচন আৰু দুটাকৈ অধিকক বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হোৱা ৰূপ হ'ল বহুবচন। দুটাক বুজাবলৈ হ'লে এটা বুজোৱা ৰূপৰ পাছত দুই বুজোৱা সংখ্যাৰাচক শব্দৰ লগত নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় লগ লগাব লাগে; যেনে, মানুহ, মানুহ-দু-জন, মানুহ-বোৰ। বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়বোৰে নিৰ্দিষ্ট ভাৱ এটাও প্ৰকাশ কৰে। বহুবচনাত্মক ৰূপে বিনয় অৰ্থত একবচনৰ ভাৱ বহন কৰে; যেনে, কথাটো শুনি আমি (মই) ভাল পোৱা নাই। সত্ৰীয়া পৰিৱেশত এনে ধৰণৰ ব্যৱহাৰ প্ৰচুৰ পৰিমাণে আছে।

১৩ বহুবচনৰ প্ৰত্যয় : অসমীয়াত একবচনৰ পৰা বহুবচন কৰিবলৈ কিছুমান প্ৰত্যয় যোগ দিয়া হয়। সেইবোৰ প্ৰধানকৈ হ'ল : —বোৰ, —বিলাক, —হ'ত, —লোক, —মথা আৰু —সকল। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

—বোৰ, —বিলাক : প্ৰাণী আৰু অপ্ৰাণীৰাচক শব্দৰ পাছত —বোৰ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, পানি-বোৰ (পানীবোৰ), ঘৰ-বোৰ। মানুহৰ ক্ষেত্ৰত —বোৰ লগ লগালে নিম্ন ভাৱ বা অমান্ত অৰ্থ আৰু —বিলাক লগ লগালে উচ্চ ভাৱ বা মান্ত অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে; যেনে ল'ৰা-বোৰ, মানুহ-বোৰ, মানুহ-বিলাক, ল'ৰা-বিলাক।

—ইত : কোনো ব্যৱসায়, জাতি বা দলৰ অন্তৰ্ভুক্ত ভাৱ বুজাবলৈ হ'লে —ইত ব্যৱহাৰ কৰা হয়; যেনে, কঁহাৰ-ইত, চাতৰ-ইত (ছাতৰইত)। সম্বন্ধ বুজোৱা বিশেষ্য শব্দৰ পাছত সন্মান অৰ্থত —ইত লগ লাগে; যেনে, দেউতা-ইত, মা-ইত। সৰ্বনামৰ পাছত —ইত যোগ দিলে কেৱল বহুবচনৰ

অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে; যেনে, ই-ইত, সি-ইত; তই, কিন্তু ত-ইত। জন্তু বুজোৱা শব্দৰ পাছত —ইত ব্যৱহাৰ কৰি মানুহৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিলে গালি বুজায়; যেনে, কুকুৰ-ইত, গ'ক-ইত (গৰুইত)।

—লোক : সচৰাচৰ সন্মানহুচক সৰ্বনামৰ পাছত —লোক ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, তুমি, কিন্তু তোমা-লোক; এ'ওঁ-লোক, তে'ওঁ-লোক (এওঁলোক, তেওঁলোক)। কেতিয়াবা বিশেষ্যৰ পাছতো —লোক ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়; যেনে, চাহাব-লোক (ছাহাব-লোক)।

—সকল : বিশেষ্য আৰু সৰ্বনাম শব্দৰ পাছত বেছি সন্মান বুজাবলৈ —সকল যোগ দিয়া হয়; যেনে, আপুনি, কিন্তু আপোনা-লোক, আপোনা-সকল; চাত্ৰব'ন্ধু-সকল (ছাত্ৰবন্ধুসকল), মন্ত্ৰী-সকল (মন্ত্ৰীসকল), দা-দাঙ'ৰীয়া-সকল (ডা-ডাঙৰীয়াসকল)।

—মথা : সামূহিকভাৱে হীনাত্মক —মথা ব্যৱহাৰ কৰা হয়; যেনে, ল'ৰা-মথা, গ'ক-মথা (গৰুমথা)।

১৩.১ সামূহিকভাৱে বহুবচন আৰু সম্বন্ধ অৰ্থত —বৰ্গ (বৰ্গ), —বৃন্দ, —মন্দিৰ (মণ্ডলী) আদিৰ প্ৰয়োগ আছে; যেনে, পাঠক-বৰ্গ (পাঠকবৰ্গ), শ্ৰদ্ধি-বৃন্দ (শ্ৰদ্ধিবৃন্দ), শিক্ষক-মন্দিৰ (শিক্ষকমণ্ডলী)। সমূহ (সমূহ) শব্দৰ প্ৰয়োগো কেতিয়াবা হয়; যেনে, প্ৰজা-সমূহ (প্ৰজাসমূহ), বাইজ-সমূহ (বাজ্যসমূহ)। কিছুমান শব্দ বহুবচনৰূপে ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, বাইজ। কেতিয়াবা একবচনাত্মক ৰূপেও বহুবচনৰ অৰ্থ ব্যক্ত কৰে; যেনে, 'ডাঙৰ ডাঙৰ ভেম', গৰুৰে ঘাঁহ খায়।

১৩.২ মূল : —বোৰ আৰু —বিলাকৰ মূল সম্পৰ্কে ডঃ কাকতিয়ে এনেদৰে কৈছে : প্ৰা. ভা. আ. বহু —ট > ম. ভা. আ. \*বউড় > ন. ভা. আ. বোৰ। তেওঁ —বিলাকৰ ব্যৱহাৰ অকণোদয় কাকতৰ সময়ৰ পৰাহে পোৱা হৈছে বুলি অভিপ্ৰাণ দিছে। খাছিয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ নাইবা সং. ৰিশাল+বহল শব্দৰ মিশ্ৰণৰ পৰা —বিলাক হোৱা বুলি তেওঁৰ ধাৰণা। “বিলাক শব্দ মিচমী কা-ফ্ৰাক (সকলো) শব্দৰ পৰা ওলোৱাটোৱে বেচি সম্ভৱ। কা-ফ্ৰাক (মিছু) মিচমী ভাষাৰ বহুবচনৰ প্ৰত্যয় বা চিন। এনে অনুমান কৰিব পাৰি যে গাৰো 'ফিলাক' আৰু মিচমী 'কা-ফ্ৰাক' একে শব্দ।”<sup>১</sup> —ইত < প্ৰা. ভা. আ. √অস্ > ম. ভা. আ. বৰ্ত. ক্ত. সন্ত; পু. অ. হন্ত, হান্ত। তু. ছহান্ত, তিনিহন্ত।



—লোক < সং. লোক। তু. হি. —লোগ; যেনে, তুমলোগ, হমলোগ।  
—সকল < সং. সকল। —মথা < সং. মথ। -বৰ্গ, -বৃন্দ, -মণ্ডলী, -সমূহ আদি  
সংস্কৃত শব্দ।

১৪ পুৰণি অসমীয়াত বহুবচন বুজাবলৈ বহুতো ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰা  
হৈছিল: -সব, -সম্ব, -চয়, -গণ, -মানে, -সা, -বা আদি। উদাহৰণ: বৃক্ষ-সব,  
তা-সম্বা-ব, চৰিত্ৰ-চয়, তাৰা-গণ, পদ্মিনী-মানে, আমা-সা-ক, তো-বা।

১৫ লিঙ্গ: পুৰুষ-স্ত্ৰী নাইবা মতা-মাইকীৰ ধাৰণা স্পষ্ট কৰা ৰূপক  
লিঙ্গ আখ্যা দিয়া হয়। অসমীয়া ভাষাত ব্যাকৰণ-সিদ্ধ লিঙ্গ নাই। প্ৰাণী,  
অপ্ৰাণী, পুৰুষ, স্ত্ৰী আদিৰে সৈতে সম্পৰ্ক নবখাকৈ কোনো শব্দ পুংলিঙ্গ, স্ত্ৰীলিঙ্গ  
বা ক্লীৰলিঙ্গ হ'লে ব্যাকৰণ-সিদ্ধ লিঙ্গ বুলি কোৱা হয়; যেনে, সংস্কৃতত 'কলত্ৰ'  
আৰু 'দাব' শব্দই তিবোতাক বুজালেও সেই দুটা ক্ৰমে ক্লীৰলিঙ্গ আৰু পুংলিঙ্গ  
শব্দহে। হিন্দী, উৰ্দু আদি ভাষাতো এনে ব্যাকৰণ-সিদ্ধ লিঙ্গ আছে। সেয়েহে  
হিন্দী ভাষাত, মেজ, নাক, আৰাজ আদি শব্দ স্ত্ৰীলিঙ্গ। অসমীয়াত মাত্ৰ  
প্ৰাণীৰাচক শব্দবহে লিঙ্গভেদ আছে। এই লিঙ্গভেদ বুজাবলৈ অসমীয়াত তিনিটা  
উপায় অৱলম্বন কৰা হয়: (ক) কিছুমান পুৰুষ আৰু স্ত্ৰী বুজোৱা মুক্ত বা  
যুক্তৰূপ ব্যৱহাৰ কৰি, (খ) ভিন ভিন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি, (গ) কিছুমান  
প্ৰত্যয় যোগ দি। তলত এইবোৰৰ আলোচনা দিয়া হ'ল।

(ক) মূল শব্দৰ আগত মতা আৰু মাইকি (মাইকী) শব্দ লগ লগাই;  
যেনে, মতা ম'হ; মাইকি (মাইকী) ম'হ। নিৰ্দিষ্টতাৰাচক -তো (টো) আৰু  
-জনি (জনী) যোগ দি; যেনে, কুকুৰা-তো (কুকুৰাটো), কুকুৰা-জনি  
(কুকুৰাজনী), মানুহ-তো (মানুহটো), মানুহ-জনি (মানুহজনী)।

(খ) পুংলিঙ্গ	স্ত্ৰীলিঙ্গ
ককাই	নবৌ
ককা	আইতা
কোআ (কোৱা)	কাউৰি (কাউৰী)
গোঁহাই, গগৈ	আইচু
জোঁআই (জোঁৱাই)	জি (জী)
তাঐ (তাই)	আমৈ
দবা	কইনা
দে'কা (ডেকা)	গাভ'ৰু (গাভৰু)

## পুংলিঙ্গ

দে'ওব (দেওব)  
দমৰা

দঁতাল, মথনা

পুৰুস (পুৰুষ)

পৈ, গিৰি (গিৰা)

পো

বলদ

বোপা

বোপাই

বন্দি (বন্দী)

ভাই

মতা

মুনিহ

বজা

ল'ৰা

স'হৰ (শহৰ)

সৰ (শৰ)

## স্ত্ৰীলিঙ্গ

জা, ননন্দ

কাই'লি (কাটলী),

চেঁউৰি (চেঁউৰী)

মাখুন্দি (মাখুন্দী)

ম'হিলা (মহিলা)

ঘৈনি (ঘৈণী)

বোআৰি (বোৱাৰী)

গাই

আইতি (আইটি), আইদেউ

আই

বেতি (বেটী)

ভনি (ভনী)

মাইকি (মাইকী)

তিবোতা

ৰানি (ৰাণী)

চোআলি (ছোৱালী)

সাহ (শাহ)

ভে'লেঙি (ভেলেঙী)

(গ) অসমীয়া স্ত্ৰী-প্ৰত্যয় হ'ল: -ই (ঈ), -অনি (অনী), -নি (নী)  
আৰু -ৰি (ৰী)। এইবোৰ ৰূপ-সাপেক্ষ। -ই যোগ হোৱাৰ পাছত ৰূপবোৰক  
তিনিটা ভাগত ভগাব লগীয়া হয়। কিছুমান ব্যঞ্জনান্ত ৰূপৰ পাছত স্ত্ৰীৰাচক  
-ই প্ৰত্যয় লগ লাগিলে মূল ৰূপটোৰ কোনো পৰিৱৰ্তন নঘটে; যেনে, নিলাজ,  
নিলাজ-ই > নিলাজি (নিলাজী), তে'ওব (টেওব), তে'ওব-ই > তে'ওৰি >  
তে'ও'ৰি (টেও'ৰী), জন, জন-ই > জনি (জনী)। কিছুমান আকাৰান্ত পুংলিঙ্গ  
ৰূপৰ আকাৰৰ পৰিৱৰ্তে ইকাৰ বহে আৰু দৰ্কাৰ হ'লে স্বৰসঙ্গতি অলুয়ায়ী মূল  
ৰূপৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে; যেনে, পে'হা > পে'হি > পেহি (পেহী); বুহী (বুঢ়া) >  
বুহি (বুঢ়ী), বে'ঙা (বেঙা) > বে'ঙি > বেঙি (বেঙী), ঘোৰা (ঘোঁৰা) > ঘোৰি,  
> ঘুৰি (ঘুঁৰী), খুৰা > খুৰি (খুৰী) ইত্যাদি। কেতিয়াবা মূল আকাৰান্ত  
শব্দৰ আকাৰৰ ঠাইত ইকাৰ বহি স্বৰসঙ্গতিৰ দ্বাৰা পূৰ্বৱৰ্তী ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন



হোৱাৰ উপৰিও শব্দৰ আৰম্ভণিত থকা অকাৰ, আকাৰত পৰিণত হয় :  
উদাহৰণ : অজলা > অজলি > অজ'লি > আজ'লি ( আজলী ); অঁকবা >  
অঁকবি > অঁক'বি > আঁক'বি ( আঁকবী )। তেনেদৰে পগলা > পাগ'লি ( পাগলী ),  
কনা ( কণা ) > কানি ( কাণী ), মহা > মাহি ( মাহী )।

কিছুমান ৰূপৰ পাছত — অনি যোগ হয় ; যেনে, ফুকন, ফুকন-অনি > ফুকননি  
( ফুকননী ), হিন্দু, হিন্দু-অনি ( হিন্দুনী ), কমাৰ, কমাৰ-অনি > কমাৰনি  
( কমাৰনী )।

কিছুমান অকাৰান্ত, আকাৰান্ত আৰু ইকাৰান্ত পুংলিঙ্গ শব্দৰ পাছত — নি  
যোগ হয় ; যেনে, গৃহস্থ ( গৃহস্থ ), গৃহস্থ-নি ( গৃহস্থনী ), ক'লিতা ( কলিতা )  
ক'লিতা-নি ( কলিতানী ), ব'কআ ( বকৰা ), ব'কআ-নি ( বকৰানী ), নাতি,  
নাতি-নি ( নাতিনী )। -নি যোগ হ'লে কিছুমান ৰূপৰ একোটা তিৰ্যকৰূপৰ  
সৃষ্টি হয় ; যেনে, মিতা, মিতা-নি ( মিতানী ); গোঁসাঁই, গোঁসাঁই-নি ( গোঁসাঁনী );  
বাঘ, বাঘ-নি ( বাঘিনী ); চোৰ, চুৰ-নি ( চুৰনী ); ধোবা, ধুবু-নি  
( ধুবুনী )।

কিছুমান শব্দৰ পাছত -বি যোগ হয় আৰু পূৰ্বৰ ৰূপৰ একোটা তিৰ্যকৰূপৰ  
সৃষ্টি হয় ; যেনে, কলা, কাল-বি > কাল'বি ( কালবী ); বে'ঙা ( বেঙা ), বেঙু-  
বি ( বেঙুবী ); দে'কা ( ডেকা ), দে'কে-বি ( ডেকেবী )।

১৬ অসমীয়াত অকল স্ত্ৰীৰাচক আৰু অকল পুৰুষৰাচক শব্দ কিছুমানো  
আছে। অকল স্ত্ৰীৰাচক শব্দবোৰ এনেকুৱা : নাম'তি ( নামতী ), ফুল'তি  
( ফুলতী ), বোঅনি ( বোৱনী ), বোঅনি ( বোৱনী ), পোহাৰি ( পোহাৰী ),  
সিপিনি ( শিপিনী ), বাঙ'খালি ( বাঙালী ), বচ'কি ( বচকী ), দাউনি ( দাউনী ),  
দাৱনী, আইঅ'তি ( আয়তী ), মব'তি ( মবতী ), লগ'বি ( লগবী ), ধাই,  
দাইনি ( ডাইনী )। অকল পুৰুষ বুজোৱা শব্দবোৰ এনে ধৰণৰ : দঙুআ  
( ডঙুৱা ), বৰলা। কিছুমান শব্দ আছে সেইবোৰৰ বাক্যত ব্যৱহাৰ আৰু  
সেইবোৰৰ লগত যোগ হোৱা আন যুক্তৰূপ আদিৰ সহায়ত পুৰুষ নে স্ত্ৰী বুজিব  
পাৰি। লেখোঁতে এনে শব্দবোৰক পুৰুষ হ'লে 'ই' আৰু স্ত্ৰী হ'লে 'ঈ'ৰে লেখা  
হয় ; যেনে, ৰাঙ্কনি, সখি ( সখি )।

১৭ অসমীয়াত লিঙ্গভেদ বুজাবলৈ অৱলম্বন কৰা উপায় তিনিটাৰ লগত  
তিৰ্যক-বৰ্মীয় শাখা-পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত বড়ো শাখাৰ ভিতৰুৱা দেউৰী-চুতীয়া  
ভাষাৰ লিঙ্গভেদৰ বাবে অৱলম্বন কৰা উপায় তিনিটাৰ ছবছ মিল আছে ; যেনে,

(ক) মুকাঙ লে'পেছৰ ( মতা ছাগলী ), মিচিঙ লে'পেছৰ ( মাইকী ছাগলী );  
(খ) গিৰা ( বুঢ়া ), গিৰা-চি ( বুঢ়ী ); (গ) বাঙ ( দেউতা ), যঙ ( মা ), মুকা  
( গিৰীয়েক ), মিচি ( বৈণীয়েক )।

১৮ নিৰ্দিষ্টতাৰাচকতা : এইটো অসমীয়া ভাষাৰ এটা বিশিষ্ট লক্ষণ।  
অসমীয়াত বিশেষ শব্দৰ ক্ষেত্ৰত কোনো লোকৰ আনৰ সৈতে সম্বন্ধ বুজাবলৈ  
হ'লে সেই লোকজনৰ বয়স অনুপাতে তেওঁতকৈ ডাঙৰ আৰু সৰুজনক বুজাবলৈ  
ভিন্ন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। এই ক্ষেত্ৰত সামূহিকভাৱে বুজাবলৈ একোটা  
শব্দৰ প্ৰয়োগ নচলে ; যেনে, মোতকৈ ডাঙৰ হ'লে মোৰ ককাই, মোতকৈ সৰু  
হ'লে মোৰ ভাই। ভাই-ককাই বুলিলে দুয়ো ক্ষেত্ৰৰ সকলোকে বুজাব।  
সেইদৰে :

ডাঙৰ : বাইদেউ, নবৌ, ভিনিহি, জে'খপ'তি ( জেঠপতি )  
↑  
মোৰ ←  
↓  
সৰু : ভনি ( ভনী ), ভাইবোআৰি ( ভাইবোৱাৰী ); বৈনাই, শালপ'তি  
( শালপতি )

১৮.১ কোনো লোকক সম্বোধন কৰি মাতিবলৈ হ'লে যিজনে মাতিব  
তেওঁৰ সৈতে তেওঁ মতাজনৰ সম্বন্ধ কেনেকুৱা, অৰ্থাৎ মতাজন তেওঁৰ সমনীয়া  
নে তেওঁতকৈ সৰু ; মতাজন তেওঁতকৈ মানত ডাঙৰ নে সৰু আদি অৰ্থ  
অনুযায়ী সম্বোধন বুজোৱা ৰূপৰ পাছত কিছুমান প্ৰত্যয় লগ লাগে। উদাহৰণ :

- (ক) হে-ৰ, হে-ৰৌ ( মানত সৰুটোক মাতিবলৈ )।  
(খ) হে-ৰা, ( মানত সমানজনক মাতিবলৈ )।  
(গ) হে-বি ( মানত ডাঙৰজনক মাতিবলৈ )।  
(ঘ) হে-বৈ, হে-বেই ( মৰমতে মানত সৰুটোক মাতিবলৈ )।

এনে সম্বন্ধ নাথাকিলে অকল 'হে' ৰূপটোৰ সংযোগেৰে সম্বোধনৰ অৰ্থ  
প্ৰকাশ কৰা হয় ; যেনে, হে ভগবান ( ভগৱান )।

১৮.২. আকৌ সম্বন্ধ বুজোৱা বিশেষ শব্দবোৰৰ পাছত সম্বন্ধ সংঘটিত  
হোৱা পুৰুষৰাচক সৰ্বনাম শব্দৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় বা তৃতীয় পুৰুষ অনুযায়ী বিভিন্ন  
প্ৰত্যয় যোগ হয়। এই প্ৰত্যয়বোৰক পুৰুষৰাচক-নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় বোলা  
হৈছে। প্ৰত্যয়বোৰ হ'ল ; — ০ ( একো যোগ নহয় ), -এ'ৰ, -এ'ৰ-আ,



-এ'-ক। সম্বন্ধ বুজোৱা শব্দটো আকাৰান্ত হ'লে প্ৰত্যয়বোৰৰ ৰূপ এনে হ'ব :  
-০, -ব, -ব-আ, -ক। উদাহৰণ :

প্ৰত্যয় :	—০	—এ'ব/-ব	—এ'ব—আ/ —ব—আ	—এ'ক/-ক
সম্বন্ধ বুজোৱা শব্দ	মোৰ	তোৰ	তোমাৰ	তাৰ
বোপাই	বোপাই	বাপ-এ'ব ( বাপেৰ )	বাপ-এ'ব-আ ( বাপেৰা )	বাপ-এ'ক ( বাপেক )
দেউতা	দেউতা	দেউতা-ব	দেউতা-ব-আ ( দেউতাৰা )	দেউতা-ক
মা	মা	মা-ব	মা-ব-আ ( মাৰা )	মা-ক
ভাই	ভাই	ভাই-এ'ব ( ভায়েৰ )	ভাই-এ'ব-আ ( ভায়েৰা )	ভাই-এ'ক ( ভায়েক )
সাহ ( শাহ )	সাহ ( শাহ )	সাহ-এ'ব ( শাহেৰ )	সাহ-এ'ব-আ ( শাহেৰা )	সাহ-এ'ক ( শাহেক )
জি ( জী )	জি ( জী )	জি-এ'ব ( জীয়েৰ )	জি-এ'ব-আ ( জীয়েৰা )	জি-এ'ক ( জীয়েক )

১৮.৩ মূল : ওপৰত উল্লেখ কৰা প্ৰত্যয় তিনিটাৰ ব্যাখ্যা ডঃ কাকতিয়ে এনে ধৰণে দিছে : -এ'ব (এব) <ম. ভা. আ. কেৰ>; -এ'ব-আ (এব-আ) <-এব+আ <মাগধী বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় -আই>জী>; -এ'ক (এক) <সং. এক। অসমীয়াত বয়স অনুযায়ী সম্বন্ধ বুজাবলৈ বেলেগ বেলেগ শব্দৰ ব্যৱহাৰ আৰু পুৰুষৰাচক-নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰত ডঃ কাকতিয়ে অষ্টিক ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। ডঃ গ্ৰিগাৰ্ছনে কিন্তু পুৰুষৰাচক-নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰত তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথাহে কৈছে। এই ক্ষেত্ৰত দেউৰী-চুতীয়া ভাষাৰ এটা বিশেষত্বৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। এই ভাষাটোত কোনো এজন লোকক সম্বোধন কৰা আৰু সেইজনকে উল্লেখ কৰি

কোৱা পৰিস্থিতি ছুটাত ছুটা ভিন্ন শব্দৰ ব্যৱহাৰ আছে; যেনে, সম্বোধনত 'আজি' (জোঁৱাই), কিন্তু উল্লেখত 'পিজি'; 'মা' (মা), কিন্তু 'য়োই'; 'বা' (দেউতা), কিন্তু 'চিপা'।

১৯ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : কোনো বস্তুক নিৰ্দিষ্টকৈ বুজাবলৈ কিছুমান প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এইবোৰ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়। এই প্ৰত্যয়বোৰ বিশেষ্য, বিশেষণ আৰু সংখ্যাৰাচক শব্দৰ উপৰি প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় পুৰুষৰ বাহিৰে আন কিছুমান সৰ্বনামৰ পাছত যোগ হয়। শব্দ-বিভক্তি যোগ হ'লে সেইবোৰৰ পাছতহে হয়। এই প্ৰত্যয়বোৰ ৰূপ-সাপেক্ষ। বিশেষ্য, বিশেষণ, সৰ্বনাম আৰু সংখ্যাৰাচক শব্দৰ পাছত যোগ হোৱা নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰ এনেকুৱা : হাত-খন, কপাল-খন, ভাল-খিনি, বেইআ-খিনি (বেয়াখিনি), এই-খিনি, সেই-খিনি, সোঁ-খন, সোঁ-দাল (সোঁদাল), এ'-তা (এটা), দু'-তা (দুটা), তিনি-তা (তিনিটা)। শব্দ-বিভক্তি যোগ হ'লে শব্দবোৰ এনেকুৱা হ'ব : হাত-খন-ব, ভাল-খিনি-ব, এই-খিনি-ব, এ'-তা-ব (এটাৰ) ইত্যাদি। কিন্তু সংখ্যাৰাচক শব্দৰ পাছত নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় লগ লাগি হোৱা মিশ্ৰ শব্দটো কোনো বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহিলে সেই মিশ্ৰ শব্দৰ লগত শব্দ-বিভক্তি যোগ নহৈ বিশেষ্য শব্দটোৰ পাছতহে যোগ হ'ব; যেনে, চাকি এ'-তা (চাকি এটা), এ'-তা (এটা) চাকি; চাকি এ'-তা-ব (এটাৰ); এ'-তা (এটা) চাকি-ব।

বহুবচনত একেবোৰ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়েই যোগ হয়। তেতিয়া মূল শব্দৰ পাছত -কেই- লগ লাগে; যেনে, ল'ৰা-কেই-জন, কিতাপ-কেই-খন।

১৯.১ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ কেতবোৰ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

(১) —আখি; কল-আখি।

(২) —কন (কণ), ক্ষুদ্ৰাৰ্থে -কনি (কণি); ল'ৰা-কন (ল'ৰাকণ), ল'ৰা-কনি (ল'ৰাকণি), পোনা-কন (পোনাকণ)

-কণ<কণ।

(৩) —কুৰা; জুই-কুৰা।

-কুৰা<কুও।

(৪) —কোচা (কোছা); চাৰি-কোচা (চাৰিকোছা), চুলি-কোচা (চুলিকোছা)।

-কোছা<কুচ, পা. কোচ্।



(৫) —খন, ক্ষুদ্রার্থে -খনি; পুথি-খন, পুথি-খনি; হাত-খন, আকাশ-খন (আকাশখন), নৈ-খন, চালনি-খন (চালনী-খন), সৌ-খন।

-খন < খণ্ড। খণ্ড > খণ্ড > খান, খন। পু. অ. -খান, -খানি; কন্যা-খানি (মা. ক.), বথ-খান (মা. ক.); কাম. -খান, ভামূল-খান।

(৬) —খিনি; পানি-খিনি (পানীখিনি); এই-খিনি; ভাল-খিনি।

-খিনি < খান-ই > খানি > খেনি > খিনি; কাম. -খেনি।

(৭) —খিলা; পান-খিলা (পানখিলা), কাগজ-খিলা, পাত এখিলা।

(৮) —গচ (গছ), ক্ষুদ্রার্থে -গ'চি (গছি); জ'বি-গচ (জবীগছ), বস্তি-গচ (বস্তিগছ), চাকি-গ'চি (চাকিগছি)।

-গছ < গচ্ছ।

(৯) —গবাকি (গবাকী); সন্মান অর্থত নাইরা বিশেষ অর্থত ব্যৱহাৰ হয়; মানুহ-গবাকি (মানুহগবাকী), ঘৈনি-গবাকি (ঘৈণীগবাকী)।

-গবাকী < গুৰু। A. F. D. পৰি. ৫৮২

(১০) —গাল; ভাত-গাল।

(১১) —ঘৰ; মানুহ-ঘৰ।

-ঘৰ < গৃহ, গ্ৰা. ঘৰ।

(১২) —চকল; আম-চকল, মাছ এ'চকল (এচকল)।

-চকল < চক্ৰ।

(১৩) —চতা (চটা), ক্ষুদ্রার্থে -চ'তি (চটি); বাহ-চতা (বাহচটা), কাথ-চতা (কাঠচটা)।

-চটা < তষ্ট > \*তষ্ট > চট্ট—ডঃ কাকতি।

(১৪) —চপৰা; এ'চপৰা (এচপৰা) মাটি।

(১৫) —চাব; এ'চাব (এচাব) কোৰ।

(১৬) —চাম; লেখক এ'চাম (এচাম)।

(১৭) —চ'লু (চলু); পানী এ'চ'লু (এচলু)।

(১৮) —চে'লেকা (চেলেকা); এ'চে'লেকা (এচেলেকা) অমৃত।

(১৯) —জন (সন্মানার্থে); -জন-আ > -জনা (অধিক সন্মানার্থে), -জন-ই >

-জনি (জনী, জীৱাচক); মানুহ-জন; বজা-জনা, গাভ'ক-জনা (গাভৰুজনা); মানুহ-জনি (মানুহজনী)।

-জন < জন। তু. কাম. -জেনী, ডাঙৰজেনী; পু. অ. একজন (ভীমচৰিত)।

(২০) —জাউৰি; গালি এ'জাউৰি (এজাউৰি)।

(২১) —জাক; চবাই-জাক; এ'জাক (এজাক) চবাই।

-জাক দেশী শব্দ।

(২২) —জোৰ (যোৰ), ক্ষুদ্রার্থে -জুৰি (যুৰি); পাৰ-জোৰ (পাৰযোৰ), জোতা-জোৰ (জোতায়োৰ), কেৰু-জোৰ (কেৰুযোৰ), এ'জোৰ (এযোৰ) চাকৈচকোৱা; পানৈ-জুৰি (পানৈযুৰি), চ'কু-জুৰি (চকুযুৰি)।

(২৩) —জোপা, ক্ষুদ্রার্থে -জুপি; গচ-জোপা (গছজোপা), লাও-জোপা; তুল'সি-জুপি (তুলসীজুপি)।

(২৪) —তো (টো), সংখ্যাৰাচক শব্দৰ পাছত -তা (টা), ক্ষুদ্রার্থে -তি (টি); মানুহ-তো (মানুহটো), ল'ৰা-তো (ল'ৰাটো), ল'ৰা-তি (ল'ৰাটি); এ'ক-তা > এ'তা (এটা), দুই-তা > দুতা (দুটা); কিন্তু পাচ-তা > পাচোতা (পাচোটা), সাত-তা > সাতোতা (সাতোটা), আথ-তা > আথোতা (আথোটা), দহ-তা > দহোতা (দহোটা)। তেনেকৈ পাচুতি (পাচুটি), সাতুতি (সাতুটি), দ'হুতি (দহুটি)।

-টো, -টা < গোত্র। পু. অ. -গোট, -গোটা, -গুটি। গদাগোট (ভীমচৰিত), ঘৰগোট (লব্ধকুশৰ যুদ্ধ), সাত-গোটা কোৰ (ভীমচৰিত), দুগুটি সন্ততি (লব্ধকুশৰ যুদ্ধ)। তু. উড়িয়া অস্ত-টা, জী-টি, দুই-টা।

(২৫) —তাঁৰ (টাঁৰ), ক্ষুদ্রার্থে -তাঁৰি (টাঁৰি); চুলি-তাঁৰ (চুলিটাঁৰ), বাহঁনি-তাঁৰ (বাহঁনীটাঁৰ); চুলি-তাঁৰি (চুলিটাঁৰি)।

(২৬) —তুকুৰা (টুকুৰা); মাচ-তুকুৰা (মাছটুকুৰা); এতুকুৰা (এটুকুৰা) মাংস।

(২৭) —তোপা (টোপা), ক্ষুদ্রার্থে—তুপি (টুপি); পানি-তোপা (পানী-টোপা); এতুপি চ'কুলো (এটুপি চকুলো)।

(২৮) —থান; কাপোৰ-থান।

-থান < স্থান।

(২৯) —থোকা; কল-থোকা।

-থোকা < স্তৱক।



(৩০) —থোপা ; ফুল-থোপা, আঙুৰ-থোপা ।

-থোপা < স্তূপ ।

(৩১) —দৰা ( ডৰা ) ; এ'দৰা ( এডৰা ) মাছৰি বন ।

(৩২) —দাল ( ডাল ) ; বাঁহ-দাল ( বাঁহডাল ) ।

-ডাল দেশী শব্দ । পু. অ. একডাল ( খটাস্থৰ বধ )

(৩৩) —দোখৰ ( ডোখৰ ) ; কাথ-দোখৰ ( কাঠডোখৰ ) ।

(৩৪) —দোঙা ; পানি ( পানী ) এ'দোঙা ( এদোঙা ) ।

(৩৫) —ধাৰ, ক্ষুদ্রার্থে -ধাৰি ; মালা-ধাৰ, এ'ধাৰ ( এধাৰ ) সোণৰ হাৰ ; মালা-ধাৰি, এ'ধাৰি ( এধাৰি ) বনমালা ।

(৩৬) —পাত ( পাট ), ক্ষুদ্রার্থে -পাতি ( পাটি ) ; কাঁৰ-পাত ( কাঁড়পাট ), কাঁৰ-পাতি ( কাঁড়পাটি ) ।

—পাট < পট্ট । পু. অ. দশপাট শৰ ( হৰিহৰ বিপ্ৰ ), দুইপাত ( মনকৰ ) ।

(৩৭) —পাহ ; ফুল-পাহ ।

(৩৮) —পালি ; মজা এ'পালি ( এপালি ) ।

(৩৯) —ফে'ৰা ( ফেৰা ), ক্ষুদ্রার্থে -ফেৰি ; লোন-ফে'ৰা ( লোণ-ফেৰা ), চেনি-ফে'ৰা ( চেনিফেৰা ), পুইল-ফে'ৰা ( পুণ্যফেৰা ) ; চেনি-ফেৰি ।

(৪০) ভাগ, ক্ষুদ্রার্থে -ভাগি ; পূজা-ভাগ ( পূজাভাগ ) ; এ'ভাগি পূজা ( এভাগি পূজা ) ।

(৪১) —মুখা ( মুঠা ) ; ক্ষুদ্রার্থে -মুখি ( মুঠি ) ; কুস-মুখা ( কুশমুঠা ), চাউল-মুখা ( চাউলমুঠা ) ; চাউল-মুখি ( চাউলমুঠি ) ।

-মুঠা, -মুঠি < মুষ্টি । পু. অ. কুশমুঠি ( লবকুশৰ যুদ্ধ ) ।

(৪২) —লদা ; গোবৰ -লদা ।

-লদা । তু. দেশী শব্দ লদিয়া ।

(৪৩) —সাৰ ( ষাৰ ) ; ক্ষুদ্রার্থে -সাৰি ( ষাৰি ) ; মাত-সাৰ ( মাতধাৰ ) ; এ'সাৰি ( এষাৰি ) মাত ।

-সাৰ < অক্ষৰ । তু. কাম. আখাৰ > আষাৰ > ষাৰ ।

(৪৪) —সোপা ; এই-সোপা, সেই-সোপা ।

-সোপা < সৰ ।

(৪৫) —সাজ ; ভাত-সাজ, কাপোৰ-সাজ ।

-সাজ < সজ্জা ।

(৪৬) —হাল ; ক্ষুদ্রার্থে -হালি ; গ'ৰু-হাল ( গৰুহাল ), এ'হাল বুৰ্হা-বুৰ্হি ( এহাল বুঢ়া-বুঢ়ী ), এ'হালি ( এহালি ) পাব ।

ক্ষুদ্রার্থে ব্যৱহাৰ হোৱা ৰূপবোৰে বেছি মৰমৰ অৰ্থও বুজায় । মানুহ বুজোৱা শব্দৰ পাছত -ডাল আৰু -পাট ব্যৱহাৰ কৰিলে নিন্দা অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে ; যেনে, এই মানুহডাল নেদেখিছ, আপদডাল ; মোৰ ঘিপাটহে ল'ৰা ।

১৯.২ অসমীয়া ভাষাৰ এই বৈশিষ্ট্যটোত অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছে বুলি ডঃ কাকতিৰ ধাৰণা । এইখিনিতে দেউৰী-চুতীয়া ভাষাৰ এটা লক্ষণ মন কৰিব পাৰি । এই ভাষাটোতো বেলেগ বেলেগ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় যোগ হয় ; যেনে, পেমচু-হাচ্চা ( এখিলা পাণ ) ; যোগি-কুজা ( এখন কটাৰী ) ; গুই-তিচ্চা ( এখন তামোল ) ।

২০ অনিৰ্দিষ্টতাৰাচকতা : মাত্ৰ এক সংখ্যাৰ কোনো বস্তুক বুজাবলৈ হ'লে ওপৰত আলোচনা কৰা নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰৰ আগত এ' লগ লগোৱা হয় ; যেনে, এ'খন ( এখন ) কাপোৰ বা কাপোৰ এ'খন । সং. এক > এ'ক > এ' ।

প্ৰকৃত অনিৰ্দিষ্টতা বুজাবলৈ হ'লে তলত দিয়া প্ৰত্যয়বোৰ লগ লগাব লাগে—

(ক) —মান । নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়বোৰৰ পাছত -মান প্ৰত্যয় লগ লগালে অনিৰ্দিষ্টতা বুজায় ; যেনে, এ'খন-মান ( এখনমান ) কাপোৰ বা কাপোৰ এ'খনমান, দুজন-মান মানুহ বা মানুহ দুজনমান, কিতাপকেইখন-মান বা কেইখনমান কিতাপ, কেইনেচা-মান স্ততা ( স্ততা ) ।

-মান < মান । পু. অ. মাসা চাৰিমনে ( হৰিহৰ বিপ্ৰ ), দণ্ড দুইমান ( বাম সবস্বতী ), আৰ্হুমান পানি ( নাৰায়ণদেৱ ) ।

(খ) —চে'বেক ( চেবেক ) আৰু -দিএক ( দি়েক ) সংযোগ কৰিও অনিৰ্দিষ্টতা বুজাব পাৰি ; যেনে, জন-চে'বেক ( জনচেবেক ) লোক, কনচে'বেক ( কণচেবেক ) দামুৰি, পুখি-খন-চে'বেক ( পুখিখনচেবেক ) ; গুতি-দিএক ( গুটিদি়েক ) চিন্তা, মুখি-দিএক ( মুঠিদি়েক ) চাউল, জন-দিএক পন্দিত ( জন-দি়েক পণ্ডিত ) ।

-চেবেক < চহাৰি-এক ; —দি়েক < দ্বি-এক ।

(গ) —বা । বহুবচনাত্মক -কেই-ৰূপৰ পাছত -বা প্ৰত্যয় লগ লগাই কোনো বিশেষ ৰূপৰ আগত ব্যৱহাৰ কৰিলে অনিৰ্দিষ্টতা বুজায় ; যেনে, কেই-বা দিনো হ'ল । কেইবাৰ পাছত নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় লগ লগালেও অনিৰ্দিষ্টতাৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিব পাৰি ; যেনে, কেইবা-তা-ও ( কেইবাটাও ) কথা ; কেইবা-জনো মানুহ ।



২০.১ কোনো বিশেষ্য শব্দৰ আগত দুটা ভিন্ন সংখ্যাৰাচক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি অনিৰ্দিষ্টতা বুজাব পাৰি; যেনে, তেওঁ তিনি-চাৰি দিনৰ পাছত আহিব। তেওঁ দুই-এদিনতে আহি পাব। কেতিয়াবা বিশেষ্যৰ পাছত -মান লগ লগোৱা হয়; যেনে, পাঁচ-চ(ছ) দিন-মান লাগিব।

বহুবচনৰ প্ৰত্যয়-বোৰৰ আগত কে'ত (কেত) যোগ দি অনিৰ্দিষ্ট ভাৱ প্ৰকাশ কৰিব পাৰি; যেনে, মানুহ কে'তবোৰ (কেতবোৰ), কেতবোৰ উদাহৰণ।

২১ কাৰক আৰু শব্দ-বিভক্তি: বাক্যত ভিন ভিন শব্দৰ সংযোগ ঘটে আৰু সেইবোৰৰ মাজত এটা পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক স্থাপন হয়। এনে অৱস্থাত বিশেষকৈ ক্ৰিয়া-শব্দৰ (পৰি. ৩১) লগত কিছুমান আন শব্দৰ সম্বন্ধ স্পষ্ট হৈ উঠে; যেনে, বামে খায়, বামে হৰিক মাতে, যজুৰে চিঠিৰে জনাইছে, সীতালৈ আনিছোঁ, মধুৰ পৰা শুনিছোঁ, বামৰ হাতত আছে। এই বাক্যবোৰত খায়, মাতে, জনাইছে, আনিছোঁ, শুনিছোঁ আৰু আছে ক্ৰিয়াকেইটোৰে সৈতে বাম, হৰি, সীতা, মধু আৰু হাত শব্দৰ অৱয়ব হৈছে বা সম্পৰ্ক স্পষ্টভাৱে স্থাপন হৈছে। ক্ৰিয়াৰ লগত যিহৰ অৱয়ব হয় সেইটোৱে কাৰক। অসমীয়া ভাষাত কাৰক ছটা: কৰ্তাকাৰক, কৰ্মকাৰক, কৰণকাৰক, নিমিত্তকাৰক, অপাদানকাৰক, অধিকৰণকাৰক।

এতিয়া আন এটা বাক্য চোৱা যাওক। এইটো বামৰ ঘৰ। এই বাক্যটোত ঘৰ শব্দৰ লগত বাম শব্দৰ এটা সম্পৰ্ক আছে। কিন্তু ঘৰ শব্দটো ক্ৰিয়া-শব্দ নহয়। এই দুটা শব্দৰ সম্পৰ্কক সম্বন্ধপদ বোলে। যিহৰ দ্বাৰা কাৰক আৰু সম্বন্ধপদৰ 'বোধ' জন্মে বা যিহৰ দ্বাৰা কাৰক আৰু সম্বন্ধপদক চিনিব পাৰি সেইটোৱে শব্দ-বিভক্তি। শব্দ বিভক্তিবোধ হৈছে কিছুমান যুক্তৰূপ। অসমীয়াত শব্দ-বিভক্তি ছবিধ: প্ৰথম, দ্বিতীয়া, তৃতীয়া, চতুৰ্থী, ষষ্ঠী, সপ্তমী। শব্দ-বিভক্তিবোধৰ উপৰি কোনো শব্দ-বিভক্তিৰ পাছত কিছুমান পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰিও কাৰকৰ সম্পৰ্ক বুজাব পাৰি। অসমীয়া কাৰকৰ সম্পৰ্ক বুজাবলৈ দুটা উপায় আছে:

(ক) শব্দ-বিভক্তি যোগ দি আৰু (খ) শব্দ-বিভক্তিৰ পাছত পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি। এই পৰসৰ্গবোধ হৈছে কোনো ক্ষেত্ৰতে কোনো পৰিৱৰ্তন নোহোৱা কিছুমান ৰূপ আৰু এইবোৰ সম্বন্ধপদৰ বিভক্তি '-ৰ'ৰ পাছত যোগ হয়।

২১.১ অসমীয়াত শব্দ-বিভক্তিবোধ এনে ধৰণৰ:

প্ৰথমা: -এ। (অকাৰান্ত আৰু অকাৰান্ত ৰূপৰ পাছত -এ>-ই)।

দ্বিতীয়া: -ক।

সপ্তমী: -ত।

চতুৰ্থী: -লৈ।

তৃতীয়া: -ৰে।

ষষ্ঠী: -ৰ।

ক্ৰিয়াটো সৰ্মক হ'লে কৰ্তাকাৰকত প্ৰথমা -এ বিভক্তি যোগ হয়। ক্ৰিয়াটো অৰ্মক হ'লে কোনো বিভক্তি যোগ নহয়; যেনে, বাম-এ>বামে খায়, বাম (বাম) যায়। কিন্তু কিছুমান অৰ্মক ক্ৰিয়া থাকিলেও কৰ্তাকাৰকত -এ বিভক্তি লগ লাগে; যেনে, বাম-এ>বামে কান্দে; বামে কাহে; বামে হাঁহে; বামে নাচে; ল'বাই ওমলে; মে'ঘে (মেঘে) গাজে; ভেকুলি-এ>ভেকুলিএ (ভেকুলীয়ে) টোৰটোৰায়; পে'ত-এ>পে'তে (পেটে) খলখলায়; বাজপথ-এ>বাজপথে ৰিঙিয়ায়। মূল শব্দটো অকাৰান্ত বা অকাৰান্ত হ'লে প্ৰথমা -এ বিভক্তি -ইলৈ ৰূপান্তৰিত হয়, যেনে, ল'বাই খায়, পাৰ-ই খায়। ব্যঞ্জনান্ত শব্দৰ পাছত দ্বিতীয়া, চতুৰ্থী, ষষ্ঠী আৰু সপ্তমী বিভক্তি যোগ হ'লে সেইটোৰ প্ৰথমতে এটা অকাৰান্ত তিৰ্যকৰূপ হ'ব। তৃতীয়া বিভক্তি যোগ হোৱাৰ আগতে হ'লে তিৰ্যকৰূপটো একাৰান্ত হ'ব। উদাহৰণ: বাম-অ>বাম-ক, বাম-অ>বাম-লৈ, বাম-অ>বাম-ৰ, বাম-অ>বাম-ত, বাম-এ>বামে-ৰে। অসমীয়াৰ বহুবচনৰ প্ৰত্যয়ৰ আটাইবোৰ যিহেতু ব্যঞ্জনান্ত ৰূপ, সেই কাৰণে শব্দ-বিভক্তি যোগ হোৱাৰ আগতে সেই ৰূপবোৰৰ দ্বিতীয়াৰ পৰা সপ্তমীলৈ একবচনত ব্যৱহাৰ হোৱা ব্যঞ্জনান্ত ৰূপৰ নিচিনা অকাৰান্ত আৰু তৃতীয়া বিভক্তি যোগ হোৱাৰ আগতে একাৰান্ত তিৰ্যকৰূপ হ'ব; যেনে, মানুহ-বোৰ-অ>মানুহবোৰ-ক, মানুহ-বোৰ-অ>মানুহবোৰ-লৈ, মানুহ-বোৰ-অ>মানুহবোৰ-ৰ, মানুহ-বোৰ-অ>মানুহবোৰ-ত, মানুহ-বোৰ-এ>মানুহবোৰে-ৰে। যদিও বেছিভাগ অসমীয়া ব্যাকৰণত পঞ্চমীৰ পৰা বিভক্তিৰ কথা কোৱা হৈছে, দৰাছলতে অসমীয়াত পঞ্চমী বিভক্তি নাই। পৰা এটা পৰসৰ্গহে। ষষ্ঠী -ৰ বিভক্তি যোগ হোৱাৰ পাছতহে এইটো বহে; যেনে, বাম-ৰ পৰা।

ব্যক্তিৰাচক ৰূপৰ বাহিৰে বিশেষভাৱে হুবুজালে কৰ্মকাৰকৰ দ্বিতীয়া বিভক্তি -ক যোগ নহয়; যেনে। বামে ভাত খালে। বামে হ'ৰি-ক (হৰিক) মাতিলে কিন্তু বামে এইখিনি ভাত-ক-এ (ভাতকে) খালে।

২১.২ কৰ্তাকাৰকৰ প্ৰথমা -এ বিভক্তিৰ কিছুমান বিশেষ ব্যৱহাৰ আছে। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত এইটোৱে কৰণকাৰকৰ তৃতীয়া বিভক্তিকপে, অপাদানকাৰকৰ পঞ্চমী বিভক্তিকপে আৰু অধিকৰণকাৰকৰ সপ্তমী বিভক্তিকপে



কাম কৰে। উদাহৰণ: হাত-এ (হাতে) কটা সূতা; বামৰ মুখ-এ (মুখে) শুনিবলৈ; কথাটো সকলোৰে মুখ-এ (মুখে) মুখ-এ (মুখে)। আকৌ বিনা (চৰ্ত-এ) চৰ্তে (ছৰ্তে) মুক্তিৰ দাবী বা বিনা ছৰ্তত মুক্তিৰ দাবী; বিনা (মে'ৰ-এ) মে'ৰে (মেৰে) বজ্ৰপাত; মাহেক-এ (মাহেকে) পস-এ > পসে (পসে) চিকুণাৰা তল।

## ২১.৩

তলত দিয়া তালিকাখনে শব্দ-বিভক্তি বোৰৰ ব্যৱহাৰ বুজাত সহায় কৰিব।

	ব্যঞ্জনান্ত	অকাৰান্ত	আকাৰান্ত	ইকাৰান্ত	উকাৰান্ত	ওকাৰান্ত	ঐকাৰান্ত	ঐকাৰান্ত
উদাহৰণ:	শব্দ	শব্দ	শব্দ	শব্দ	শব্দ	শব্দ	শব্দ	শব্দ
কৰ্তাকাৰক	মানুহ-	গাধ	লা'বা	নিগনি	গ'ক	লো	মুদৈ	মুদৈ
কৰ্মকাৰক	মানুহ-এ মানুহে	গাধ-ই	লা'বা-ই	নিগনি-এ (নিগনিয়ে)	গ'ক-এ (গকৰে)	লো-এ (লোৱে)	মুদৈ-এ (মুদৈয়ে)	মুদৈ-এ (মুদৈয়ে)
নিমিত্তকাৰক	মানুহ-ক	"-ক	"-ক	"-ক	"-ক	"-ক	"-ক	"-ক
সম্বন্ধপদ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ	"-লৈ
অধিকৰণ কাৰক	ব	"-ব	"-ব	"-ব	"-ব	"-ব	"-ব	"-ব
কৰণকাৰক	"-ত	"-ত	"-ত	"-ত	"-ত	"-ত	"-ত	"-ত
	মানুহে-বে	"-বে	"-বে	"-বে	"-বে	"-বে	"-বে	"-বে

২১.৪ সম্বন্ধপদ বুজোৱা ষষ্ঠী বিভক্তি -ৰৰ পাছত দাবা (দাবা), দাবা-ই (দাবায়), হ'তুআই (হতুৱাই) এইকেইটা পৰসৰ্গ বহুৱাই কৰণকাৰকৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰিব পাৰি; যেনে, গোপাল-ৰ দাবা/দাবাই/হ'তুআই (দাবা/দাবায়/হতুৱাই) কামটো কৰাম। -ষষ্ঠী -ৰৰ পাছত পৰা পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি অপাদান অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা হয়; যেনে, ঘৰ-ৰ পৰা, গচ-ৰ (গছৰ) পৰা।

২১.৫ যাৰ বা যিহৰ যত্নত ক্ৰিয়া সম্পন্ন হয় অথবা যিহে বা যিহে আনক ক্ৰিয়াত প্ৰৱৰ্তিত কৰায় সেইটোৱে কৰ্তাকাৰক। কৰ্তাকাৰকত প্ৰথমা বিভক্তি হয় (পৰি. ২১.১)। সম্বোধনতো প্ৰথমা বিভক্তি হয় আৰু সি শূন্যবিভক্তিস্থত্বে হয়; যেনে, ল'বাইত, শুই থকা শিয়ালে ইহ ধৰিব নোৱাৰে। হেৰ ধনবৰ। পাৰস্পৰিক কাৰ্য বুজাবলৈ প্ৰথমা বিভক্তি যোগ হয়; যেনে, গ'কএ গ'কএ (গকৰে গকৰে) যুঁজ লাগিছে। ধন্য শব্দৰ সংযোগত প্ৰথমা বিভক্তি হয়; যেনে, তুমি ধন্য। যি বা যিহকে কৰা যায় অৰ্থাৎ 'ক্ৰিয়াৰ যি ব্যাপ্য' সেইটোৰ নাম কৰ্মকাৰক। কৰ্মকাৰকত দ্বিতীয়া বিভক্তি হয় (পৰি. ২১.১)। ধিক শব্দৰ যোগতো দ্বিতীয়া বিভক্তি হয়; যেনে, তেনে মানুহক ধিক। ধিক তোৰ জীৱন। কিছুমান ক্ৰিয়াৰ দুটা কৰ্ম থাকে। ক্ৰিয়াৰ লগত প্ৰধানভাৱে সম্বন্ধ থকাটো প্ৰত্যক্ষ কৰ্ম আৰু অপ্ৰধানভাৱে সম্বন্ধ থকাটো পৰোক্ষ কৰ্ম। মই তাক ভাত খুৱালোঁ। এই বাক্যটোত ভাত প্ৰত্যক্ষ আৰু তাক পৰোক্ষ কৰ্ম। ক্ৰিয়া-নিষ্পত্তিৰ সৰ্বপ্ৰধান উপায়ে হ'ল কৰণকাৰক। ইয়াক এই ধৰণেও ক'ব পাৰি: 'যাৰ বা যিহৰ দ্বাৰায় কৰ্তাই ক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰে' সেইটোৱে কৰণকাৰক। কৰণকাৰকত তৃতীয়া বিভক্তি হয় (পৰি. ২১.১); যেনে, কটাৰীৰে তামোল কাটিলে। সংস্কৃত ব্যাকৰণত সম্প্ৰদানকাৰক এটা আছে। যাক কোনো বস্তু দিয়া হয় তাক সম্প্ৰদানকাৰক বোলে। সম্প্ৰদানকাৰকত সংস্কৃতত চতুৰ্থী বিভক্তি হয়; যেনে, দৰিদ্ৰায় ধনং দদাতি। অসমীয়াত কিন্তু সম্প্ৰদানকাৰক নাই। কাৰবাক কোনো বস্তু দিয়া অৰ্থত কৰ্মকাৰকহে হয়; যেনে, ভিখাৰীক চাউল দিছে। অসমীয়াত অৱশ্যে প্ৰতি, অভিমুখ, নিমিত্ত আদি অৰ্থত ক্ৰিয়াৰ লগত কিছুমান শব্দৰ সম্পৰ্ক ঘটে। এইটোক নিমিত্তকাৰক বোলা বেছি স্বাস্থ্যসঙ্গত। নিমিত্তকাৰকত চতুৰ্থী বিভক্তি হয় (পৰি. ২১.১); যেনে, ডাঙৰলৈ ভক্তি-ভাৱ ৰাখিবা। তেওঁ গুৱাহাটীলৈ গ'ল। এইটো ৰামলৈ আনিছে। যাৰ বা যিহৰ পৰা বিশেষ বা পৃথক হয় সেইটো অপাদানকাৰক। সংস্কৃতত অপাদানকাৰকত পঞ্চমী বিভক্তি হয়। অসমীয়াত পঞ্চমী বিভক্তি নাই। গতিকে ষষ্ঠী বিভক্তি -ৰৰ পাছত



পৰা পৰাসৰ্গ যোগদিলেহে অপাদানকাৰক সিদ্ধ হয় (পৰি. ২১.৪)। স্থান, কাল আৰু পাত্র বিহবে আধাৰ বা আশ্রয়ত ক্ৰিয়া সম্পাদিত হয় সেইটোৰ নাম অধিকৰণকাৰক। অধিকৰণকাৰকত সপ্তমী বিভক্তি হয়; যেনে, তেওঁ শিৰমাগৰত জন্মিছিল। তেওঁ যোৱা মাহত আহিছিল। সাপত বিশ্বাস নাই। হেতু অৰ্থতো সপ্তমী বিভক্তি হয়; যেনে, আনন্দত নাচিছে। বিনা, বিনে, নিপুণ, পাৰ্গত শব্দৰ সংযোগত পূৰ্বৱৰ্তী বা পৰৱৰ্তী শব্দত সপ্তমী বিভক্তি হয়; যেনে, হৰিত বিনে গতি নাই; বিনা ধনে কোনো কাম নিসিজে; বিনা মেঘে বজ্ৰপাত; সাহিত্যত নিপুণ; ব্যাকৰণত পাৰ্গত। যাৰ বা বিহৰ লগত সম্বন্ধ পৰিলক্ষিত হয় সেইটো সম্বন্ধপদ। সম্বন্ধপদত ষষ্ঠী বিভক্তি হয় (পৰি. ২১.১); যেনে, এওঁ যত্নৰ ভায়েক। তেওঁ স্কুলৰ শিক্ষক। তলৰ খণ্ডবাক্যবোৰত শব্দ-বিভক্তিবোৰৰ স্কীয়া প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিবলগীয়া: হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে, দোপক দোপে, দিনক দিনে, কথাক কথাই।

২১.৬ শব্দ-বিভক্তিবোৰৰ মূল: কৰ্তাকাৰকৰ প্ৰথম বিভক্তি -এ<সং. কৰণকাৰকৰ -এন। কৰ্মকাৰকৰ দ্বিতীয়া বিভক্তি -ক<সং. কৃত। নিমিত্তকাৰকৰ চতুৰ্থী বিভক্তি -লৈ<সং. লগ>লগ্গ>লাগ; পু. অ. লাগি; কাম. লেগি; চৰ্ঘা. লাগি, লই। সম্বন্ধপদৰ বিভক্তি -ব<কৰ, কাৰ, কাৰ্ধ<সং. √কৃ। অধিকৰণকাৰকৰ বিভক্তি -ত<সং. ত্ৰ। কৰণকাৰকৰ বিভক্তি -ৰে<-কেৰে, -এৰে। তু. পু. অ. হেন শিশুশাল-কেৰে মই দিবো বিয়া; কৃষ্ণ-এৰে, কৃষ্ণে-এৰে (A. F. D. পৰি. ৬৫০)।

অপাদানকাৰকত ব্যৱহাৰ হোৱা পৰসৰ্গ পৰা<সং. পৰে>\*পৰি>পৰ+আ। পুৰণি অসমীয়াত অপাদান অৰ্থ তলত দিয়া ধৰণে প্ৰকাশিত হৈছিল:

(ক) ষষ্ঠী-ৰ ব্যৱহাৰ কাৰ: ঘোড়াৰ নামিয়া গঙ্গাজলে ভৈলা পাৰ (হৰিহৰ বিপ্ৰ)। ধনু হাতৰ খসি পৰে (ভট্টদেৱ)।

(খ) ষষ্ঠী-ৰৰ পাছত পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি: দশপাট শবক টোনৰ হন্তে বাছি (হৰিহৰ বিপ্ৰ)। কৈৰ পৰা আসিছা (ভট্টদেৱ)। তাৰ পৰা উঠিয়া (মাধৱদেৱ: বামাংগ: আদিকাণ্ড)।

(গ) অকল পৰসৰ্গ হন্তে, সন্তে ব্যৱহাৰ কৰি: স্বৰ্গ হন্তে নামিলেক বিবহৰি মায় (মনকৰ)। পুত্ৰ হন্তেসে হৈব (ভট্টদেৱ)। ভয়সন্তে নৃপতিৰ সিহবিল গাৱ (মাধৱকন্দলী)।

(ঘ) সপ্তমী -তৰ পাছত পৰসৰ্গ হন্তে ব্যৱহাৰ কৰি: দৈবকীত হন্তে (ভট্টদেৱ)।

২২ এইখিনিৰলৈকে পোৱা মুক্ত আৰু যুক্তৰূপৰ সংযোগৰ দ্বাৰা হোৱা শব্দৰ গঠনক খণ্ড-খণ্ডভাৱে এনেদৰে দেখুৱাব পাৰি:

মানুহ।

মানুহ-এ, মানুহে।

মানুহ-বোৰ।

মানুহ-বোৰ-এ, মানুহবোৰে।

মানুহ-কে'ত-বোৰ, মানুহকেতবোৰ।

মানুহ-কে'ত-বোৰ-এ, মানুহকেতবোৰে।

মানুহ-জন।

মানুহ-জন-এ, মানুহজনে।

মানুহ-কেই-জন।

মানুহ-কেই-জন-এ, মানুহকেইজনে।

মানুহ-কেই-জন-মান।

মানুহ-কেই-জন-মান-এ, মানুহকেইজনমানে।

মানুহ-কেই-জন-ই-মান-এ, মানুহকেইজনীমানে।

নাতি-নি-কেই-জন-ই-মান-এ, নীতিনীকেইজনীমানে।

নাতি-নি-ও'ক-কেই-জন-ই-মান-এ, নাতিনীয়েককেইজনীমানে।

২৩ বিশেষণ: অৰ্থলৈ মন নিদিলে সাধাৰণতে বিশেষণ বুলি কোৱা শব্দ আৰু বিশেষ্য শব্দৰ ভিতৰত পাৰ্থক্য নাই; কাৰণ বিশেষ্যৰ নিচিনা সেইবোৰো পাছত বচন আৰু লিঙ্গৱাচক প্ৰত্যয়ৰ উপৰি শব্দ-বিভক্তি যোগ হয়; যেনে, ভাল-বোৰ, ভাল-বোৰ-এ>ভালবোৰে; ভাল-টো, ভাল-খিনি, ভাল-কেই-টা। লিঙ্গ পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত কিছুমানৰ পৰিৱৰ্তন হয় আৰু কিছুমানৰ নহয়; যেনে, অজলা ল'ৰা, আজ'লি (আজলী) ছোৱালী, স'ক (সক) ল'ৰা, সক ছোৱালী। ভাষাৰ সোষ্ঠৰ বঢ়াবৰ কাৰণে নাইবা পৰস্পৰা অহুসৰণ কৰা বাবে কেতিয়াবা কোনো কোনোৱে সংস্কৃতৰ নিয়ম অহুসৰি নিজীৱ বস্তুতো সজীৱতা আৰোপ কৰে আৰু তাৰ আগত বহা বিশেষণ শব্দক জীৱাচক ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰে। ভট্টদেৱে লেখিছে 'জীসৰা ছুটা; প্ৰকৃতি মোৰ অংশৰূপা'। তেনে প্ৰয়োগ কিছুমান বৰ্তমানৰ ভাষাতো সংৰক্ষিত হৈছে; যেনে, পুৱতী



নিশা, বোৱতী স্তুতি, অচলা ভক্তি, বিছৰী মহিলা, পতিব্ৰতা স্ত্ৰী, 'অসমী নিকপমা জননী'। অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ বচনাত পাওঁ : আমি অবলা হ'লেও দুৰ্বলা নহওঁ ; নিলাজী ধৰিত্ৰীৰ দ্বাৰা ; বমুনাক পাগলিনী কৰি ইত্যাদি।

বিশেষণ শব্দৰ প্ৰকৃত চিনাকি হ'ল বাক্যত ব্যৱহাৰ হওঁতে তাৰ স্থানহে। বাক্যত ব্যৱহাৰ হওঁতে বিশেষণ শব্দটো সচবাচৰ বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে। কেতিয়াবা বিশেষ্য শব্দটোৰ পাছতো বহে ; যেনে, সি এটা সৰু ঘৰত থাকে ; তাৰ ঘৰটো সৰু। বিশেষণ শব্দ বিশেষ্য শব্দৰ পাছত ব্যৱহাৰ হ'লে স্ত্ৰীলিঙ্গৰ ৰূপৰ ঠাইত পুংলিঙ্গৰ ৰূপহে ব্যৱহাৰ হয় ; যেনে, আঁক'ৰি ( আঁকৰী ) ছোৱালী ; কিন্তু ছোৱালীজনী আঁকৰা। সচবাচৰ ব্যৱহাৰ হোৱা বিশেষণ শব্দ কেইটামান এনেকুৱা : বগা, ক'লা, ক'লি ( কলী ), কলা, কাল'ৰি ( কালৰী ), মুগা, মুগি ( মুগী ), বঙা, নিলা ( নীলা ), হাল'ধিয়া ( হালধীয়া ), বঙ'চুয়া ( বঙচুৱা ), বে'ইয়া ( বেয়া ), দাঙৰ ( ডাঙৰ ), ওখ, চাপৰ, বে'কা ( বেকা ), পোন ( পোণ ), দিঘল ( দীঘল ), চুতি ( চুটি, চুটী ), ভোদা, চ'তুৰ ( চতুৰ ), চালাক, ধুনিয়া ( ধুনীয়া )। কিছুমান গুণ আৰু পৰিমাণ বুজোৱা বিশেষণ শব্দ কিছুমান সৰ্বনাম শব্দৰ ( পৰি. ২৫ ) পৰা সজা হয় ; যেনে, এ'নে ( এনে ), এ'নে-কুআ ( এনেকুৱা ), ত্-এ'নে > তে'নে ( তেনে ), তে'নে-কুআ ( তেনেকুৱা ), জ্-এ'নে > জে'নে ( যেনে ), জে'নে-কুআ ( যেনেকুৱা ), ক্-এ'নে > কে'নে ( কেনে ), কে'নে-কুআ ( কেনেকুৱা ) ; ই-মান, সি-মান, জি-মান ( যিমান ), কি-মান।

২৩.১ ওপৰত উল্লেখ কৰা গুণৰাচক আৰু পৰিমাণৰাচক সৰ্বনাম এনে, তেনে, যেনে, কেনে আদিৰ আঁতি-গুৰি এনে ধৰণৰ : তু. পু. অ. এনয়, এহনয়, হেনয়, তেনয়, যেন। ভোজপুৰী. অইসন্, ওইসন্, জইসন্, কইসন্।

-কুৱা < ক + উৱা। ইমান < ইয়ং-মান।

২৪ বিশেষণৰ তুলনা : এটা বা এজনক আন এটা বা আন এজনৰ লগত তুলনা কৰিবলৈ হ'লে যাৰ লগত তুলনা কৰা হয় সেই শব্দটোৰ অধিকৰণকাৰকৰ ৰূপৰ লগত প্ৰত্যয় -কৈ যোগ দি পাছত বিশেষণ শব্দটো বহুৱাব লাগে ; যেনে, হ'বিত-কৈ ( হবিতকৈ ) বাম সৰু বা বাম হবিতকৈ সৰু। সেইতোত-কৈ ( সেইটোতকৈ ) এইটো ভাল বা এইটো সেইটোতকৈ ভাল। জ'হুত-কৈ ( যহুতকৈ ) গোপাল ডাঙৰ বা গোপাল যহুতকৈ ডাঙৰ। আন বহুতৰ মাজৰ পৰা এটা বা এজনৰ তুলনা দাঙি ধৰিবলৈ হ'লে আতাই

( আটাই ), সকলো আদি শব্দৰ অধিকৰণকাৰকৰ ৰূপৰ পাছত প্ৰত্যয় -কৈ লগ লগাই বিশেষণ শব্দটো পাছত দিব লাগে ; যেনে, সি সকলোত-কৈ সৰু। এই কিতাপখন আতাইত-কৈ ( আটাইতকৈ ) ভাল বা এইখন আটাইতকৈ ভাল কিতাপ।

২৫ সৰ্বনাম : যিবোৰ শব্দই বচন, লিঙ্গ, পুৰুষ আৰু মৰ্যাদা অনুসৰি ভিন্ন ৰূপ গ্ৰহণ কৰে সেইবোৰ সৰ্বনাম শব্দ। পুৰুষৰাচক সৰ্বনাম শব্দবোৰৰ তিনিটা পুৰুষ আছে ; প্ৰথম পুৰুষ, দ্বিতীয় পুৰুষ আৰু তৃতীয় পুৰুষ। মই প্ৰথম পুৰুষৰ সৰ্বনাম। তই, তুমি, আপুনি দ্বিতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনাম। কোনো কোনোৱে 'আপুনি'ক তৃতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনাম বুলি কয় ; কিয়নো ইয়াৰ লগত তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াহে যোগ হয় ; যেনে, আপুনি যাৱ, সি যাৱ। মৰ্যাদাৰ ফালৰ পৰা চালে দ্বিতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনামবোৰক তুচ্ছাৰ্থ আৰু মান্যাৰ্থ এই দুটা ভাগত ভগাবলগীয়া হয়। মান্যাৰ্থৰ ভিতৰতে আকৌ অধিক মান্যাৰ্থৰ ৰূপ এটা পোৱা যায় ; যেনে, তই ( তুচ্ছাৰ্থত ), তুমি ( মান্যাৰ্থত ), আপুনি ( অধিক মান্যাৰ্থত )। গতিকে "ব্যৱহাৰত ই ( আপুনি ) দ্বিতীয় পুৰুষ যেন"। তৃতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনামবোৰ হ'ল : সি, তাই, তে'ওঁ ( তেওঁ ) আৰু তেখেত।

কাৰকৰ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত সৰ্বনামবোৰে বিশেষ্য শব্দৰ নীতি অনুসৰণ কৰে। অৰ্থাৎ কাৰকৰ সম্পৰ্ক বুজাবলৈ বিশেষ্য শব্দৰ পাছত ব্যৱহাৰ হোৱা একে শব্দ-বিভক্তি আৰু শব্দ-বিভক্তিৰ পাছত ব্যৱহাৰ হোৱা একে পৰসৰ্গ যোগ হয়। অৱশ্যে দুই-এঠাইত সামান্য ব্যতিক্ৰমো আছে। ব্যঞ্জনান্ত সৰ্বনাম শব্দবোৰৰ ব্যঞ্জনান্ত বিশেষ্য শব্দবোৰৰ নিচিনাই পৰিৱৰ্তন আৰু ৰূপ হয় ; যেনে, সি-ইত্, সিইত্-এ > সিইতে ; সিইত-ক, সিইত-লৈ আদি। -ইকাবান্ত আৰু -অই কাবান্ত সৰ্বনাম শব্দবোৰৰ কৰ্মকাৰকৰ পৰা অধিকৰণকাৰকলৈকে একোটা তিৰ্যকৰূপ হ'ব ; যেনে, সি, তা-ক ; মই, মো-ক ; তই, তো-ক। স্বৰান্ত সৰ্বনাম শব্দবোৰ সৰ্বকৰ্মক ক্ৰিয়াৰ কৰ্তা হ'লেও সেইবোৰৰ পাছত কৰ্তাকাৰকৰ প্ৰথমা বিভক্তি -এ যোগ নহয় ; যেনে, সি যায়, সি খায়। দ্বিতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনাম তইৰ পাছত বহুবচনৰ প্ৰত্যয় যোগ হ'লে তইৰ ঠাইত ত হয় ; যেনে, তই, ত-ইত। পুৰুষ আৰু স্ত্ৰীৰাচক সৰ্বনামবোৰৰ কৰণকাৰকৰ তৃতীয়া বিভক্তি -বে যোগ নহয়। কিন্তু বিশেষ্যৰ নিচিনা পৰসৰ্গৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা কৰণকাৰকৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰা হয়। প্ৰপঞ্চৰাচক আৰু অনিৰ্দিষ্টতাৰাচক সৰ্বনামবোৰৰ কিছুমান বিশেষ ৰূপ আছে। তলত দিয়া তালিকাখনে সেইবোৰ বুজাত সন্নিধা কৰিব।



তালিকাখনত কোনো কোনো ঠাইত অকল ‘—’ এই চিনটো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। ইয়াৰ দ্বাৰা মূল ৰূপৰ সেই সেই ক্ষেত্ৰত কোনো পৰিৱৰ্তন নোহোৱাটোকে বুজোৱা হৈছে। কিছুমান সৰ্বনামৰ তিৰ্যকৰূপ আৰু বহুবচনৰ ৰূপৰ ঘৰত একো লেখা হোৱা নাই। ইয়াৰ দ্বাৰা সেই ৰূপবোৰৰ অকল একবচনতে ব্যৱহাৰ হোৱা কথাটো সূচাইছে। ই আৰু সি সৰ্বনাম দুটা পুংলিঙ্গৰ উপৰি ক্লীৰলিঙ্গতো ব্যৱহাৰ হয়। অগ্ৰাণীৰাচক শব্দবোৰ ক্লীৰলিঙ্গ বুলি ভাবিব লাগে।

### ২৫.১ সৰ্বনামবোৰৰ তালিকা :

সৰ্বনাম	একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যকৰূপ
পুৰুষৰাচক :				
১ম পুৰুষ	মই	মো—	আমি	আমা—
২য় পুৰুষ (তুচ্ছ)	তই	তো—	ত-ইত্	তইত—
(মাত্ৰ)	তুমি	তোমা—	তোমা-লোক্	তোমালোক—
(অধিক মাত্ৰ)	আপুনি	আপোনা—	আপোনা-লোক্, আপোনা-সকল্	আপোনালোক— আপোনাসকল—
৩য় পুৰুষ (তুচ্ছ)				
পুং	সি	তা—	সি-ইত্	সিইত—
ক্লী.	তাই	—	সি-ইত্	সিইত—
(মাত্ৰ) পুং + ক্লী.	তেওঁ (তেওঁ)	—	তেওঁ-লোক্, তেওঁ-বিলাক্ (তেওঁলোক্, তেওঁ-বিলাক্)	তেওঁলোক—, তেওঁবিলাক— (তেওঁলোক—, তেওঁবিলাক—)
(অধিক মাত্ৰ) : পুং + ক্লী.	তেখেত্	তেখেত—	তেখেত-সকল্	তেখেতসকল—
নিশ্চয়ৰাচক :				
(ক) নিকটৱৰ্তী :				
তুচ্ছ : পুং.	ই	ইআ— (ইয়া)	ই-ইত্	ইইত—

সৰ্বনাম	একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যকৰূপ
ক্লী.	এই	—	ই-ইত্	ইইত—
ক্লীৰ.	এই-তো (এইটো) এইআ (এইয়া)	—	এই-বোব্, এই-বিলাক্	এইবোব—, এইবিলাক—
(মাত্ৰ) :				
পুং. + ক্লী.	এওঁ (এওঁ)	—	এওঁ-লোক্, এওঁ-বিলাক্ (এওঁলোক্, এওঁ-বিলাক্)	এওঁলোক—, এওঁবিলাক—, (এওঁলোক—, এওঁবিলাক—)
(অধিক মাত্ৰ) :				
পুং. + ক্লী.	এখেত্	এখেত—	এখেত-সকল্	এখেতসকল—
(খ) দূৰৱৰ্তী :				
(১) পুৰুষৰাচক সৰ্বনামৰ তৃতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনাম- বোৰক একবচন আৰু বহুবচন দুয়ো ক্ষেত্ৰতে দূৰৱৰ্তী সৰ্বনাম হিছাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।				
(২)	সেই-তো (সেইটো)	—	সেই-বোব্, সেই-বিলাক্ ; সি-বোব্, সি-বিলাক্	সেইবোব—, সেইবিলাক—; সিবোব—, সিবিলাক—
	সেইআ (সেইয়া)			



সৰ্বনাম	একবচন	ভিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	ভিৰ্যকৰূপ
অধিক দূৰৱৰ্তী	সোঁ-তো (সোঁটো) সোঁআ (সোঁৱা)	—	সোঁ-বোৰ, সোঁ-বিলাক	সোঁবোৰ—, সোঁবিলাক—
সম্বন্ধৰাচক : পুং.+স্ত্রী.	জি (যি)	জা-(যা-)	জি-বোৰ, জি-বিলাক, জি-সকল (যি-বোৰ, যি-বিলাক, যি-সকল)	জিবোৰ—, জিবিলাক—, জিসকল— (যিবোৰ—, যিবিলাক—, যিসকল—)
ক্লীৰ	জিহ (যিহ)	জিহ-(যিহ-)	জি-বোৰ, (যি-বোৰ.)	জি-বোৰ— (যিবোৰ—)
প্ৰশ্নৰাচক : পুং.+স্ত্রী.	কোন	কা—	কোন-বোৰ, কোন-বিলাক, কোন কোন কি কি, কিবোৰ, কি-বিলাক কি-বোৰ	কোনবোৰ—, কোনবিলাক— কা—কা— কিবোৰ—, কিবিলাক— কিবোৰ—
ক্লীৰ	কি	কিহ—	কিহ—	কিহ—
অনিদিষ্টতাৰাচক :	কোনো, কোনো-বা, কেও (কেও), একো (একো), কিচু (কিছু)	কাৰবা— —	কোনো কোনো কোনোবা কোনোবা	—
নিজৰাচক :	আপুনি, নিজ	নিজ—	নিজ, নিজ	নিজ— নিজ—

২৫.২ সৰ্বনামবোৰৰ তলত দিয়া ধৰণে কাৰক-ৰূপ কৰিব পাৰি :

মই	একবচন	বহুবচন
কৰ্তাকাৰক	মই	আমি
কৰ্মকাৰক	মো-ক	আমা-ক
নিমিত্তকাৰক	মো-লৈ	আমা-লৈ
সম্বন্ধপদ	মো-ৰ	আমা-ৰ
অধিকৰণকাৰক	মো-ত	আমা-ত
কৰণকাৰক	মো-ৰ দ্বাৰা (মোৰ দ্বাৰা)	আমা-ৰ দ্বাৰা (আমাৰ দ্বাৰা)

২৫.৩ সৰ্বনামবোৰৰ মূল \* : মই <সং. ময়া, প্ৰা. মএ, মই, অপ. মই, কাম. মই। মো- <প্ৰা. মম > মউঅ > মউ > মোঁ। আমি <বৈ. অম্মে > প্ৰা. অম্মে > অম্মি। আমা- <সং. অম্ম, প্ৰা. অম্ম+আ > আই। তই <সং. তরা, প্ৰা. তএ, তই, অপ. তই, কাম. তই। তো- <সং. তৰ। তুমি <প্ৰা. তুম্হে > ত্ব+যুম্হে। তোমা- <প্ৰা. তুম্হ+আ। আপুনি <সং. \*আত্মন, প্ৰা. অপ্পণ, আপোন+ই। সি <সং. সঃ, মা. প্ৰা. শে > শি। তা- <মা. প্ৰা. তাহ > তাম। তাই <প্ৰা. তাএ। তেওঁ <সং. তেভাম্ > তেসম্ > তেঁস > তেই। তেখেত (এখেতৰ সাদৃশ্যত হৈছে)। ই <সং. এতেন > এতৈ > এ। এই <প্ৰা. এঈএ। এই <এ+হি। এয়া <এই+আ। এওঁ <সং. এষাম্ > এসম্ > এঁস > এই। এখেত <এতৎক্ষেত্ৰ। সেই <সং. সঃ+হি, মা. প্ৰা. শেহি > সেহি। সেইয়া <সেই+আ। সোঁ <সং. সঃ+থলু। সোঁৱা <সোঁ+আ। যি <সং. যঃ > যে। কোন <সং. কঃ+পুনৰ। কি <সং. কঃ > কে। কিহ <সং. কস্ত, প্ৰা. কিস্, পু.অ. কিস। কোনো <সং. কঃ+পুনৰ +অপি। কোনোবা <কোনো+বা <সং. বা। কেও <সং. কঃ+অপি > কেপি > কেরি > কের। একো > সং. এক+অপি। কিছু <সং. কিম্+চিদ্+অপি। নিজ <সং. নিজ।

২৫.৪ অধিক মাত্ৰাৰ্থত পুৰুষৰাচক আৰু নিজৰাচক সৰ্বনামৰূপে ব্যৱহাৰ হোৱা আপুনি শব্দটোৰ পুৰণি অসমীয়াতো এনে ধৰণৰ প্ৰয়োগ দেখা যায় ;

\* এইবোৰ ডঃ কাকতিৰ A F D গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে।



যেনে, 'আপুনি আপোন বন্ধু, আপুনি আপোন শত্ৰু, আপুনি আপোন বাৰে মাৰে' (মাথৰুদেৱ)। বৰ্তমান সময়ত মাত্ৰাৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা পুৰণিৰাচক সৰ্বনাম ৰূপেহে আপুনিৰ ব্যৱহাৰ বেছি। কিছুমান মাত্ৰাৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা সৰ্বনাম ৰূপ মূলতঃ স্থানৰাচক আছিল; যেনে, এখেত, অ'ত, তেখেত, ত'ত। মধ্য অসমীয়াত এখেত শব্দই 'এই ঠাইত' অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিছিল। এখেতৰ সাদৃশ্যত তেখেত শব্দৰ সৃষ্টিৰ কথা ওপৰত কোৱা হৈছে। অ'ত < পু. অ. অহিত, ঐত। ত'ত < পু. অ. তহিত, তৈত। অৰ্থসংল্লেখৰ কলত এই শব্দবোৰ মাত্ৰাৰ্থত ব্যৱহাৰ হ'বলৈ ধৰিলে।

২৬ সংখ্যাৰাচক শব্দ : বিবোৰ শব্দৰ পাছত বচন আৰু লিঙ্গৰাচক প্ৰত্যয় যোগ নহয় কিন্তু শব্দ-বিভক্তি আৰু নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় যোগ হ'ব সেইবোৰ সংখ্যাৰাচক শব্দ। সংখ্যাৰাচক শব্দবোৰে বস্তুৰ লেখ বুজায়; যেনে, এ'ক (এক), দুই, তিনি, চাৰি, পাঁচ; এ'ক > এ'ক-ৰ পৰা পাঁচ > পাঁচ লৈ (একৰ পৰা পাঁচলৈ)। নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় নাইবা আন শব্দৰ লগত যুক্ত হ'লে এ'ক, দুই আৰু চাই (ছয়) এই সংখ্যাৰাচক শব্দকেইটাৰ শেষৰ ধ্বনি লোপ হয়; যেনে, এ'ক-তা > এ'তা (এটা), দুই-তা > দুতা (দুটা), চাই-তা > চতা (ছটা)। এ'ক-খন > এ'খন (এখন), এ'ক-জন > এ'জন, এ'ক-স > এ'স (এশ); এ'ক-তক > এ'তকা (এটকা)। তেনেকৈ দুখন, দুজন, চখন (ছখন), চজন (ছজন) দুস (দুশ), চস (ছশ), দুতকা (দুটকা), চতকা (ছটকা)। সংখ্যাৰাচক দুই শব্দৰ পাছত লগ লগা শব্দৰ আৰম্ভণিত ওকাৰ থাকিলে দুই > দো; যেনে, দুই-মোন > দোমোন, দুই-পোন > দোপোন (দোপোণ)। এ'ক শব্দৰ কিছুমান স্কৃকীয়া ৰূপো আছে; যেনে, এ'ক অনা (এক অনা), এ'ক অংশ (এক অংশ) কিন্তু এ'ক আসাৰ > এ'সাৰ (এসাৰ)। সংখ্যাৰাচক শব্দবোৰক দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। তাৰে এটা সংখ্যাৰাচক বিশেষ্য শব্দ আৰু আনটো সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ।

২৭ সংখ্যাৰাচক বিশেষ্য শব্দ : সংখ্যাৰাচক বিশেষ্য শব্দবোৰ তলত দিয়া ধৰণৰ :

- |             |              |
|-------------|--------------|
| ১ এ'ক (এক)। | ৫ পাঁচ।      |
| ২ দুই।      | ৬ চাই (ছয়)। |
| ৩ তিনি।     | ৭ সাত (সাত)। |
| ৪ চাৰি।     | ৮ আখ (আঠ)।   |

- |                                    |  |
|------------------------------------|--|
| ৯ ন।                               | ৩৯ উন'ল্লিচ্ (উনচল্লিশ, উনচল্লিছ)।     |
| ১০ দহ (দহ)।                        | ৪০ চ'ল্লিচ্ (চল্লিশ, চল্লিছ)।          |
| ১১ এ'ঘাৰ (এঘাৰ)।                   | ৪১ এ'ক'ল্লিচ্ (একচল্লিশ, একচল্লিছ)।    |
| ১২ বাৰ।                            | ৪২ বিআল্লিচ্ (বিয়াল্লিশ, বিয়াল্লিছ)। |
| ১৩ তে'ব (তেব)।                     | ৪৩ তিআল্লিচ্ (তিয়াল্লিশ, তিয়াল্লিছ)। |
| ১৪ চৈদ্ৰ (চৈধ্য)।                  | ৪৪ চৌআল্লিচ্ (চৌয়াল্লিশ, চৌয়াল্লিছ)। |
| ১৫ পোন্ধৰ।                         | ৪৫ পন'ল্লিচ্ (পঞ্চল্লিশ, পঞ্চল্লিছ)।   |
| ১৬ সোল (ষোল)।                      | ৪৬ চইচ'ল্লিচ্ (ছয়চল্লিশ, ছয়চল্লিছ)।  |
| ১৭ সোতৰ।                           | ৪৭ সাত'ল্লিচ্ (সাতচল্লিশ, সাতচল্লিছ)।  |
| ১৮ ওখৰ (ওঠৰ)।                      | ৪৮ আখ'ল্লিচ্ (আঠচল্লিশ, আঠচল্লিছ)।     |
| ১৯ উনৈচ্ (উনৈশ, উনৈছ)।             | ৪৯ উনপঞ্চাচ্ (উনপঞ্চাশ, উনপঞ্চাছ)।     |
| ২০ বিচ্ (বিশ, বিছ)।                | ৫০ পঞ্চাচ্ (পঞ্চাশ, পঞ্চাছ)।           |
| ২১ এ'কৈচ্ (একৈশ, একৈছ)।            | ৫১ এ'কাঅন্ (একাৱন)                     |
| ২২ বাইচ্ (বাইশ, বাইছ)।             | ৫২ বাঅন্ (বাৱন)।                       |
| ২৩ তেইচ্ (তেইশ, তেইছ)।             | ৫৩ তে'অন্ (তেৱন)।                      |
| ২৪ চৌল্লিচ্ (চৌল্লিশ, চৌল্লিছ)।    | ৫৪ চৌঅন্ (চৌৱন)।                       |
| ২৫ পঁচিচ্ (পঁচিশ, পঁচিছ)।          | ৫৫ পঁচপন্ (পঁচপন)।                     |
| ২৬ চাৰ্লিচ্ (ছাৰ্লিশ, ছাৰ্লিছ)।    | ৫৬ চাপন্ (ছাপন)।                       |
| ২৭ সাতাইচ্ (সাতাইশ, সাতাইছ)।       | ৫৭ সাতাঅন্ (সাতাৱন)।                   |
| ২৮ আখাইচ্ (আঠাইশ, আঠাইছ)।          | ৫৮ আখাঅন্ (আঠাৱন)।                     |
| ২৯ উনত্ৰিচ্ (উনত্ৰিশ, উনত্ৰিছ)।    | ৫৯ উনসাত্ৰি (উনষাঠি)।                  |
| ৩০ ত্ৰিচ্ (ত্ৰিশ, ত্ৰিছ)।          | ৬০ সাত্ৰি (ষাঠি)।                      |
| ৩১ এ'কত্ৰিচ্ (একত্ৰিশ, একত্ৰিছ)।   | ৬১ এ'সন্তি, এ'সন্ত্ৰি (এষষ্টি)।        |
| ৩২ বত্ৰিচ্ (বত্ৰিশ, বত্ৰিছ)।       | ৬২ বাসন্তি, বাসন্ত্ৰি (বাসষ্টি)।       |
| ৩৩ তেত্ৰিচ্ (তেত্ৰিশ, তেত্ৰিছ)।    | ৬৩ তে'সন্তি, তে'সন্ত্ৰি (তেষষ্টি)।     |
| ৩৪ চৌত্ৰিচ্ (চৌত্ৰিশ, চৌত্ৰিছ)।    |  |
| ৩৫ পইত্ৰিচ্ (পয়ত্ৰিশ, পয়ত্ৰিছ)।  |  |
| ৩৬ চইত্ৰিচ্ (ছয়ত্ৰিশ, ছয়ত্ৰিছ)।  |  |
| ৩৭ সাতত্ৰিচ্ (সাতত্ৰিশ, সাতত্ৰিছ)। |  |
| ৩৮ আখত্ৰিচ্ (আঠত্ৰিশ, আঠত্ৰিছ)।    |  |



- ৬৪ চৌসন্তি, চৌসন্তি (চৌষষ্টি) । ৮৮ আখাসি (আঠাশী) ।  
 ৬৫ পইসন্তি, পইসন্তি (পয়ষষ্টি) । ৮৯ উননকৈ, উনানকৈ (উনানকৈ) ।  
 ৬৬ চইসন্তি, চইসন্তি (ছয়ষষ্টি) । ৯০ নকৈ, নকৈ (নকৈ) ।  
 ৬৭ সাত্‌সন্তি, সাত্‌সন্তি (সাতষষ্টি) । ৯১ এ'কানকৈ, এ'কানকৈ (একানকৈ) ।  
 ৬৮ আখ্‌সন্তি, আখ্‌সন্তি (আঠষষ্টি) । ৯২ বিবানকৈ, বিবানকৈ (বিবানকৈ) ।  
 ৬৯ উনস'ন্তব্ (উনসন্তব) । ৯৩ তিবানকৈ, তিবানকৈ (তিবানকৈ) ।  
 ৭০ স'ন্তব্ (সন্তব) । ৯৪ চৌবানকৈ, চৌবানকৈ (চৌবানকৈ) ।  
 ৭১ এ'ক স'ন্তব্ (এক সন্তব) । ৯৫ পঁচানকৈ, পঁচানকৈ (পঁচানকৈ) ।  
 ৭২ বাস'ন্তব্ (বাসন্তব) । ৯৬ চিআনকৈ, চিআনকৈ (চিআনকৈ) ।  
 ৭৩ তে'স'ন্তব্ (তেসন্তব) । ৯৭ সাতানকৈ, সাতানকৈ (সাতানকৈ) ।  
 ৭৪ চৌস'ন্তব্ (চৌসন্তব) । ৯৮ আখানকৈ, আখানকৈ (আখানকৈ) ।  
 ৭৫ পইস'ন্তব্ (পইসন্তব) । ৯৯ নিবানকৈ, নিবানকৈ (নিবানকৈ) ।  
 ৭৬ চইস'ন্তব্ (চইসন্তব) । ১০০ এ'স, স (এশ, শ) ।  
 ৭৭ সাত্‌স'ন্তব্ (সাতসন্তব) । ১,০০০ হাজাৰ ।  
 ৭৮ আখ্‌স'ন্তব (আঠসন্তব) । ১০,০০০ অ'জুত (অযুত) ।  
 ৭৯ উনাসি, উন আসি (উনাশী) । ১,০০০০০ লাখ ।  
 ৮০ আসি (আশী) । ১০,০০০০০ নিজুত (নিযুত) ।  
 ৮১ এ'কাসি (একাশী) । ১০০,০০০০০ কোতি (কোটি) ।  
 ৮২ বিবাসি (বিবাশী) ।  
 ৮৩ তিবাসি (তিবাশী) ।  
 ৮৪ চৌবাসি (চৌবাশী) ।  
 ৮৫ পঁচাসি (পঁচাশী) ।  
 ৮৬ চইআসি (ছয়শী) ।  
 ৮৭ সাতাসি (সাতাশী) ।

২৮ সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ : অসমীয়া ভাষাত সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দৰ বিশেষ ৰূপ নাই বুলিয়ে ক'ব পাৰি। মাত্ৰ পহিলা, দোচোবা (দোছোবা), চ'খা এই শব্দকেইটাৰ বাহিৰে সংখ্যাৰাচক বিশেষণ হিছাপে তেনে অসমীয়া শব্দ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা নাযায়। অৱশ্যে সংস্কৃতমূলক সংখ্যা-ৰাচক বিশেষণ শব্দবোৰকে অসমীয়াতো ব্যৱহাৰ কৰা হয়; যেনে, প্ৰথম, প্ৰথমা; দ্বিতীয়, দ্বিতীয়া; তৃতীয়, তৃতীয়া ইত্যাদি (ভ্ৰষ্টব্য : পৰিশিষ্ট ৩)।

২৯ পূৰণৰাচক সংখ্যাৰাচক শব্দ : অসমীয়াত সংখ্যাৰাচক শব্দৰ পূৰণৰাচক অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ স্থকীয়া শব্দ নাই। সেই অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিবলৈ সংখ্যাৰাচক বিশেষ্য শব্দৰ পাছত বাৰ বা গুন (গুণ) ৰূপ দুটা লগ লাগে; যেনে, এ'ক-বাৰ > এ'বাৰ (এবাৰ), দুই-বাৰ > দুবাৰ; এ'ক-গুন > এগুন (এগুণ), দুই-গুন > দুগুন (দুগুণ)।

৩০ আংশিক সংখ্যাৰাচক শব্দ : এই শব্দবোৰ এনেকুৱা :

১/২ : পোআ (পোৱা) ।

১/২ : আধা ।

১/২ : দে'ৰ (দেড়) ।

২/২ : আটাই (আটৈ) ।

+ ১/২ : চাবে (ছাড়ে, সাড়ে) ।

- ১/২ : পোনে ।

পোৱা < সং. পাদ > প্ৰা. পাঅ + আ; আধা < সং. অধ + আ; দেড় < সং. দ্বি অধ; আটৈ < সং. অধ তৃতীয়, অধত্ৰিক; সাড়ে < সং. সাধ; পোনে < সং. পাদোন।



## দুই

৩১ ক্ৰিয়া আৰু ক্ৰিয়া-বিভক্তি : যিবোৰ শব্দৰ পুৰুষ, কাল আৰু ভাৱ অনুযায়ী পৰিৱৰ্তন ঘটে সেইবোৰ ক্ৰিয়া শব্দ। বচন অনুযায়ী ক্ৰিয়া শব্দ কোনো পৰিৱৰ্তন নহয়; যেনে, মই খা-ওঁ, আমি খা-ওঁ; মানুহে খা-ই (খায়)। মানুহবোৰে খা-ই (খায়)। কোনো কাৰ্য সম্পাদনত প্ৰকাশ পোৱা কৰ্তা মনোভাৱকে ভাৱ বোলে। অসমীয়াত ক্ৰিয়াৰ ভাৱ দুটা: নিৰ্দেশক ভাৱ আৰু অনুজ্ঞা ভাৱ। নিৰ্দেশক ভাৱে কোনো এক সময়ৰ কোনো এটা কাৰ্য মাৰ্গ প্ৰকাশ কৰে। অনুজ্ঞা ভাৱত আদেশ, অনুমতি, অনুবোধ আৰু ইচ্ছা আৰু প্ৰকাশিত হয়। কোনো কাৰ্য সম্পন্ন হোৱাৰ বিভিন্ন সময়ৰ নাম কাল। অসমীয়াত পাঁচোটা কাল আছে: বৰ্তমান, ভূত, ভৱিষ্যত, পূৰ্ণ বৰ্তমান আৰু পূৰ্ণ ভূত। বৰ্তমান কালত নিৰ্দেশক ভাৱৰ দুটা ৰূপ পোৱা যায়। তাৰে এটাক নিত্য বৰ্তমান আৰু আনটোক তাৎকালিক বৰ্তমান বুলিব পাৰি। 'মই ভাত খাওঁ'—এই বাক্যটোৰ দ্বাৰা দুটা অৰ্থ প্ৰকাশিত হ'ব পাৰে। প্ৰথমতে মই সদায় ভাতকে খাওঁ, কটী বা আন আহাৰ নাখাওঁ। এয়ে নিত্য বৰ্তমান আৰু আন এটা পৰিস্থিতি এনেকুৱা: আন কেইবাজনো মানুহ আছে। মোক হয়তো কৰবালৈ যাবৰ সময় হৈছে। এনেতে মই যদি কওঁ 'মই ভাত খাওঁ' তেন্তিয়া সেইটোকে তাৎকালিক বৰ্তমান বুলিব। ক্ৰিয়া শব্দবোৰ লক্ষ্য কৰি আন এটা কথা চকুত পৰে। বিভিন্ন ক্ৰিয়াবোৰৰ কোনো এটা অংশ সদায় এক ধৰণে থাকে। ক্ৰিয়াৰ সেই অংশটোক ক্ৰিয়াৰ মূল বা ধাতু বোলে। খা-ওঁ, খা-লোঁ, খা-ম, খা-ইছোঁ, খা-ইছিলোঁ। এই উদাহৰণবোৰৰ পৰা অপৰিৱৰ্তিত খা অংশটোক খা ধাতু বুলিব লাগিব। ধাতুৰ পাছত কিছুমান প্ৰত্যয় লগাই বিভিন্ন কালৰ নিৰ্দেশ বুজোৱা হয়। এইবোৰৰ নাম ক্ৰিয়া-বিভক্তি। ক্ৰিয়া-বিভক্তিবোৰ আকৌ ধ্বনি-সাপেক্ষ। অৰ্থাৎ ধাতুবোৰ স্বৰান্ত নে ব্যঞ্জনান্ত স্বৰান্ত হ'লেও অন্তত কি স্বৰধ্বনি আছে সেই অনুযায়ী ক্ৰিয়া-বিভক্তিবোৰ ৰূপৰ সলনি ঘটিব।

৩১.১ অনুজ্ঞা ভাৱত মাত্ৰাৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা দ্বিতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াকপবোৰ নিৰ্দেশক ভাৱৰ দ্বিতীয় পুৰুষৰ মাত্ৰাৰ্থক ক্ৰিয়াকপবোৰেৰে সৈতে একে। ভৱিষ্যত কালৰ দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় পুৰুষৰ ৰূপবোৰো অনুজ্ঞা ভাৱত ব্যৱহাৰ হয়

যেনে, 'তুমি সিহঁতৰ ঘৰলৈ যাবা'। এই বাক্যটোৱে অনুবোধ বা আদেশ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিছে।

পূৰ্ণ বৰ্তমান আৰু পূৰ্ণ ভূত কালত ধাতুৰ শেষত আৰু ক্ৰিয়া-বিভক্তিৰ আৰম্ভণিত থকা স্বৰধ্বনিবোৰ দ্বিস্বৰধ্বনিত পৰিণত হয়। বৰ্তমান কালত ইকাৰান্ত, ওকাৰান্ত আৰু ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ পাছত তৃতীয় পুৰুষত -এ আৰু এক বিভক্তি যোগ হ'ব। অকাৰান্ত আৰু আকাৰান্ত ধাতুৰ পাছত হ'লে সেই দুটা -ই আৰু -ওক হ'বগৈ। ধাতুৰ শেষত থকা আৰু ক্ৰিয়া-বিভক্তিৰ আৰম্ভণিত থকা স্বৰধ্বনি দুটা একে হ'লে ধাতুৰ শেষৰ স্বৰধ্বনিটো ক্ৰিয়াকপত লোপ পাব। দ্বিতীয় পুৰুষৰ অধিক মাত্ৰাৰ্থৰ ৰূপ আপুনি শব্দৰ লগত তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াকপহে যোগ হ'ব।

৩২ তলত দিয়া তালিকাখনে ধাতু আৰু ক্ৰিয়া-বিভক্তিৰ সংযোগৰ পূৰ্ণ চিত্ৰ দিয়া হৈছে। কোনো কোনোৱে অনুজ্ঞাৰ মাত্ৰাৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ৰিয়া-বিভক্তিৰ '-আ'ৰ ঠাইত -আ লেখে আৰু উচ্চাৰণো কৰে। ভূত কাল, পূৰ্ণ বৰ্তমান কাল আৰু পূৰ্ণ ভূত কালৰ প্ৰথম পুৰুষৰ -লোঁ, -ইলোঁ, -ইছিলোঁৰ বৈজ্ঞানিকতাও কিছুমানে ব্যৱহাৰ নকৰে।



ধাতু:

অকাৰান্ত

আকাৰান্ত

ইকাৰান্ত

ওকাৰান্ত

ব্যঞ্জনান্ত

৬

বৰ্তমান কাল:  
(ক) নিৰ্দেশক ভাৱ

১য়

২য় (তুচ্ছ)

(মাত্ৰ)

৩য়

(খ) অনুজ্ঞা ভাৱ

২য় (তুচ্ছ)

(মাত্ৰ)

৩য়

ভূত কাল:

১য়

২য় (তুচ্ছ)

(মাত্ৰ)

অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা

ক	খা	দি	বো	ধৰ্
ক-ও ক-অ (কয়) ক>কো-আ (কোৱা) ক-ই (কয়)	খা-ও খা-অ (খায়) খা>খো-আ (খোৱা) খা-ই (খায়)	দি-ও দি-অ (দিয়) দি-আ (দিয়া) দি-এ (দিয়ে)	বো-ও>বোঁ বো-অ (বোৱ) বো-আ (বোৱা) বো-এ (বোৱে)	ধৰ্-ও (ধৰোঁ) ধৰ্-অ (ধৰ) ধৰ্-আ (ধৰা) ধৰ্-এ (ধৰে)
ক কো-আ (কোৱা) ক-ওক	খা খো-আ (খোৱা) খা-ওক	দে' (দে) দি-আ (দিয়া) দি-অক (দিয়ক)	বো বো-আ (বোৱা) বো-অক (বোৱক)	ধৰ্ ধৰ্-আ (ধৰা) ধৰ্-অক (ধৰক)
ক'-লোঁ	খা-লোঁ	দি-লোঁ	ক-লোঁ	ধৰ্-ই-লোঁ, ধ'বিলোঁ (ধবিলোঁ)
ক'-নি	খা-নি	দি-নি	ক-নি	ধৰ্-ই-নি, ধ'বিনি (ধবিনি)
ক'-লা	খা-লা	দি-লা	ক-লা	ধৰ্-ই-লা, ধ'বিলা (ধবিলা)

ধাতু:

অকাৰান্ত

আকাৰান্ত

ইকাৰান্ত

ওকাৰান্ত

ব্যঞ্জনান্ত

ভৱিষ্যত কাল:

১য়

২য় (তুচ্ছ)

(মাত্ৰ)

৩য়

পূৰ্ণ বৰ্তমান কাল

১য়

২য় (তুচ্ছ)

(মাত্ৰ)

৩য়

অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ-কথা

ক	খা	দি	বো	ধৰ্
ক'-ম ক'-বি ক'-বা ক'-ব	খা-ম খা-বি খা-বা খা-ব	দি-ম দি-বি দি-বা দি-ব	ক-ম ক-বি ক-বা ক-ব	ধৰ্-ই-ম, ধ'বিম (ধবিম) ধৰ্-ই-বি, ধ'বিবি (ধবিবি) ধৰ্-ই-বা, ধ'বিবা (ধবিবা) ধৰ্-ই-ব, ধ'বিব (ধবিব)
ক'-ইচো, কৈচো, (কৈছোঁ) ক'-ইচ, কৈচ (কৈছ) ক'-ইচা, কৈচা (কৈছা) ক'-ইচে, কৈচে (কৈছে)	খা-ইচো, খাইচোঁ (খাইছোঁ) খা-ইচ, খাইচ (খাইছ) খা-ইচা, খাইচা (খাইছা) খা-ইচে, খাইচে (খাইছে)	দি-ইচো, দিচোঁ (দিছোঁ) দি-ইচ, দিচ (দিছ) দি-ইচা, দিচা (দিছা) দি-ইচে, দিচে (দিছে)	ক-ইচোঁ, কইচোঁ (কইছোঁ) ক-ইচ, কইচ (কইছ) ক-ইচা, কইচা (কইছা) ক-ইচে, কইচে (কইছে)	ধৰ্-ইচোঁ, ধ'বিচোঁ (ধবিচোঁ) ধৰ্-ইচ, ধ'বিচ (ধবিছ) ধৰ্-ইচা, ধ'বিচা (ধবিছা) ধৰ্-ইচে, ধ'বিচে (ধবিছে)

৭



ধাতুঃ	অকাৰান্ত	আকাৰান্ত	ইকাৰান্ত	ওকাৰান্ত	ব্যঞ্জনান্ত
পূৰ্ণভূত কালঃ	১ম	ক-ইচিলোঁ, কৈচিলোঁ (কৈছিলোঁ)	খা-ইচিলোঁ, খাইচিলোঁ (খাইছিলোঁ)	দি-ইচিলোঁ, দিচিলোঁ (দিছিলোঁ)	ধব্-ইচিলোঁ, ধবিচিলোঁ (ধবিছিলোঁ)
		ক-ইচিলি, কৈচিলি (কৈছিলি)	খা-ইচিলি, খাইচিলি (খাইছিলি)	দি-ইচিলি, দিচিলি (দিছিলি)	ধব্-ইচিলি, ধবিচিলি (ধবিছিলি)
		ক-ইচিলা, কৈচিলা (কৈছিলি)	খা-ইচিলা, খাইচিলা (খাইছিলি)	দি-ইচিলা, দিচিলা (দিছিলি)	ধব্-ইচিলা, ধবিচিলা (ধবিছিলি)
৩য়	২য় (তুচ্ছ)	ক-ইচিল, কৈচিল (কৈছিল)	খা-ইচিল, খাইচিল (খাইছিল)	দি-ইচিল, দিচিল (দিছিল)	ধব্-ইচিল, ধবিচিল (ধবিছিল)

৩২.১ জা (যা) ধাতুৰ বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যত কালত আকাৰান্ত ধাতুৰ নিচিনাই ৰূপ হ'ব। আন কালবোৰত জা > গ' আৰু ইয়াৰ অকাৰান্ত ধাতুৰ নিচিনা ৰূপ হ'ব। ভূত কালত ইয়াৰ ৰূপ হ'ব এনেকুৱা; গ'লোঁ, গ'লি, গ'লা গ'ল।

৩৩ অনিয়মিত ধাতুঃ কিছুমান ধাতু আছে সেইবোৰৰ লগত কোনো ক্ৰিয়া-বিভক্তি যোগ নহয়। কিছুমান ধাতুৰ কেইটামান কাল, ভাৱ আৰু পুৰুষতহে ৰূপ হয় বা ক্ৰিয়া-বিভক্তি যোগ হয়। এনে ধৰণৰ ধাতুবোৰক অনিয়মিত ধাতু বোলা হৈছে। এই ধাতুবোৰ হ'ল: √নাই, √ব'ল, √থাক আৰু √আচ্ (আছ)।

√নাই ধাতুৰ পাছত কোনো ক্ৰিয়া-বিভক্তি যোগ নহয়। বৰ্তমান কালৰ নিৰ্দেশক ভাৱৰ সকলো পুৰুষত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, মই তাত নাই, আমি তাত নাই, তই তাত নাই, তুমি তাত নাই, সি তাত নাই।

√ব'ল ধাতুৰ বৰ্তমান কালৰ অহুজ্জা ভাৱত দ্বিতীয় পুৰুষত ৰূপ হয় আৰু মান্ত্যৰ্থক আপুনি শব্দৰ লগতো ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, তই ব'ল; তুমি ব'ল-আ, ব'লা; আপুনি ব'ল-অক, ব'লক।

√থাক ধাতুৰ সকলো পুৰুষত বৰ্তমান, ভূত আৰু ভৱিষ্যত কালত আন ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ দৰে ৰূপ হয়; যেনে, থাক-ওঁ, থাকোঁ, থাক-ইলোঁ, থাকিলোঁ, থাক-ইম, থাকিম; তই থাক, তুমি থাকা।

√আচ্ (√আছ) ধাতুৰ বৰ্তমান কালৰ নিৰ্দেশক ভাৱত সকলো পুৰুষত আৰু ভূত কালত আন ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ নিচিনা ৰূপ হয়; যেনে, মই আচ্-ওঁ > আচোঁ (আছোঁ), মই আচ্-ইলোঁ > আচিলোঁ (আছিলোঁ)।

৩৪ অসমীয়া ধাতুৰ উৎসঃ অসমীয়া ধাতুবোৰৰ উৎস বিচাৰি গ'লে প্ৰধানকৈ তিনিটা উৎসৰ কথা ক'ব লাগিব: (১) মুখ্যধাতু, (২) গৌণধাতু আৰু (৩) অনাৰ্য আৰু আন ভাষাৰ পৰা অহা ধাতু। মুখ্যধাতু বুলি ক'লে সংস্কৃতৰ পৰা অসমীয়ালৈ পোনপটীয়াকৈ অহা ধাতুবোৰৰ কথা ক'বলগীয়া হয়। সংস্কৃতৰ পৰা অহা ধাতুবোৰক আকৌ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি। কিছুমান (ক) সংস্কৃতৰ সাধাৰণ ধাতু, কিছুমান (খ) সংস্কৃতৰ উপসৰ্গযুক্ত ধাতু আৰু কিছুমান (গ) সংস্কৃতৰ পাচনী ক্ৰিয়াৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা ধাতু।



৩৪.১ তলত মুখ্যধাতু কেতবোৰৰ তালিকা দিয়া হ'ল—

(ক) সাধাৰণ ধাতু :

কৰ্ (সং. কৰোতি, প্রা. কৰই)।	পিত্. পিট্ (প্রা. পিটুই < সং. পিট্)
কান্ (সং. ক্রন্দতি)।	পি (সং. পিরতি, প্রা. পিঅই)।
কিন্ (সং. ক্রীণাতি)।	পুচ্, পুছ্ (সং. পৃচ্ছতি, প্রা. পুচ্ছই)
খা (সং. খাদতি)।	বাব্, বাঢ্ (সং. বর্ধতে)।
খান্ (সং. খনতি, প্রা. খণই)।	বুজ্ (সং. বুধ্যতে, প্রা. বুজ্ৰই)।
খেল্, খেল্ (সং. খেলতি, প্রা. খেলই)।	বে'ই, বেঢ্ (সং. বেঠতে, প্রা. বেঢ়ই)
গন্ (সং. গলতি)।	মন্ (সং. মন্বতে)।
গা (সং. গায়তি)।	মব্ (সং. ম্রিয়তে)।
ঘহ্ (সং. ঘর্ষতি, প্রা. ঘসই)।	ল (সং. লভতে)।
জা, যা (সং. যাতি)।	লিপ্ (সং. লিম্পতি, প্রা. লিম্পই)
জান্ (সং. জানাতি)।	সব্ (সং. সবতি, প্রা. সবই)।
জুজ্, যুজ্ (সং. যুধ্যতে)।	শ্বন্, শ্বন্ (সং. শৃণোতি, প্রা. শৃণই)
তব্ (সং. তটতি, প্রা. তড়ই)।	শ্বা, শ্বা (সং. শোভতে)।
দি (সং. দীয়তে)।	সো, শো (সং. স্বপিত্তি, প্রা. সোরই)
দে'খ্, দেখ্ (সং. দৃশ্বতে)।	সি, সী (সং. সীৰ্যতি, প্রা. সিব্ৰই)
নাচ্ (সং. নৃত্যতি, প্রা. নচ্চই)।	সিক্, শিক্ (সং. শিক্ষতে)।
নাম্ (সং. নমতি)।	সিচ্ (সং. সিক্ততি, প্রা. সিম্চই)।
নি (সং. নয়তি)।	সিজ্ (সং. সিধ্যতি, প্রা. সিজ্ৰই)
পব্ (সং. পততি, প্রা. পবই)।	হ (সং. ভরতি, প্রা. হৰই)।
পহ্, পঢ্ (সং. পঠতি, প্রা. পঢ়ই)।	হাঁহ্ (সং. হসতি, প্রা. হসই)।

(খ) সংস্কৃতৰ উপসৰ্গযুক্ত ধাতু :

উজা (সং. উৎ-যাতি)।	চস্তাল্ (সং. সম্ভবতি, প্রা. সম্ভালই)
উব্ (সং. উৎ-ভূয়তে)।	চাপ্ (সং. উপসর্পতি)।
উথ্, উঠ্ (সং. উৎ-তিষ্ঠতি, প্রা. উঠ্ঠই)।	পা (সং. প্রাপ্নোতি)।
ওপজ্ (সং. উৎ-পজতে)।	পাহব্ (সং. প্রশ্নবতি)।
ওলম্ (সং. অৱ-লম্বতে)।	বিঅল্, বিয়ল্ (সং. বিগলতি)।
	মাণ্ডোব্ (সং. সম্ঘটতে)।

(গ) সংস্কৃতৰ পাঁচনী ক্ৰিয়াৰ পৰা হোৱা ধাতু :

উঘাল্ (সং. উদ্ঘাটয়তি, প্রা. উগ্ঘাড্ই)।	পাব্ (সং. পাটয়তি)।
	পাব্ (সং. পাৰয়তি)।
চা, ছা (সং. ছাদয়তি)।	ফাল্ (সং. ফাটয়তি)।
চাব্ (সং. চাৰয়তি)।	বক্ (সং. বরয়তি)।
থ (সং. স্থাপয়তি)।	বো (সং. বোপয়তি, প্রা. বোঅই)।
দা (সং. দাপয়তি)।	

৩৪.২ গৌণধাতু কেইবা প্ৰকাৰৰো হ'ব পাৰে; যেনে, (ক) পাঁচনী ধাতু, (খ) নামধাতু, (গ) সংযুক্ত ধাতু, (ঘ) প্ৰত্যয়ান্ত ধাতু, (ঙ) ধ্বন্যাত্মক ধাতু। তলত প্ৰত্যেকৰে আলোচনা দিয়া হ'ল—

(ক) পাঁচনী ধাতু : আনক পাঁচি কোনো কাম কৰোৱা বুজাবলৈ মুখ্যধাতুৰ পাছত -আ, -ওআ (ওৱা) আৰু -উআ (উৱা) প্ৰত্যয় যোগ দিলে আন এবিধ ধাতুৰ সৃষ্টি হয়। ইয়াৰ নাম পাঁচনী ধাতু। ক্ৰিয়া-বিভক্তিবোৰ পাঁচনী ধাতুবোৰৰ পাছত লগ লাগিব; যেনে, খা-ওঁ, খা > খু-আ-ওঁ (খুৱাওঁ)। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত মুখ্যধাতুৰ পাছত দুটা ভিন্ন প্ৰত্যয় যোগ দি দুটা পাঁচনী ধাতু কৰা হয়। তেতিয়া সেই দুটাৰ অৰ্থৰো সামান্য পৰিৱৰ্তন ঘটে; যেনে, √পহ্ (পঢ়), পহ্-আ > পহাঁ (পঢ়া), পহ্-উআ > পহঁআ (পঢ়ুৱা); √কৰ্, কৰ্-আ > কৰা, কৰ্-ওআ > কৰোআ (কৰোৱা)। এইবোৰ ৰূপৰ অৰ্থবোৰ এনে ধৰণৰ হয়গৈ; যেনে, পঢ়োঁ (নিজে পঢ়োঁ), পঢ়াওঁ (নিজে আনক পঢ়াওঁ), পঢ়ুৱাওঁ (আনৰ পঢ়া খৰচ বহন কৰোঁ)। কৰোঁ (নিজে কৰোঁ), কৰাওঁ (আনৰ হতুৱাই কৰাওঁ), কৰোৱাওঁ (আনৰ হতুৱাই আনৰ দ্বাৰা কৰাওঁ)। পাঁচনী প্ৰত্যয়বোৰ ৰূপ-সাপেক্ষ। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত পাঁচনী প্ৰত্যয় যোগ হ'লে মুখ্যধাতুবোৰৰ একোটা তিৰ্যকৰূপ হয়। উদাহৰণ :

-আ : ক > কো-আ (কোৱা)।

কৰ্-আ, কৰা।

কিলা > কিলো-আ (কিলোৱা)।

খা > খু-আ (খুৱা)।

গা > গো-আ (গোৱা)।

চল্-আ, চলা।

দি-আ (দিয়া)।



ধো>ধু-আ ( ধুৱা ) ।

নি-আ ( নিয়া ) ।

পে'লা>পে'লো-আ ( পেলোৱা ) ।

পলা>প'লু-আ ( পলুৱা ) ।

বান্ধ>বন্ধ-আ, বন্ধা ।

বাখ>বখ-আ, বখা ।

ল>লো-আ ( লোৱা ) ।

লিখ-আ, লিখা ।

সোমা>সুমু-আ ( সুমুৱা ) ।

সিকু-আ, সিকা ( শিকা ) ।

সো>সু-আ ( শুৱা ) ।

ওলা>উলি-আ ( উলিয়া ) ।

ওলত>ওলোত-আ, ওলোতা ( ওলোটা ) ।

ওলম>ওলোম-আ, ওলোমা ।

-আ<সং. আপ, প্রা. আর ।

-ওআ ( ওৱা ) : কব্-ওআ, কবোআ ( কবোৱা ) ।

বাখ>বখ্-ওআ, বখোআ ( বখোৱা ) ।

-উআ ( উৱা ) : কান্ধ>কন্ধ-উআ>কন্ধুআ>ক'ন্ধুআ ( কন্ধুৱা ) ।

বহ্-উআ>বহুআ>ব'হুআ ( বহুৱা ) ।

নাচ্>নচ্-উআ>নচুআ>ন'চুআ ( নচুৱা ) ।

ইহ্>ইহ্-উআ>ইহুআ>ই'হুআ ( ইহুৱা ) ।

দে'খ্-উআ>দে'খুআ>দেখুআ ( দেখুৱা ) ।

পক্-উআ>পকুআ>প'কুআ ( পকুৱা ) ।

(খ) **নামধাতু** : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দৰ পাছত -আ, -ইআ (ইয়া), -উআ (উৱা) প্রত্যয় লগ লগাই কিছুমান ধাতু সজাব পাৰি। এনে ধাতুবোৰক নামধাতু বোলে। ক্ৰিয়া-বিভক্তি এইবোৰৰ পাছত যোগ দিব লাগে; যেনে, কিল, কিল-আ, কিল-ওঁ। নামধাতু সজোৱা প্রত্যয়বোৰ ৰূপসাপেক্ষ। এইবোৰ লগ লগালে মূল ৰূপৰ কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত তিৰ্যকৰূপো হয়। উদাহৰণ :

-আ : গুলি-আ, গুলিআ ( গুলীয়া ) ।

বোল-আ, বোলা ।

পোন-আ, পোনা ( পোণা ) ।

তপত-আ, তপতা ।

বহল-আ, বহলা ।

ভাগ>ভগ-আ, ভগা ।

ভুকু-আ ( ভুকুৱা ) ।

মাৰি>মৰি-আ>মৰিআ>ম'ৰিআ ( মৰিয়া ) ।

নাথি>লথি-আ>লথিআ>ল'থিআ ( লথিয়া ) ।

আঙুলি-আ ( আঙুলিয়া ) ।

থিৰ-আ ( থীৰা ) ।

-আ<সং. আয় ।

-ইআ ( ইয়া ) : চব-ইআ>চৰিআ>চ'ৰিআ ( চৰিয়া ) ।

গোব-ইআ>গোৰিআ>গুৰিআ ( গুৰিয়া ) ।

গাল>গল-ইয়া>গলিআ>গ'লিআ ( গলিয়া ) ।

ৰিঙ-ইআ>ৰিঙিআ ( ৰিঙিয়া ) ।

তাঙোন>তঙন-ইয়া>তঙনিআ ( টঙনিয়া ) ।

-উআ ( উৱা ) : আগ-উআ>আগুআ ( আগুৱা ) ।

(গ) **সংযুক্ত ধাতু** : কিছুমান ধাতু কিছুমান (১) বিশেষ্য বা বিশেষণ শব্দ, (২) ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপ (পৰি. ৩২), (৩) ক্ৰিয়াৰ ভৱিষ্যত কালৰ তৃতীয় পুৰুষৰ ৰূপ নাইবা (৪) ক্ৰিয়াৰ ভূতকালিক কৃদন্ত ৰূপৰ (পৰি. ৩৭) পাছত লগ লাগি বিভিন্ন অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে। এনে ধৰণৰ ধাতুবোৰক সংযুক্ত ধাতু বোলা হৈছে। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল—

(১)

জমা কব্, পাচ ( পাছ ) কব্, নাম কব্, আগ বাহ্ ( বাঢ়্ ), খোজ কাহ্ ( কাঢ়্ ), চমু কব্, চুতি ( চুটি ) কব্, জুই ধব্, কাম ( কাষ ) চাপ্, পিথি ( পিঠি ) দি, মাৰ খা, লগ কব্, হাক দি, আৰম্ভ কব্, সেস ( শেষ ) কব্ ।

(২)

খাই পে'লা ( পেলা ), পে'লাই ( পেলাই ) দি, প'ৰি ( পৰি ) জা ( যা ), লৈ জা ( যা ), ব'হি ( বহি ) থাক্, বাথি থ, দৌৰি জা ( যা ), উথি ( উঠি ) জা ( যা ), কৈ চা, বাগ'ৰি ( বাগৰি ) পব্ ।



(৩)

থাব ধব্, থাব পাব্, ক'ব পাব্, ব'হিব (বহিব) পাব্, দিব পাব্, কান্দিব ধব্, জাব (যাব) খোজ্।

(৪)

ধবা পব্, অহা-জোআ (অহা-যোৱা) কব্, খোআ (খোৱা) কব্।

(৬) **প্রত্যয়ান্ত ধাতু:** কিছুমান ধাতুৰ মূল বিচাৰি চালে যিবোৰ শব্দৰ পৰা সেই ধাতুবোৰ ওলাইছে যেন লাগে সেইবোৰৰ পাছতো আৰু কিছুমান ৰূপ সংযুক্ত হৈছে বুলি ক'ব পাৰি। এনে ধাতুবোৰক প্রত্যয়ান্ত ধাতু নাম দিয়া হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ ডঃ কাকতিয়ে দেখুৱা ধৰণে কিছুমান ধাতু তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

-ক: খলক্ (✓খল্)।

ধমক্ (স্তু)।

সোলক্ (প্রা. সোল)।

-চ: খে'কেচ্, থেকেচ্ (✓স্তুক্)।

মনচ্ (✓মর্দ্)।

-ত (ট): ঘো'কত্, ঘো'কট্ (অস. ঘো'ক্)।

-ব: চৌচব্ (✓চক্)।

বাগব্ (বর্গ)।

মোহাব্ (মৃষ্)।

-ল: ওন্দোলা (অঙ্ক+ল)।

বম'লিআ, বমলিয়া (বর+কর্ম)।

-হ: থে'বেহ্, থেবেহ্ (স্থবিৰ)।

(৬) **ধ্বন্যাত্মক ধাতু:** কিছুমান ধ্বনি-সংযোগ উচ্চাৰণ কৰাৰ লগে লগে একোটা অর্থ প্রকাশিত হয়। সিহঁত ধাতুৰূপেও ব্যৱহাৰ হয়। অৰ্থাৎ সিহঁতৰ পাছত সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ৰিয়া-বিভক্তি যোগ দি ক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন ৰূপ কৰিব পৰা যায়। এনে ধাতুবোৰ ধ্বন্যাত্মক ধাতু; যেনে, কে'কা (কেকা), কে'কাই (কেকাই), কে'কাইচে (কেকাইছে), কে'কাইচিল (কেকাইছিল)। এনেকুৱা আন কেইটামান ধাতু হ'ল দে'দা (দেদা), ফো'পা, বে'বা (বেবা) আদি। ধ্বন্যাত্মক ধাতু আৰু এবিধ আছে। এই বিধ ধাতু ধ্বন্যাত্মক শব্দৰ (পৰি. ৫৩.১)

ছিহুত-আ প্রত্যয় লগ লগাই কৰা হয়; যেনে, দপ্-দপ্-আ > দপদপা; ধব্-ফব্-আ > ধবফবা, কুত্-কুত্-আ > কুতকুতা (কুটকুটা); ফুচ্-ফুচ্-আ > ফুচফুচা।

৩৪.৩ **অনাৰ্য আৰু আন ভাষাৰ পৰা অহা ধাতু:** ডঃ কাকতিয়ে তিব্বত-বৰ্মীয় শাখা-পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত বড়ো ভাষাৰ পৰা কিছুমান ধাতু অসমীয়ালৈ অহাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। সেইবোৰৰ কিছুমান সাধাৰণ ধাতু আৰু কিছুমান সংযুক্ত ধাতু। সাধাৰণ ধাতুবোৰ এনেকুৱা: চে'লেক্ (চেলেক্), জবা, বে'প (বেপ), আগচ্, গচক্, চে'কুৰ্, ভে'কুৰ্, চে'প (চেপ)। সংযুক্ত ধাতুৰ সংখ্যা কম; যেনে, থাম✓বাক্, গবা✓মাব্, বিৰ✓দি, থালামুৰি✓মাব্। কিছুমান আৰবী ভাষাৰ পৰা অহা ধাতু আছে; যেনে, বদল্ (আৰবী. বদল), জম্ (আৰবী. জমা), খামোচ্, খামোছ্ (আৰবী. খম্), কিছুমান ধাতুৰ ল'ল ক'ত নিৰ্ণয় কৰা সহজ নহয়। এনে কেইটামান ধাতু ভোজপুৰী ভাষাত পোৱা যায়। অসমীয়াতো দুই-চাৰিটাৰ ব্যৱহাৰ আছে; যেনে, থে'ল (ঠেল্), ভোজ. ঠেল্; সান্, ভোজ. সান্।

৩৫ **ক্ৰিয়াৰ নাস্ত্যৰ্থক ৰূপ:** নাস্তি অর্থ বুজাবলৈ অসমীয়াত ক্ৰিয়াৰ আগত নাস্ত্যৰ্থক ৰূপ 'ন' যোগ হয় আৰু ধাতুটোৰ প্ৰথম স্বৰধ্বনি অস্থায়ী 'ন'ৰ স্বৰধ্বনিৰ সমীভবন হয়। উদাহৰণ:

ন-মব্-এ > নমবে।

না-মাব্-এ > নামাবে। কোনো কোনো অঞ্চলত নে'মাবে (নেমাবে)।

নি-দি-এ > নিদিএ (নিদিয়ে)।

হু-হুন্-এ > হুহুনে (হুহুনে)।

নে'-দে'খ্-এ > নে'দে'খে (নেদেখে)।

নো-খোজ্-এ > নোখোজে।

ন-হ-ই > নহই (নহয়)।

ন'-হ'-ল > ন'-হ'-ল (নহ'ল)।

পাব্-এ > পাবে আৰু আহ্-এ > আহে ক্ৰিয়াৰ নাস্ত্যৰ্থক ৰূপ ন-পাব্-এ > না-পাবে (নোপাবে), ন-আহ্-এ > না-হে হয়।

৩৫.১ অসমীয়া ভাষাৰ নাস্ত্যৰ্থক ৰূপৰ গঠনত ডঃ কাকতিয়ে তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা কৈছে। কিন্তু ওপৰত উল্লেখ কৰা দেউৰী-চুতীয়া ভাষাত লৈ নাস্ত্যৰ্থক ৰূপটো (অব্যয় ৰূপ) ক্ৰিয়াৰ পাছতহে ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়; যেনে, ন নিজি 'তুমি জানা', ন নিজি-আ 'তুমি নাজানা'। এই ক্ষেত্ৰত



খামটি আৰু আহোম ভাষাৰ নাস্ত্যৰ্থক ৰূপৰ কথা চাব পাৰি। খামটি ভাষা এটা উদাহৰণ: কুউ (মই) খামতি চাউ (মই খামটি ভাষা জানো)। কু খামতি ঞু-চাউ (মই খামটি ভাষা নাজানো)। আহোম ভাষাৰ উদাহৰণ: মা-তং > মতং (ভুবুজোঁ), মা-ক > মুক (নাজানো), মা-কিন্ > মিকি (নাখাওঁ)। (চৰ্যাপদত ৭ জাই, মা জাহবে আদি ৰূপ পোৱা যায়)।

**৩৬ তুমুনন্ত ক্ৰিয়া-ৰূপ:** ক্ৰিয়াৰ ভৱিষ্যত কালৰ তৃতীয় পুৰুষ ৰূপৰ পাছত পৰসৰ্গ লৈ লগ লগাই তুমুনন্ত অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা হয়। উদাহৰণ: খাব-লৈ > খাবলৈ, স্থনিব-লৈ (স্থনিবলৈ), ক'ব-লৈ।

পুৰণি অসমীয়াত ধাতুৰ পাছত -ইত, -ইতে, -ইবা, -ইবাব, -ইবে, -ইব প্রত্যয় লগ লগাই নাইবা প্ৰত্যয়ৰ পাছত লাগি পৰসৰ্গ যোগ দিও তুমুনন্ত প্ৰকাশ কৰা হৈছিল; যেনে,

জৈসানি খুজিত মোক আইলা হনুমন্তে।

আমাক জুজিতে আসে।

কৃষ্ণক কল্পিলীক দিবা ইচ্ছা কৰিলা।

ছুয়ো কথা শুনিবাৰ মোৰ মন লাগে।

পৃথিবীক এৰিবে আমাৰ আছে মতি।

সৃষ্টি কৰিবাক গোসাই কৰিলা বুঙতি।

খণ্ডিবাক লাগি পৃথিবীৰ মহাভাব।

কামৰূপী উপভাষাত ধাতুৰ পাছত তুমুনন্ত প্ৰত্যয় যোগ হয়। এই প্ৰত্যয়ৰ হ'ল: -বা, -বাব, -বাক। এইবোৰ স্বৰান্ত ধাতুৰ পাছত যোগ হ'ব। ব্যঞ্জনান্ত ধাতু হ'লে এইবোৰৰ আগত -ই লগ লাগিব। -বাব প্ৰত্যয়ৰ পাছত -লেগি এই পৰসৰ্গটো থাকিব। উদাহৰণ: খা-বা যাওঁ, খা-বাব পানী, খা-ব-লেগি আহে।

**৩৭ কুদন্ত:** কোনো এটা ক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰাজনক নাইবা কোনো এটা ক্ৰিয়া কৰি থকা অৱস্থা বুজাবলৈ ধাতুৰ পাছত ক্ৰমে -ওঁতা আৰু -ওঁ প্ৰত্যয় যোগ দিয়া হয়; ইয়াৰ নাম বৰ্তমানকালিক কুদন্ত; যেনে, খা-ওঁতা খাওঁতা, কব-ওঁতা > কবোঁতা, বাখ-ওঁতা > বাখোঁতা; থাক-ওঁতে > থাকোঁতে, ধব-ওঁতে > ধবোঁতে। ধাতুৰ পাছত -আ প্ৰত্যয় লগ লগালে আন কিছুমান শব্দ পোৱা হ'ব। সেইবোৰ বিশেষণৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। তেনে শব্দবোৰ ভূতকালিক কুদন্ত শব্দ বোলে। -আ প্ৰত্যয় যোগ হোৱাৰ পাছত ধাতুটো

আন ধাতুৱে বৰ্তমান কালৰ নিৰ্দেশক ভাৱত দ্বিতীয় পুৰুষত (মাত্ৰাৰ্থ) লোৱা ৰূপৰ নিচিনা ৰূপ হ'ব; যেনে, ক > কো-আ > কোআ (কোৱা), খা > খো-আ > খোআ (খোৱা), কব-আ > কবা। এনেদৰে গঠিত শব্দবোৰ বিশেষ্যৰূপেও ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, জা > জো-আ, জোআ-ৰ (যোৱাৰ) পৰা, জোআ-ত (যোৱাত)।

**৩৭.১ পুৰণি অসমীয়াত -ওঁতাৰ ঠাইত -অন্তা আৰু -ওঁতেৰ ঠাইত -অন্তেৰ ব্যৱহাৰ আছিল;** যেনে, বাখন্তা, কবন্তা, ফুবন্তে। ভূতকালিক কুদন্তৰ বাবে -ইলা আৰু -ইবাব প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। উদাহৰণ:

বাঘবে পঠাইলা জাম্ববন্তক পাইলন্ত।

আপুনি নিৰ্মিলা শাস্ত্ৰ তাকো পঢ়া ছয়া ছাত্ৰ।

বাসবে দিবাৰ অন্ত গুণত চবাইল।

ড: কাকতিয়ে কুদন্ত -ইবাব প্ৰত্যয়টো বিশেষকৈ প্ৰাক-বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰচনাৰ বৈশিষ্ট্য বুলি মন্তব্য দিছে। ই অকল সেই যুগৰে বৈশিষ্ট্য নহয়; বৈষ্ণৱ যুগতো ইয়াৰ ব্যৱহাৰ নোহোৱা নহয়। ভট্টদেৱৰ ৰচনাত পোৱা যায়: কৃষ্ণক আসিবাৰ দেখি।

**৩৮ ভৱিষ্যৱাচক কুদন্ত:** ভৱিষ্যত কালৰ তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছত -ল'গিআ (লগীয়া) ৰূপটো লগ লগাই এবিধ মিশ্ৰ শব্দৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰি। এই শব্দবোৰ বিশেষণ শব্দৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। এইবোৰক ভৱিষ্যৱাচক কুদন্ত শব্দ বোলা হৈছে। উদাহৰণ: ক'ব-ল'গিআ (ক'বলগীয়া) কথা, ক'বিব-ল'গিআ (ক'বিলগীয়া) কাম।

ভৱিষ্যত কালৰ তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছত লাগ্ ধাতুৰ তৃতীয় পুৰুষত বৰ্তমান, পূৰ্ণ ভূত আৰু ভৱিষ্যত কালৰ ৰূপ সংযোগ কৰিলে একপ্ৰকাৰ বাধ্যতা-সূচক ভাৱ প্ৰকাশিত হয়। উদাহৰণ: খাব লাগ্-এ > লাগে, খাব লাগ্-ইব > লাগিব, খাব লাগ্-ইচিল (লাগিছিল)।

**৩৯ অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰূপ:** ক্ৰিয়াৰ যি ৰূপৰ পৰা কোনো কাম শেষ হোৱা বুজা যায় সি সমাপিকা ক্ৰিয়া; যেনে, মই ভাত খালোঁ। ক্ৰিয়াৰ যি ৰূপৰ পৰা কামৰ ওৰ-নপৰা অৰ্থ বুজা যায় সি অসমাপিকা ক্ৰিয়া; যেনে, মই ভাত খাই...। ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপে বাক্যৰ দুটা অংশ সংযোগ কৰে। ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপ পাবলৈ হ'লে ধাতুৰ পাছত —ই, —লে বা —ইলে, —লত বা —ইলত প্ৰত্যয় যোগ দিব লাগে। —ই প্ৰত্যয় যোগ দিয়াৰ



পাছত স্বৰসঙ্গতি অনুযায়ী ক্ৰিয়াৰূপবোৰৰ পৰিৱৰ্তন আৰু ধাতুবোৰক তিৰ্যকৰূপো হয়।

-ই : ক-ই>কই>ক'ই (কৈ), খা-ই>খাই, দি>দ-ই>দি, সো-ই>সোই>সুই (শুই), কৰ-ই>কৰি>ক'ৰি (কৰি), জা>গ'-ই>গ'ই (গৈ)।

-লে/-ইলে : স্বৰান্ত ধাতুৰ পাছত -লে আৰু ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ পাছত -ই-লে প্ৰত্যয় যোগ হয়; যেনে, ক>ক'-লে>ক'লে, স্ন-ই-লে>স্নিলে (শুনিলে)। —লে/-ইলে প্ৰত্যয়ান্ত অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰূপ সংযোগ হোৱা বাক্যৰ সমাপিকা ক্ৰিয়াটো বৰ্তমান কাল, পূৰ্ণ ভূতকাল নাইবা ভৱিষ্যত কালৰ হয়। উদাহৰণ: মই ক'লে তেওঁ শুনে। মই ক'লে তেওঁ শুনিলে। মই ক'লে তেওঁ শুনিব। মই আহিলে তুমি যাব। পুৰণি অসমীয়াত এই প্ৰয়োগ আছে: এই বীৰ পৰিলেক সবাবো স্তম্ভ হয়।

-লত/-ইলত : স্বৰান্ত ধাতুৰ পাছত -লত আৰু ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ পাছত -ইলত প্ৰত্যয় যোগ হয়। এই প্ৰত্যয়ান্ত অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰূপ সংযোগ হোৱা বাক্যৰ সমাপিকা ক্ৰিয়াটো ভূতকালৰ হ'ব। উদাহৰণ: সি ক>ক'-লত>ক'লত তেওঁ শুনিলে, মই আহ-ইলত>আহিলত তেওঁ গ'ল। পুৰণি অসমীয়া আৰু মধ্যযুগীয় অসমীয়াত হ'লে সমাপিকা ক্ৰিয়াটো ভূতকাল নাইবা ভৱিষ্যত কালৰ হ'ব পাৰিছিল। উদাহৰণ: আমি এবিলত তুমি, তুমি নাথাকিবা তুমি (শঙ্কৰদেৱ)। এই বুলিলত গোহাঁইবোৰেও কাপৰ একজোৰ দিলে (বুৰঞ্জী)। পুৰণি অসমীয়াত -ইলেত, -ইলতে প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰো আছে যেনে, তুমি এবিলেত মই শোক-ছঃখ পাইবো। চিন্তিলতে মিলিবে সকল।

৪০ ক্ৰিয়াৰ অবিচ্ছিন্নতা : কোনো কাৰ্য চলি থকা অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিবলৈ হ'লে -ই প্ৰত্যয়ৰ যোগৰ দ্বাৰা সিন্ধু হোৱা ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপ পাছত আছ, আৰু থাক, ধাতুৰ ৰূপ যোগ দিব লাগে। উদাহৰণ: মই কামটো কৰি আছোঁ। মই সেই সময়ত পঢ়ি আছিলোঁ। মই কামটো কৰি থাকিম।

৪১ ছৰ্ত সাপেক্ষতা : কেতিয়াবা কোনো এটা কাৰ্য সম্পন্ন হোৱাটো আন এটা কাৰ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰে। এনে পৰিস্থিতি বুজাবলৈ হ'লে কোনো এটা বাক্য দুটা অংশত বিভক্ত হয়। তাৰ প্ৰথম অংশত ক্ৰিয়াৰ ভূতকালিক ৰূপৰ পাছত পৰসৰ্গ হৈতেন যোগ দিব লাগে আৰু দ্বিতীয় অংশত ভূতকালৰ ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছতো হৈতেন যোগ হয়; যেনে, তুমি কোৱা

হৈতেন সি আহিল হৈতেন। ইয়াৰ নাম ছৰ্ত সাপেক্ষতা। সচৰাচৰ ব্যাকৰণ বোৰত ইয়াক সম্ভাৱ্য ভূতকাল আখ্যা দিয়া হৈছে। দৰাছলতে ইয়াক কালৰ ভিতৰত ধৰিব নোৱাৰি; কাৰণ ধাতুৰ পাছত ক্ৰিয়া-বিভক্তি যুক্ত হৈছে বিভিন্ন কালৰ নিৰ্দেশ দাঙি ধৰে। হৈতেন এটা পৰসৰ্গহে। ই ধাতুৰ পাছত লগ নালাগে। ছৰ্ত সাপেক্ষতা বুজাবলৈ আন এটা উপায়ো আছে। বাক্যৰ প্ৰথম অংশত ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা -লে বা -ইলে প্ৰত্যয় যোগ হোৱা ৰূপ প্ৰয়োগ কৰি দ্বিতীয় অংশত ভূতকালৰ ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছত পৰসৰ্গ হৈতেন যোগ দিব লাগে; যেনে, তুমি ক'লে সি আহিল হৈতেন। পুৰণি আৰু মধ্যযুগীয় অসমীয়াত ছৰ্ত সাপেক্ষতা তলত দিয়া ধৰণে প্ৰকাশিত হৈছিল:

যদি আজি ঘৰত আছিল হন্তে স্বামী

তেবে আনি তোমাক বাখিলো হন্তে আমি

—শঙ্কৰ চৰিত।

মোক আজ্ঞা কৰে ইতে খুচি মাৰিব পাৰোঁ।

—বুৰঞ্জী।

হৈতেন <সং. √ অস্, প্ৰা. সন্ত; পু. অ. হন্তে, ইতে; ইতে+ন।

৪২ ক্ৰিয়াৰ বাচ্য : বাচ্য শব্দৰ অৰ্থ ক'বলগীয়া। ক্ৰিয়াৰ বাচ্য মানে বাক্য এটাত ক্ৰিয়াই ক'বলগীয়া কথা। বাক্যত ক্ৰিয়াই প্ৰধানকৈ কৰ্তাৰ কথা, কৰ্মৰ কথা আৰু ক্ৰিয়াৰ নিজৰ কথা বৰ্ণনা কৰে। কৰ্তাৰ কথা বৰ্ণিত হ'লে কৰ্তৃবাচ্য, কৰ্মৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হ'লে কৰ্মবাচ্য আৰু ক্ৰিয়াৰূপৰ বৰ্ণনা থকা বাক্য ভাৱবাচ্য। গোপালে কিতাপ পঢ়িছে। জব হ'লে গা নোদোৱে। ইয়াৰপৰা দেখা যায়। এইকেইটা ক্ৰমে কৰ্তৃবাচ্য, কৰ্মবাচ্য আৰু ভাৱবাচ্যৰ উদাহৰণ। অসমীয়াত ক্ৰিয়াৰ কৰ্ম আৰু ভাৱবাচ্যৰ ৰূপ পাবলৈ হ'লে কিছুমান স্তকীয়া পদ্ধতি অনুসৰণ কৰিব লাগে। প্ৰথমতে কৰ্মবাচ্যৰ কথাকে চোৱা যাওক। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বাক্যত কৰ্মটোৰ উল্লেখ থাকিলে ক্ৰিয়াৰ ই প্ৰত্যয়ান্ত অসমাপিকা ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে; যেনে, বতাহ চকুৰে নেদেখি; কাৰো মাত ক'তো হুগুনি; দিনত তৰা নেদেখি। কেতিয়াবা আকৌ কৰ্মৰ উল্লেখ থকা বাক্যত বৰ্তমান কালৰ নিৰ্দেশক ভাৱৰ তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়া ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে; যেনে, জব হ'লে গা নোদোৱে। কৰ্মৰ উল্লেখ নাথাকিলেও একে ক্ৰিয়া ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি; যেনে, কাপোৰখনে হুগুৱায়। ভূতকালিক কৃদন্ত শব্দৰ পাছত √হ আৰু √যা ধাতুৰ পৰা উৎপন্ন ক্ৰিয়াৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা বাক্যত ক্ৰিয়াৰ



নিজৰ কথা বৰ্ণিত হয়। এয়ে ভাৱবাচ্য। উদাহৰণ: কিতাপখন পঢ়া হ'ল  
ওক-সেৱা কৰা হ'ল। কথাটো তেওঁক জনোৱা হ'ব। কামটো কৰা হৈছিল  
ভক্তি কৰিলে ঈশ্বৰক পোৱা যায়। সময়ত দেখা যাব।

৪২.১ পুৰণি অসমীয়াত ধাতুৰ পাছত কিছুমান প্ৰত্যয় যোগ দি কৰ্মবাচ্য  
আৰু ভাৱবাচ্য কৰা হৈছিল। সেই প্ৰত্যয়বোৰ হ'ল -ই, -ইয় আৰু -ইয়া  
উদাহৰণ:

(ক) ছবুজি তোমাৰ লীলা (তোমাৰ লীলা বুজা নাযায়)।

(খ) চন্দ্ৰাবতী ৰজনী দেখিয় বহুদূৰ (জোনাক নিশা বহু দূৰলৈ দেখা  
যায়)।

(গ) বাৰণৰ মাতৃ তাই বুলিয়া নৈকাসী (বাৰণৰ মাতৃ তাই নৈকাসী বুলি  
জনাজাত)।

৪৩ ক্ৰিয়া-বিশেষণ: বিশেষণৰ নিচিনা ক্ৰিয়া-বিশেষণবোৰ চিনাকি  
হ'ল বাক্যত ব্যৱহাৰ হওঁতে তাৰ স্থানহে। বাক্যত ব্যৱহাৰ হওঁতে ক্ৰিয়া  
বিশেষণ শব্দটো সচৰাচৰ বিশেষণ নাইবা ক্ৰিয়া শব্দৰ আগত বহে; যেনে,  
বৰ ভাল ল'ৰা। এইটো বেচি (বেছি) ভাল। তুমি আজি আহিব  
কেতিয়াবা কিছুমান ক্ৰিয়া-বিশেষণ ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দৰ আগতো বহে; যেনে  
বৰ বে'গাই (বেগাই) গৈছে। কিছুমান ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দৰ পাছত শ  
বিভক্তি যোগ হয়; যেনে, কালি, কালি>কাই-লৈ, কাইলৈ-ৰ কাইলৈ-ৰ পৰা  
আজি, আজি-লৈ, আজি-ৰ, আজি-ৰ পৰা; আজিৰ মাহুহ, আজিৰ নি  
আদিত আজিৰ শব্দটো বিশেষণৰূপে ব্যৱহাৰ হৈছে। কিছুমান প্ৰত্যয় বো  
দি বিশেষণ, বিশেষণ আৰু সৰ্বনাম শব্দৰ পৰা কিছুমান ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দ সজা  
পাৰি। বিশেষণৰ পৰা সজোৱা ক্ৰিয়া-বিশেষণবোৰ এনে ধৰণৰ: বে'গ-আই  
বে'গাই (বেগাই); গিবিস-আই, গিবিসাই; তপৰ্-আই, তপৰাই (টপৰাই)  
বাহিৰ-এ, বাহিৰে; ভিতৰ-এ, ভিতৰে; মন-এ মন-এ, মনে মনে; ভাল-  
কুসল-এ, ভাল-কুসলে (ভালে-কুশলে); সোনকাল-এ, সোনকালে; আগ-  
আগ-ত; পাচ-পাচ-ত (পাছত); লৰাল'ৰি-কৈ (লৰালৰিকৈ)  
বিশেষণৰ পৰা সজোৱা ক্ৰিয়া-বিশেষণবোৰ এনেকুৱা; সুদা-ই (সুদাই)  
কেঁচা-ই, এ'নে-কৈ (এনেকৈ), তে'নে-কৈ (তেনেকৈ), জে'নে-কৈ (যেনেকৈ)  
কে'নে-কৈ (কেনেকৈ); এ'নেকুআ-কৈ (এনেকুৱাকৈ), তে'নেকুআ-কৈ  
(তেনেকুৱাকৈ), জে'নেকুআ-কৈ (যেনেকুৱাকৈ), কে'নেকুআ-কৈ

(কেনেকুৱাকৈ); ইমান-কৈ, কিমান-কৈ, জিমান-কৈ (যিমানকৈ), সিমাম-  
কৈ; ভাল-কৈ, বে'ইআ-কৈ (বেয়াকৈ), ধুনিআ-কৈ (ধুনীয়াকৈ), ওখ-কৈ,  
চাপৰ-কৈ, বগা-কৈ, বে'কা-কৈ (বেকাকৈ), দাঙৰ-কৈ (ডাঙৰকৈ); ভাল-  
ভাবে (ভালভাৱে), ভাল-দৰে, ভাল-ৰূপে (ভালৰূপে)। সৰ্বনাম শব্দৰ পৰা  
সজোৱা ক্ৰিয়া-বিশেষণ কিছুমান হ'ল এনে ধৰণৰ: এ'-তিআ, এতিআ  
(এতিয়া); ত্-এতিয়া, তেতিআ, (তেতিয়া); ক্-এতিআ, কেতিআ  
(কেতিয়া); কেতিআ-বা, কেতিআবা (কেতিয়াবা); জ্-এতিআ, জেতিআ  
(যেতিয়া); অ'-ত; ত্-অ'ত, ত'ত; ক্-অ'ত, ক'ত; জ্-অ'ত, জ'ত (য'ত)।  
(পুৰণি অসমীয়াত অহি-ত, ঐত; তহি-ত, তৈত; কহি-ত, কৈত; জহি-ত,  
জৈত আদি ৰূপ পোৱা যায়)। আন কিছুমান ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দ এনেকুৱা:  
সদাই (সদায়), আকৌ, অকলে, ততালিকে, কিঅ (কিয়), কেলেই, নিচেই,  
হুনাই, অতি, অতিপাত, নৌ, নিতৌ, জেনি (যেনি), তেনি, কেনি, কেনিবা,  
কাচিং, অবশ্তে (অৱশ্তে), অথনি, বৰঙ (বৰং), আজি, কালি, পৰ'হি  
(পৰহি), এ'কেবাবে (একেবাবে), অকলসৰে (অকলসৰে)। কিছুমান  
ক্ৰিয়া-বিশেষণৰ পাছত কিছুমান প্ৰত্যয় যোগ দিও নতুন ক্ৰিয়া-বিশেষণ সজাব  
পাৰি। উদাহৰণ: অথনি-কৈ, আজি-লৈ, পৰ'হি-লৈ (পৰহিলৈ)।

৪৩.১ ক্ৰিয়া-বিশেষণবোৰক কেইটামান ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। তলত  
প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

(ক) কালৰাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ: এতিআ (এতিয়া), তেতিআ  
(তেতিয়া), কেতিআ (কেতিয়া), কেতিআবা (কেতিয়াবা), জেতিআ  
(যেতিয়া), কালি, কাইলৈ, পৰ'হি (পৰহি), পৰ'হিলৈ (পৰহিলৈ), প্ৰথমতে,  
সোনকালে, সদাই (সদায়), বচৰে (বছৰে), মাহে, অলপতে, সঘুহতে,  
পু'আতে (পুৰাতে), নিতৌ, বিঅ'লি (বিয়লি)।

(খ) স্থানৰাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ: ইআত (ইয়াত), তাত, ক'ত,  
জ'ত, (য'ত), ত'ত, অ'ত, অ'ত-ত'ত, অ'লৈ-ত'লৈ, জ'তে-ত'তে (য'তে-  
ত'তে), জ'লৈকে-ত'লৈকে (য'লৈকে-ত'লৈকে), বাহিৰে-ভিতৰে, ওচৰে-  
পাজৰে, তলত, ওপৰত, এইকালে, এইপিনে, কোনফালে, কোনপিনে আদি।

(গ) লক্ষণৰাচক ক্ৰিয়া-বিশেষণ: এ'নেকৈ (এনেকৈ), তে'নেকৈ  
(তেনেকৈ), কে'নেকৈ (কেনেকৈ), জে'নেকৈ (যেনেকৈ), এ'নেকুআকৈ  
(এনেকুৱাকৈ), তে'নেকুআকৈ (তেনেকুৱাকৈ), কে'নেকুআকৈ (কেনেকুৱাকৈ),



জেনেকুআকৈ (জেনেকুৱাকৈ), অকলে, নাহেকৈ, খাতাঙকৈ (খাটাতকৈ) ভালকৈ, বেইআকৈ (বেয়াকৈ), ভালে-ভালে, ভালে-কুসলে (ভালে-কুশলে) বেগাই (বেগাই), তপবাই (টপবাই), দেখাদেখিকৈ (দেখাদেখিকৈ)।

(ঘ) বিৰিধ বিষয়ক ক্ৰিয়া-বিশেষণ : আক, বেচি (বেছি), কম, অলপ, কি, কিঅ (কিয়), মুখেই (মুঠেই) ইত্যাদি।

৪৪ ক্ৰিয়া-বিশেষণৰ তুলনা : ক্ৰিয়া-বিশেষণৰ তুলনাৰ পদ্ধতি বিশেষণৰ তুলনাৰ পদ্ধতিৰে সৈতে একে (পৰি. ২৪)। উদাহৰণ : এই কামটো মই তোমাতকৈ সোনকালে কৰিম। তেওঁ মোতকৈ বেছি জানে কোন আটাইতকৈ সোনকালে উঠিছে ?

৪৫ অব্যয় : যিবোৰ শব্দৰ পাছত বচন আৰু লিঙ্গৰাচক প্ৰত্যয় নাইৰ শব্দ-বিভক্তি যোগ নহয় সেইবোৰ শব্দ অব্যয় শব্দ। অব্যয় শব্দৰ পাছত অৱশ্যে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত আন যুক্তৰূপ লগ লাগিব পাৰে (দ্ৰষ্টব্য : জোৰ বুজোৱা ৰূপ। পৰি. ৪৭)। কেতিয়াবা আকৌ বিশেষ্য শব্দৰ পাছত শব্দ বিভক্তিৰ প্ৰথমা বিভক্তি-এ যোগ দি সেইটো ৰূপকে অব্যয়ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়; যেনে, কাৰণ-এ, কাৰণে; নিমিত্ত-এ, নিমিত্তে; তোমাৰ কাৰণে, সিহঁতৰ কাৰণে, মানুহৰ কাৰণে; তোমাৰ নিমিত্তে, সিহঁতৰ নিমিত্তে, মানুহৰ নিমিত্তে সেইদৰে মানুহৰ (বাব-এ) বাবে; মানুহৰ (হক-এ) হকে। অব্যয় শব্দবোৰক (ক) পৰসৰ্গ আৰু (খ) বিৰিধ বিষয়ক অব্যয় এই দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি।

৪৫.১ কোনো ক্ষেত্ৰতে কোনো পৰিৱৰ্তন নোহোৱা কিছুমান ৰূপক পৰসৰ্গ বোলা হৈছে। এইবোৰক আকৌ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। কিছুমান পৰসৰ্গ বিশেষ্য বা সৰ্বনাম শব্দৰ পাছত ব্যৱহাৰ হয় আৰু কিছুমান ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছত ব্যৱহাৰ হয়। প্ৰথম বিধক বিশেষ্যৰাচক পৰসৰ্গ আৰু দ্বিতীয় বিধক ক্ৰিয়াৰাচক পৰসৰ্গ বুলি ক'ব লাগিব। কোনো কোনোৱে দ্বিতীয় বিধক স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয় বুলিও অভিহিত কৰিছে। কিন্তু সেইবোৰ ধাতুৰ পাছত পোণপটীয়াভাৱে যোগ নহয় কাৰণে প্ৰত্যয় বুলি কোৱাটো সমীচীন নহয় স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয় বিশেষ্য শব্দৰ পাছতো ব্যৱহাৰ হ'ব পাৰে। সংস্কৃতত ভ্ৰমৰ ভ্ৰমৰ-ক; কুকুট, কুকুট-ক আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ আছে। এইবোৰত -কটে স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়। এই প্ৰত্যয় যোগ হোৱাৰ পৰা মূল শব্দটোৰ অৰ্থৰ কোনো পৰিৱৰ্তন ঘটা নাই। অসমীয়াতো এনে উদাহৰণ নোহোৱা নহয়; যেনে, মৃত মৃত-ক। কামৰূপী উপভাষাত মিতু, মিতু-ক; সিকুখিত (শিক্ষিত)

সিকুখিত-ক (শিক্ষিতক) আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ আছে। পুৰণি অসমীয়াতো ইয়াৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়; যেনে, দায়ালু-ক বাম ভূমি বোলয় সংসাৰে (লৱকুশৰ যুদ্ধ)।

৪৫.২ বিশেষ্যৰাচক পৰসৰ্গবোৰ যোগ হোৱাৰ আগতে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বিশেষ্য বা সৰ্বনাম শব্দটোৰ পাছত সম্বন্ধপদৰ -ৰ বিভক্তি, কৰ্তাকাৰকৰ -এ বিভক্তি অথবা কৰণকাৰকৰ -বে বিভক্তি লগ লাগে; কেতিয়াবা বিশেষ্য বা সৰ্বনাম শব্দটোৰ পাছত কোনো বিভক্তি যোগ নোহোৱাকৈও থাকে তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

(১) —বৰ পাছত :

নিমিত্ত-এ, নিমিত্তে : তোমাৰ নিমিত্তে।

কাৰন-এ, কাৰনে (কাৰণে) : তোমাৰ কাৰণে।

বাব-এ, বাবে : মানুহৰ বাবে।

পিন-এ, পিনে : আকাশৰ (আকাশৰ) পিনে।

মত-এ, মতে : মোৰ মতে নচলে।

বাহিৰ-এ, বাহিৰে : মোৰ বাহিৰে কোনোৱে নাজানে।

সম্বন্ধ-এ, সম্বন্ধে : তেওঁৰ সম্বন্ধে।

বিসই-এ, বিসইএ (বিষয়ে) : আপোনাৰ বিষয়ে।

হক-এ, হকে : দেশৰ (দেশৰ) হকে।

অৰ্থে : ধনৰ অৰ্থে।

দৰে : ম'ধুৰ (মধুৰ) দৰে মানুহ।

প্ৰ'তি (প্ৰতি) : দুখীয়াৰ (দুখীয়াৰ) প্ৰ'তি (প্ৰতি)।

নিচিনা : বামৰ নিচিনা ৰজা।

দাৰা (দ্বাৰা) : তেওঁৰ দাৰা (দ্বাৰা)।

পৰা : হাতৰ পৰা প'বিল (পবিল)।

হ'তুআই (হতুৱাই) : তেওঁৰ হ'তুআই (হতুৱাই) কামটো কৰাম।

লগ্ > লগ-ত, লগত : তাৰ লগত।

ভিতৰ্ > ভিতৰ-ত, ভিতৰত : সিহঁতৰ ভিতৰত সিয়ে ভাল।

মাজ্ > মাজ-ত, মাজত : বনৰ মাজত।

পাচ্ > পাচ-ত, পাচত (পাছত) : তাৰ পাচত (পাছত)।

পিচ্ > পিচ-ত, পিচত (পিছত) : তাৰ পিচত (পিছত)।



ওপৰ্>ওপৰ-ত, ওপৰত : আনৰ ওপৰত।

(২) —এৰ পাছত :

তো : মানুহ-এ, মানুহে তো ক'বই। সি তো যাবই।

দে'খোন (দেখোন) : সিহঁত-এ, সিহঁতে দে'খোন (দেখোন) ভাল পাইছে। সি দে'খোন (দেখোন) নাই।

দি : বাত-এ, বাতে (বাটে) দি। নাও>নাউ-এ (নাৰে) দি।

নো : মানুহ-এ, মানুহে নো কি ভাবিব? সি নো কি কয়?

প'তি (পতি) : মানুহ-এ, মানুহে প'তি (পতি), গাই প'তি (পতি)।

বা : মানুহ-এ, মানুহে বা কি ভাবে?

হ'লে : মানুহ-এ, মানুহে হ'লে ভাল পোৱা নাই, তুমি হ'লে আহিব লাগিব।

(৩) —বেৰ পাছত :

সৈতে : বাম্>বামে-বে, বামেৰে সৈতে।

মহানুভূতি-বে সৈতে (মহানুভূতিৰে সৈতে)। -এ আৰু -ৰ বিভক্তিৰ পাছতো সৈতেৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়; যেনে, গছে সৈতে, প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ সৈতে।

(৪) —কৰ পাছত :

আদিক'ৰি (আদিকৰি) : তে'ওঁ-ক (তেওঁক) আদিক'ৰি (আদিকৰি)।

(৫) বিভক্তি যোগ নোহোৱাকৈ :

বিসই-এ (বিষয়ে) : এই বিসইএ (বিষয়ে)।

নিমিত্তে : এই নিমিত্তে; সেই নিমিত্তে।

কাৰনে (কাৰণে) : সেই কাৰনে (কাৰণে)।

পিনে : এই পিনে; সেই পিনে।

বুলি : এই বুলি; সেই বুলি; কি বুলি ক'ম।

বাবে : এই বাবে; সেই বাবে।

মতে : এই মতে; সেই মতে।

দেখি : সেই দেখি।

দৰে : এই দৰে; সেই দৰে।

সম্পৰ্কে : এই সম্পৰ্কে।

সম্বন্ধে : এই সম্বন্ধে।

নিচিনা : এই নিচিনা।

অহুজাই (অহুযায়ী) : কথা অহুজাই (অহুযায়ী); এই অহুজাই (অহুযায়ী)।

অহুস'ৰি (অহুসৰি) : কথা অহুস'ৰি (অহুসৰি); এই অহুস'ৰি (অহুসৰি)।

পইৰ্জন্ত (পৰ্যন্ত) : আজি পইৰ্জন্ত (পৰ্যন্ত)।

পূৰ্বক (পূৰ্বক) : ইচ্ছা (ইচ্ছা) পূৰ্বক (পূৰ্বক)।

বিসেসে (বিশেষে) : থাই (ঠাই) বিসেসে (বিশেষে)।

নাম্-এ, নামে : দশৰথ (দশৰথ) নামে এজন ৰজা আছিল।

হেতু-কে, হেতুকে : সেই হেতুকে।

৪৫.৩ ক্ৰিয়াৰূপৰ পাছত কেতিয়াবা আহ বা জা (যা) ধাতুৰ পৰা হোৱা ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপ নাইবা কিছুমান অব্যয় শব্দ পৰসৰ্গৰূপে যোগ দিয়া হয় আৰু তাৰ দ্বাৰা কোনো এটা বিশেষ অৰ্থ প্ৰকাশ হয় নতুবা কোনো কাৰ্যক জোৰকৈ বুজোৱা হয়। এইবোৰক ক্ৰিয়াৰাচক পৰসৰ্গ বোলা হৈছে। (কোনো কোনোৱে এইবোৰক স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয় বুলিছে)। তলত এইবোৰৰ কিছুমান উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

(১) হি : আহি পোৱা বুজায়; যেনে, সি ঘৰ পালে হি।

সি ঘৰ পাব হি।

হি<আহ্+ই>আহি।

(২) গৈ : গৈ পোৱা বুজায়; যেনে, সি ঘৰ পালে গৈ।

সি ঘৰ পাব গৈ।

গৈ<জা (যা)>গ' + ই।

(৩) চোন : মুহু অহুৰোধ নাইবা আশাৰ বিপৰীত বুজায়; যেনে, আহিবা চোন। পালে চোন।

(৪) দেই : মুহু অহুৰোধ বুজায়; যেনে, আহিবা দেই।

(৫) দে'খোন (দেখোন) : আশাৰ বিপৰীত বুজায়; যেনে, আহিল দে'খোন (দেখোন)। নাইল দে'খোন (দেখোন)।

(৬) বুলি : শুকতাহচক ভাৱ প্ৰকাশ কৰে; যেনে, সি আহিব বুলি শুনিছোঁ।

(৭) পাই : অলপ জোৰ বুজায়; যেনে, নাজানো পাই।



(৮) চাগৈ, হবলা, নো, নেকি, জানো : অনিশ্চয়তা সন্ধাননা, সন্দেহ আদি বুজায়; যেনে, সি যাব চাগৈ। যি যাব হবলা। প'হিলে (পঢ়িলে) নো কি হ'ব। সি যাব নেকি? সি যাব জানো।

(৯) তো : নিশ্চয়কৈ বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, স্থনিচোঁ। (শুনিছোঁ) তো। কৈচে (কৈছে) তো।

(১০) নে : প্ৰশ্ন সোধাত ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, তুমি যাবা নে?

(১১) হই (হয়) : সন্দেহ অৰ্থত ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, যত্ন কৰিছোঁ। হই (হয়), দৈৰ্ঘ্যৰেহে জানে।

(১২) ইক : ইচ্ছা বা অনুবোধ অৰ্থত ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, জাওঁ (যাওঁ) ইক। জাবা (যাবা) ইক।

(১৩) হেঁতেন (হেঁতেন) : ছৰ্ত-সাপেক্ষতা বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, চিঠি পালে গলোঁ। হেঁতেন (হেঁতেন)।

#### ৪৬ বিবিধ বিষয়ক অব্যয় :

(ক) যোজক অব্যয় : যিবোৰ অব্যয় শব্দই দুটা শব্দ বা দুটা বাক্যৰ মাজত থাকি সেই শব্দ দুটাৰ বা বাক্য দুটাৰ ইটোৰে সৈতে সিটোৰ সম্বন্ধ প্ৰকাশ কৰে, সেইবোৰ যোজক অব্যয়।

উদাহৰণ : আক, অখচ, কিস্ত, বৰঙ (বৰং), জে'নে (যেনে), এ'তেকে (এতেকে), তে'ন্তে (তেন্তে), তে'নেহ'লে (তেনেহ'লে), গ'তিকে (গতিকে)।

(খ) পৃথকবোধক অব্যয় : দুটা শব্দ বা দুটা বাক্যৰ মাজত থাকি শব্দ দুটাক বা বাক্য দুটাক ভিন্নকৈ বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হোৱা অব্যয় পৃথকবোধক।

উদাহৰণ : বা, নাইবা (নাইবা), অথবা (অথবা), ন'তুবা (নতুৱা), তথাপি, তে'ও (তেও), ন'হ'লে (নহ'লে)।

(গ) সন্দেহবোধক অব্যয় : অনিশ্চয়তা ভাৱ-প্ৰকাশক অব্যয়বোৰক সন্দেহবোধক অব্যয় বোলা হৈছে।

উদাহৰণ : জ'দি (যদি), কিজানি, জানোচা।

(ঘ) ভাৱবোধক অব্যয় : যিবোৰ অব্যয় শব্দই স্থখ, দুখ, বেজাৰ, লাজ, ভয়, ঘিণ, আশ্চৰ্য আদি ভাৱ প্ৰকাশ কৰে সেইবোৰ ভাৱবোধক অব্যয়।

উদাহৰণ : অ', অহ, অহহ, আহ (আ: কি সুন্দৰ দৃশ্য), উস (উঃ), ইচ, আও, আই ঐ, আই ঐ দেহি, চিহ (ছিঃ), চি চি (ছি ছি), হ'ৰি হ'ৰি (হৰি হৰি), হাই (হায়), হাই হাই (হায় হায়), বাম বাম।

(ঙ) সম্বোধনবোধক অব্যয় : কোনো লোকক মাতিতে ব্যৱহাৰ হোৱা অব্যয়বোৰ হ'ল সম্বোধনবোধক অব্যয়; যেনে, অ', এ, ঐ, ও, হে (দ্ৰষ্টব্য : পৰি. ১৮.১)।

(চ) সমিধানবোধক অব্যয় : আন মানুহৰ কথা বা আচৰণৰ উত্তৰ স্বৰূপে ব্যৱহাৰ হোৱা অব্যয়ৰ নাম সমিধানবোধক অব্যয়।

উদাহৰণ : ও, এ'বা (এবা), ওঁহ, ওঁহো, হই (হয়), হৈচে (হৈছে), বাক, ভাল। মানুহৰ লোকে সোধা প্ৰশ্নৰ উত্তৰত হই (হয়) ব্যৱহাৰ হয়। বাক আৰু ভাল এই অব্যয় দুটাৰ ভিতৰত বাক সাধাৰণ বা সমনীয়া মানুহৰ অনুবোধৰ উত্তৰত আৰু ভাল মানুহৰ অনুবোধৰ উত্তৰত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৪৭ জোৰবুজোৱা ৰূপ : কেতিয়াবা বিশেষভাৱে বা জোৰকৈ বুজাবলৈ হ'লে বিশেষ্য, বিশেষণ, সৰ্বনাম, শব্দ-বিভক্তি, পৰসৰ্গ, ক্ৰিয়া, ক্ৰিয়া-বিশেষণ, সংখ্যাৰাচক শব্দ, নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় আৰু অনিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ পাছতো কিছুমান যুক্তৰূপ ব্যৱহাৰ হয়। এই যুক্তৰূপবোৰক জোৰবুজোৱা ৰূপ বোলা হৈছে। এইবোৰক আকৌ দুভাগত ভগাব পাৰি : (ক) ওপৰৰি ভাৱত ব্যৱহাৰ হোৱা আৰু (খ) ডাঠি কোৱা ভাৱত ব্যৱহাৰ হোৱা। ওপৰৰি ভাৱত ব্যৱহাৰ হোৱা যুক্তৰূপ হ'ল -ও। ডাঠি কোৱা ভাৱত ব্যৱহাৰ হোৱা যুক্তৰূপ -এ, -এই>-এই, -হে আৰু -কে। -এতকৈ -এই ৰূপটোৱে বেছি জোৰ বুজায়। অকাৰান্ত আৰু আকাৰান্ত শব্দৰ পাছত -এ>-ই। -কেৰ ব্যৱহাৰ কম। পৰসৰ্গৰ পাছতহে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

(ক) ওপৰৰি ভাৱত :

(১) বিশেষ্য : ল'বা-ও, ল'বাও।

গাধ-ও, গাধও।



পাব-ও, পাবও।

পুথি-ও, পুথিও।

পিতৃ-বি-ও, পিতৃ-বিও ( পিতৃও )।

ব'ন্ধু-ও, ব'ন্ধুও ( বন্ধুও )।

মানুহ-ও, মানুহো।

গাউ ( গাও )-ও, গাউও ( গাৱোঁ )।

নাউ ( নাও )-ও, নাউও ( নাৱো )।

(২) বিশেষণ : ভাল-ও, ভালো।

স'ৰু-ও, স'ৰুও ( সৰুও )।

(৩) সৰ্বনাম : মই-ও, মইও ( ময়ো )।

সি-ও, সিও।

তই-ও, তইও ( তয়ো )।

তুমি-ও, তুমিও।

তেউ ( তেওঁ )-ও, তেউও ( তেৱোঁ )।

(৪) শব্দ-বিভক্তি : তোমাৰ-ও, তোমাৰো।

ঘৰলৈ-ও, ঘৰলৈও।

(৫) পৰসৰ্গ : বামৰ হ'তুআই-ও, বামৰ হ'তুআইও  
( হতুৱায়ো )।

বামৰ পৰা-ও, বামৰ পৰাও।

(৬) ক্ৰিয়া : খাউ ( খাও )-ও, খাউও ( খাৱোঁ )।

খালে-ও, খালেও।

ক'বিব-ও, ক'বিবও ( কবিবও )।

(৭) ক্ৰিয়া-বিশেষণ : আজি-ও, আজিও।

তেনেকৈ-ও, তেনেকৈও ( তেনেকৈও )।

(৮) সংখ্যাৰাচক শব্দ : এ'ক-ও, এ'কো ( একো )।

দুই-ও, দুইও ( দুয়ো )।

দহ-ও, দহো।

(৯) নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : কিতাপখন-ও, কিতাপখনো।

মানুহজন-ও, মানুহজনো।

(১০) অনিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : দুমাহমান-ও, দুমাহমানো।

মানুহকেইজনমান-ও,

মানুহকেইজনমানো।

মানুহকেইজনমানে-ও,

মানুহকেইজনমানেও।

(খ) ডাঠি কোৱা ভাৱত :

(১) বিশেষণ : তকা ( টকা )-ই, তকাই ( টকাই ) নাই।

তকা ( টকা )-হে, তকাহে ( টকাহে ) লাগে।

কাচ ( কাছ )-ই, কাচই ( কাছই ) ভাল।

কাচ ( কাছ )-হে, কাচহে ( কাছহে ) ভাল।

ব'স্ত ( বস্ত )-এ, ব'স্তএ ( বস্তৱে ) নাই।

ব'স্ত ( বস্ত )-এ-ই, ব'স্তএই ( বস্তৱেই ) নাই।

ব'স্ত ( বস্ত )-হে, ব'স্তহে ( বস্তহে ) লাগে।

(২) বিশেষণ : স'ৰু-এ, স'ৰুএ ( সৰুৱে ) ভাল।

স'ৰু-এ-ই, স'ৰুএই ( সৰুৱেই ) ভাল।

স'ৰু-হে, স'ৰুহে ( সৰুহে ) ভাল।

(৩) সৰ্বনাম : মই-এ, মইএ ( ময়ে ) ক'লোঁ।

মই-এ-ই, মইএই ( ময়েই ) ক'লোঁ।

মই-হে, মইহে ক'লোঁ।

(৪) শব্দ-বিভক্তি : ঘৰলৈ-এ, ঘৰলৈএ ( ঘৰলৈয়ে )।

ঘৰলৈ-হে, ঘৰলৈহে।

ঘৰলৈ-কে, ঘৰলৈকে।

কাইলৈ-কে, কাইলৈকে।

তোমাৰ-এ, তোমাৰে নাই।

তোমাৰ-এ-ই, তোমাৰেই নাই।

তোমাৰ-হে, তোমাৰহে নাই।

(৫) পৰসৰ্গ : তাৰ দাৰা-ই, তাৰ দাৰাই ( দাৰাই )।

তাৰ দাৰা-হে, তাৰ দাৰাহে ( দাৰাহে )।

তোমাৰ পৰা-হে, তোমাৰ পৰাহে।



- (৬) ক্ৰিয়া : খালোঁ-এ, খালোঁ-এ (খালোঁ-ৱে)।  
খালোঁ-এ-ই, খালোঁ-এই (খালোঁ-ৱেই)।  
খালোঁ-হে, খালোঁ-হে।
- (৭) ক্ৰিয়া-বিশেষণ : আজি-এ, আজি-এ (আজিয়ে)।  
আজি-এ-ই, আজি-এই (আজিয়েই)।  
আজি-হে, আজি-হে।
- (৮) সংখ্যাৰাচক শব্দ : তিনি-এ, তিনি-এ (তিনি-ৱে) বাজিল।  
তিনি-এ-ই, তিনি-এই (তিনি-ৱেই) বাজিল।  
তিনি-হে, তিনি-হে বাজিল।
- (৯) নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : কিতাপখন-এ, কিতাপখনে।  
কিতাপখন-এ-ই, কিতাপখনেই।  
কিতাপখন-হে, কিতাপখনেহে।
- (১০) অনিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : দুমাহমান-এ, দুমাহমানে হ'ল।  
দুমাহমান-এ-ই, দুমাহমানেই হ'ল।  
দুমাহমান-হে, দুমাহমানহে হ'ল।

৪৭.১ কেতিয়াবা ক্ৰিয়াকৰূপ এটা দুবাৰ ব্যৱহাৰ কৰি প্ৰথম বাৰৰ ৰূপটোৰ লগত জোৰ বুজোৱা প্ৰত্যয়বোৰ যোগ দিও জোৰ বুজোৱা কাৰ্যৰ গাঢ়তা প্ৰকাশ কৰা হয়; যেনে, সি খাব-ই খাব; মই (খাম্-এ-ই) খামেই খাম; কথাটো শুনো-হে শুনো (শুনো হে শুনো)।

৪৮ পুনৰুক্তি : কেতিয়াবা সমগ্ৰতা, অবিচ্ছিন্নতা, বাৰম্বাৰতাৰ অৰ্থত নাইবা গভীৰতা প্ৰকাশৰ হেতুকে কোনো যুক্ত বা মুক্তৰূপক দুবাৰকৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াৰ নাম পুনৰুক্তি। তলত কিছুমান পুনৰুক্তিৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

- (ক) বিশেষ্য : ঘৰ-এ ঘৰ-এ, ঘৰে ঘৰে।  
জাক-এ জাক-এ, জাকে জাকে।  
মুখ-এ মুখ-এ, মুখে মুখে।
- (খ) বিশেষণ : ভাল ভাল কাপোৰ।  
পকা পকা চাই।
- (গ) সৰ্বনাম : কি কি।  
কোন কোন।  
কাক কাক।

- (ঘ) সংখ্যাৰাচক শব্দ : স স (শ শ)  
সই সই (শই শই)  
হাজাৰ হাজাৰ।  
হাজাৰে হাজাৰে।  
ছুতা ছুতাকৈ (ছুটা ছুটাকৈ)।
- (ঙ) ক্ৰিয়াৰ অসমাপিকা ৰূপ : কৈ কৈ।  
শুনি শুনি (শুনি শুনি)।
- (চ) বৰ্তমানকালিক কৃদন্ত : চাওঁতে চাওঁতে।  
শুনোতে শুনোতে (শুনোতে শুনোতে)।
- (ছ) ক্ৰিয়া-বিশেষণ : মাহে মাহে।  
বচৰে বচৰে (বছৰে বছৰে)।



## তিনি

৪৯ শব্দ-গঠন : শব্দ আৰু ধাতুৰ পাছত বিবিধ প্ৰত্যয় যোগ কিছুমান নতুন শব্দ সজাব পাৰি। এই প্ৰণালীটোক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। তাৰ এটাত ধাতুৰ পাছত ভিন ভিন প্ৰত্যয় যোগ দিয়া হয়। এই ভাৱে হ'ল কৃৎ প্ৰকৰণ আৰু তেনেকুৱা প্ৰত্যয়বোৰ হ'ল কৃৎ প্ৰত্যয়। শব্দৰ পাছত ভিন ভিন প্ৰত্যয় যোগ দিয়া ভাগক তদ্ধিত প্ৰকৰণ আৰু তেনেকুৱা প্ৰত্যয়বোৰ তদ্ধিত প্ৰত্যয় বোলে। প্ৰথম বিধক মুখ্য প্ৰত্যয় আৰু দ্বিতীয় বিধক প্ৰত্যয় বুলিও কোৱা হয়। মুখ্য বা কৃৎ প্ৰত্যয়বোৰ ধাতুৰ পাছত যোগ কিছুমান বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজোৱা হয়। গোণ বা তদ্ধিত প্ৰত্যয়বোৰ বিশেষ্য শব্দৰ পাছত যোগ দি নতুন বিশেষ্য শব্দ সৃষ্টি কৰিব পাৰি নাইবা বিশেষ্য শব্দৰ পৰা বিশেষণ শব্দ সজাব পাৰি নতুৱা বিশেষণ শব্দৰ পৰা অমূৰ্ত্ত ভাৱে প্ৰকাশক বিশেষ্য শব্দ পাব পাৰি অথবা বিশেষণ শব্দৰ পৰা বিশেষণ শব্দ উৎপন্ন কৰাব পাৰি। শব্দৰ আগত কিছুমান ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগ লগ লগালে কিছুমান নতুন শব্দ পাব পাৰি। এনে ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগক উপসৰ্গ বোলে। অসমীয়াত উপসৰ্গৰ সংখ্যা বেছি নহয়। তলত প্ৰত্যেকৰে আলোচনা দিয়া হ'ল।

### ৫০ কৃৎ-প্ৰত্যয় :

- (১) —অ'তি : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বো-অ'তি, বোঅ'তি ( বোৱতী ) মাটি।  
সিঁচব-অ'তি, সিঁচব'তি ( সিঁচবতি )।
- (২) —অ'তিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
সাঁচ-অ'তিআ, সাঁচ'তিআ ( সাঁচতীয়া )।
- (৩) —অ'তিআল : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
লাগ-অ'তিআল, লাগ'তিআল ( লাগতিয়াল )।
- (৪) —অন : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
খা-অন, খাঅন ( খাৱন )।  
সো-অন, সোঅন ( শোৱন )।  
ফুৰ-অন, ফুৰন ( ফুৰণ )।  
পিন্ধ-অন, পিন্ধন।

বান্ধ-অন, বান্ধন।  
বাৰ্হ-অন, বাৰ্হন ( বাঢ়ন )।  
ভাগ-অন, ভাগন।  
উৰ-অন, উৰন ( উৰণ )।  
বুৰ-অন, বুৰন ( বুৰণ )।  
মাৰ-অন, মাৰন ( মাৰণ )।  
নাচ-অন, নাচন।  
লাগ-অন, লাগন।  
কাত-অন, কাতন ( কাটন )।  
অন < সং. অন।

- (৫) —অনা : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বাজ-অনা, বাজনা।  
বিন্ধ-অনা, বিন্ধনা।  
খুন্দ-অনা, খুন্দনা।  
জাপ > জপ-অনা, জপনা।  
অনা < সং. অন + আ < আক।
- (৬) —অনি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
পাত-অনি, পাতনি।  
মথ-অনি, মথনি।  
কাৰ্হ-অনি, কাৰ্হনি ( কাঢ়নি )।  
বো-অনি, বোঅনি ( বোৱনী )।  
দা-অনি, দাঅনি ( দাৱনী )।  
জিৰা > জিৰ-অনি, জিৰনি ( জিৰণি )।  
গচক-অনি, গচকনি।  
নাত-অনি, নাতনি ( নাটনি )।  
বান্ধ-অনি, বান্ধনি।  
উজা > উজ-অনি, উজনি।  
নাম-অনি, নামনি।  
বুজ-অনি, বুজনি।  
বাচ-অনি, বাচনি ( বাছনি )।



স্ক্কা>স্ক্ -অনি, স্ক্কনি ( স্ক্কনি ) ।

গৰ্হ্ -অনি, গৰ্হ্ণি ( গৰ্হ্ণি ) ।

সিক্ -অনি, সিক্ণি ( শিক্ণি ) ।

পক্ -অনি, পক্ণি ।

জান্ -অনি, জান্ণি ( জান্ণি, জান্ণী ) ।

ধাক্ -অনি, ধাক্ণি ( চাক্ণি ) ।

ভব্ -অনি, ভব্ণি ( ভব্ণি ) ।

বিচ্ -অনি, বিচ্ণি ।

অনি<সং. অন+ইক ।

(৭) —অনিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

সাঁচ্ -অনিআ, সাঁচনিআ ( সাঁচনীয়া ) ।

জিবা>জিব্ -অনিআ, জিবনিআ ( জিবণীয়া ) ।

মাগ্>মগ্ -অনিআ, মগনিআ ( মগনীয়া ) ।

খোজ্ -অনিআ, খোজনিআ ( খোজনীয়া ) ।

(৮) —অনিআৰ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

দে'থ্ -অনিআৰ, দে'থনিআৰ ( দেখনিয়াৰ ) ।

মাগ্>মগ্ -অনিআৰ, মগনিআৰ ( মগনিয়াৰ ) ।

(৯) —অ'বিআ : বিশেষণ শব্দ সজোৱা হয় ; যেনে,

খা -অ'বিআ, খাঅ'বিআ ( খাৰবীয়া ) ।

পলা>পল্ -অ'বিআ, পল'বিআ ( পলবীয়া ) ।

(১০) —আক : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

লে'থ্ -আক, লে'থাক ( লেথাক ) ।

সিক্ -আক, সিকাক ( শিকাক ) ।

জু'জ্ -আক, জু'জাক ( যু'জাক ) ।

আক<সং. আক+উক ।

(১১) —আল : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

সব্ -আল, সবাল ( হাঁহিনীজনীয়ে পাখি

সবাল দিছে । অৰ্থাৎ তাইৰ পাখি সবিবলৈ

ধৰিছে ) ।

(১২) —ই : বিশেষণ আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

মাৰ্ -ই, মাৰি ( মাৰিডাল ) ।

মব্ -ই, মবি>মবী ( মা'ব কলং ) ।

উথ্ -ই, উথি ( উঠি বজা ) ।

বহ্ -ই, বহি>ব'হি ( বহি বজা ) ।

হাহ্ -ই, হাহি ।

(১৩) —ইআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

কাত্>কত্ -ইআ, কতিআ>ক'তিআ

( কটীয়া, তু. খৰিকটীয়া ) ।

মাৰ্>মব্ -ইআ, মবিআ>ম'বিআ ( মবীয়া,

তু. পহুমবীয়া ) ।

বাথ্>বথ্ -ইআ, বথিআ>ব'থিয়া ( বথীয়া,

গবথীয়া ) ।

(১৪) —উঐ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

পহ্ -উঐ, পহ্ঐ>প'হ্ঐ ( পঢ়ুৱৈ ) ।

(১৫) —উক : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

মাৰ্ -উক, মাৰুক ।

উক<সং. উক ।

(১৬) —উকা : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

বহ্ -উকা, বহুকা>ব'হুকা ( বহুকা ল'ৰা ) ।

উকা<সং. উক+আ ।

(১৭) —উৰা : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

কান্দ-উৰা, কান্দুৰা ।

কাহ্-উৰা, কাহুৰা ।

উৰা<সং. উৰ+আ ।

(১৮) —তি : বিশেষণ আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

খ'জুআ>খ'জুঅ-তি, খ'জুঅতি>খ'জুঅ'তি ( খজুৱতি ) ।

থিবা>থিব-তি, থিবতি>থিব'তি ( ক্ষীৰতী ) ।

(১৯) —নি : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,

তিআ>তিঅ-নি, তিঅনি ( তিয়নি ) ।



## ৫১ তদ্ধিত প্ৰত্যয় :

- (১) —অক : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
খেতি-অক, খেতিঅক ( খেতিয়ক ) ।  
ফন্দি-অক, ফন্দিঅক ( ফন্দিয়ক ) ।  
বুধি-অক, বুধিঅক ( বুধিয়ক ) ।  
অক < সং. অক ।
- (২) —অনি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ধান-অনি, ধাননি ।  
বন-অনি, বননি ।  
ফুল-অনি, ফুলনি ।  
দল-অনি, দলনি ।  
চুআপাত-অনি, চুআপাতনি ( চুৰাপাতনি ) ।  
নাহব-অনি, নাহবনি ( নাহবণি ) ।  
মাহ-অনি, মাহনি ।  
উলু-অনি, উলুঅনি ( উলুৱনি ) ।  
কাথ-অনি, কাথনি ( কাঠনি ) ।  
প'ছম-অনি, প'ছমনি ( পছমনি ) ।  
অনি < সং. বনিকা ।
- (৩) —অনিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
আঁথু-অনিআ, আঁথুঅনিআ ( আঁঠুৱনীয়া ) ।
- (৪) —অ'তি : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বাপ-অ'তি, বাপ'তি ( বাপতী ) ।  
নাম-অ'তি, নাম'তি ( নামতী ) ।  
ফুল-অ'তি, ফুল'তি ( ফুলতী ) ।  
লাহ-অ'তি, লাহ'তি ( লাহতী ) ।  
আগল-অ'তি, আগল'তি ( আগলতী ) ।
- (৫) —অ'তিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
আগ-অ'তিআ, আগ'তিআ ( আগতীয়া ) ।  
সে'হ-অ'তিআ, সে'হ'তিআ ( শেহতীয়া ) ।  
তল-অ'তিআ, তল'তিআ ( তলতীয়া ) ।

- বাপ-অ'তিআ, বাপ'তিআ ( বাপতীয়া ) ।
- (৬) —অ'চিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ঘৰ-অ'চিআ, ঘৰ'চিআ ( ঘৰচীয়া ) ।
- (৭) —অ'ৰি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ভাল-অ'ৰি, ভাল'ৰি ( ভালৰি ) ।  
লগ-অ'ৰি, লগ'ৰি ( লগবী ) ।  
অ'ৰি < সং. -কব, \*—কবিক ।
- (৮) —অ'ৰিআ : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
নাউ-অ'ৰিআ, নাউঅ'ৰিআ ( নাৱবীয়া ) ।  
ভাউ-অ'ৰিআ, ভাউঅ'ৰিআ ( ভাৱবীয়া ) ।  
বন-অ'ৰিআ, বন'ৰিআ ( বনবীয়া ) ।
- (৯) —অ'কআ : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বাত-অ'কআ, বাত'কআ ( বাটকৱা ) ।  
হাত-অ'কআ, হাত'কআ ( হাটকৱা ) ।  
আধা > আধ্-অ'কআ, আধ'কআ ( আধকৱা ) ।
- (১০) —অল : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
আগ-অল, আগল ।  
দীঘ-অল, দীঘল ( দীঘল ) ।
- (১১) —অ'লি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
আগ-অ'লি, আগ'লি ( আগলি ) ।
- (১২) —অ'লিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
গাউ-অ'লিআ, গাউঅ'লিআ ( গাৱলীয়া ) ।  
মিচা > মিচ্-অ'লিআ, মিচ'লিআ ( মিছলীয়া ) ।  
মাজ > মজ্-অ'লিআ, মজ'লিআ ( মজলীয়া ) ।
- (১৩) —অহ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ৰূপ-অহ, ৰূপহ ( ৰূপহ ) ।
- (১৪) —আ : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
পানি > পনি-আ, পনিআ ( পনীয়া ) ।  
গাউ > গই-আ, গইআ ( গঞা ) ।  
ফাপৰ > ফপৰ্-আ, ফপৰা ।



গুআহাতি>গুআহতি-আ, গুআহ'তিআ ( গুৱাহাটীয়া )।

বঙ-আ, বঙা।

গচ-আ, গচা ( গছা )।

আ<সং. আক।

(১৫) —আই : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বব-আই, ববাই।

মুনিহ>মুনিহ্-আই, মুনিহাই ( মুনিষাই )।

আই<সং. -তাতি>-তাই।

(১৬) —আক : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
জোন-আক, জোনাক।

(১৭) —আঙ : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
থিব-আঙ, থিবাঙ ( থিবাং )।

থব-আঙ, থবাঙ ( থবাং )।

তব-আঙ, তবাঙ ( তবাং )।

চোব-আঙ, চোবাঙ ( চোবাং )।

(১৮) —আম : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ফুল-আম, ফুলাম।

সাত-আম, সাতাম।

(১৯) —আমি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
থগ-আমি, থগামি ( ঠগামি )।

ভন্দ>ভন্দ্-আমি, ভন্দামি ( ভঙামি )।

মুৰ্থ>মুৰ্থ্-আমি, মুৰ্থামি ( মুৰ্থামি )।

(২০) —আব : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
কাঁহ>কাঁহ্-আব, কাঁহাব।

আব<সং. কাব।

(২১) —আৰি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
সোন-আৰি, সোনাৰি ( সোণাৰী )।

পুজা>পুজ্-আৰি, পুজাৰি ( পূজাৰী )।

জুআ>জু-আৰি, জুআৰি ( জুৱাৰী )।

আৰি<সং. কাৰিক।

(২২) —আল : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
মুখ-আল, মুখাল।

নে'জ-আল, নে'জাল ( নেজাল )।

নোম-আল, নোমাল।

মঙহ-আল, মঙহাল।

পে'ত-আল, পে'তাল ( পেটাল )।

জোঙ-আল, জোঙাল।

চাপ'ৰি-আল, চাপ'ৰিআল ( চাপৰিয়াল )।

গুৰি-আল, গুৰিআল ( গুৰিয়াল )।

(২৩) —আলি : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
তে'ঙৰ-আলি, তে'ঙৰালি ( টেঙৰালি )।

চ'তুৰ-আলি, চ'তুৰালি ( চতুৰালি )।

পুকস-আলি, পুকসালি ( পুকৰালি )।

জোন-আলি, জোনালি ( জোনালী )।

সোন-আলি, সোনালি ( সোণালী )।

ল'ৰা>ল'ৰ্-আলি, ল'ৰালি।

অজলা>অজল্-আলি, অজলালি।

ঘতক-আলি, ঘতকালি ( ঘটকালি )।

ৰূপ-আলি, ৰূপালি ( ৰূপালী )।

বঙ-আলি, বঙালি ( বঙালী )।

ভোগ-আলি, ভোগালি ( ভোগালী )।

বে'জ-আলি, বে'জালি ( বেজালি )।

ওজা>ওজ্-আলি, ওজালি।

ব'লিআ>ব'লি-আলি, ব'লিআলি ( বলিয়ালি )।

মইমত-আলি, মইমতালি।

সোৰোপা>সোৰোপ-আলি, সোৰোপালি।

(২৪) —আই : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
চন-আহ, চলাহ ( ছলাহ )।

(২৫) —ই : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বাঁহ-ই, বাঁহি ( বাঁহী )।



তাম-ই, তামি ( তামী ) ।  
 কাঁহ-ই, কাঁহি ( কাঁহী ) ।  
 কপাহ-ই, কপাহি ( কপাহী ) ।  
 ধন-ই, ধনি ( ধনী ) ।  
 স্তূথ-ই, স্তূথি ( স্তূথী ) ।  
 ছুথ-ই, ছুথি ( ছুথী ) ।  
 মান-ই, মানি ( মানী ) ।  
 দান-ই, দানি ( দানী ) ।  
 মোজাদাৰ-ই, মোজাদাৰি ( মোজাদাৰী ) ।  
 জাপান-ই, জাপানি ( জাপানী ) ।  
 নে'পাল-ই, নে'পালি ( নেপালী ) ।  
 কাবুল-ই, কাবুলি ( কাবুলী ) ।  
 হিন্দুচ্‌থান-ই, হিন্দুচ্‌থানি ( হিন্দুস্থানী ) ।  
 জোনাক-ই, জোনাকি ( জোনাকী ) ।  
 কঙাল-ই, কঙালি ( কঙালী ) ।  
 দিঘল-ই, দিঘলি ( দীঘলী ) ।  
 তে'ল-ই, তে'লি > তেলি ( তেলী ) ।  
 ভাব-ই, ভাবি ( ভাবী ) ।  
 ছুআৰ > ছুঅব-ই, ছুঅৰি > ছুঅ'ৰি ( ছুঅৰী ) ।  
 ভাগবত-ই, ভাগবতি > ভাগব'তি ( ভাগবতী ) ।  
 কামৰূপ-ই, কামৰূপি ( কামৰূপী ) ।  
 আগল-ই, আগলি > আগ'লি ( আগলি ) ।  
 উৰাল-ই, উৰালি ( উৰালী ) ।  
 কথক-ই, কথকি > কথ'কি ( কথকী ) ।

- (২৬) —ইআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
 নাল > নল-ইআ, নলিআ > ন'লিআ ( নলীয়া ) ।  
 সমান > সমন্-ইআ, সমনিআ ( সমনীয়া ) ।  
 ধোল-ইআ, ধোলিআ > ধুলিআ ( ধুলীয়া ) ।  
 খোল-ইআ, খোলিআ > খুলিআ ( খুলীয়া ) ।  
 তে'ল-ইআ, তে'লিআ > তেলিআ ( তেলীয়া ) ।

নোমল > নুমল-ইআ, নুমলিআ > নুম'লিআ ( নুমলীয়া ) ।  
 লোন-ইআ, লোনিআ > লুনিআ ( লুণীয়া ) ।  
 জোৰ-ইআ, জোৰিআ > জুৰিআ ( যুৰীয়া ) ।  
 মাহ > মহ-ইআ, মহিআ > ম'হিআ ( মহীয়া ) ।  
 সোমবাৰ > সোমবব-ইআ, সোমবৰিআ >  
 সোমব'ৰিআ ( সোমবৰীয়া ) ।  
 দে'ওবাৰ > দে'ওবব-ইআ, দে'ওবৰিআ >  
 দে'ওব'ৰিআ ( দেওবৰীয়া ) ।  
 এ'ণব-ইআ, এ'ণৰিআ > এ'ঘ'ৰিআ  
 ( এঘৰীয়া ) ।  
 বৰকথা > বৰকথ-ইআ, বৰকথিআ >  
 বৰক'থিআ ( বৰকথীয়া ) ।  
 চিবকাল > চিবকল-ইআ, চিবকলিআ >  
 চিবক'লিআ ( চিবকলীয়া ) ।  
 দহজন-ইআ, দহজনিআ ( দহজনীয়া ) ।  
 বচৰ-ইআ, বচৰিআ > বচ'ৰিআ ( বছৰীয়া ) ।  
 বচৰেক-ইআ, বচৰেকিআ ( বছৰেকীয়া ) ।  
 কুল-ইআ, কুলিআ ( কুলীয়া ) ।  
 ফাল > ফল-ইআ, ফলিআ > ফ'লিআ ( ফলীয়া ) ।  
 দিঘল-ইআ, দিঘলিআ > দিঘ'লিআ ( দীঘলীয়া ) ।

- (২৭) —ইআল : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
 মৰম-ইআল, মৰমিআল ( মৰমিয়াল ) ।  
 সাহ-ইআল, সাহিআল ( সাহিয়াল ) ।  
 বঙ-ইআল, বঙিআল ( বঙিয়াল ) ।  
 (২৮) —ইন : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
 বঙ-ইন, বঙিন ( বঙীণ ) ।  
 (২৯) —ইলা : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
 কাম-ইলা, কামিলা ।  
 (৩০) —ইলি : ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
 মাহ-ইলি, মাহিলি ( তু. মাহিলি পায় ) ।



- (৩১) —উ : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
মাজ্জ-উ, মাজ্জু।  
বাপ-উ, বাপু।
- (৩২) —উআ : বিশেষ্য আৰু বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বন-উআ, বহুআ ( বগুৱা )।  
বন-উআ, বহুআ ( বহুৱা )।  
ধাৰ > ধব্-উআ, ধকআ > ধ'কআ ( ধকুৱা )।  
মাৰ-উআ, মাকআ ( মাকুৱা )।  
মাৰ-উআ, মাকআ ( মাকুৱা )।  
থল-উআ, থলুআ > থ'লুআ ( থলুৱা )।  
জাবৰ-উআ, জাবকআ > জাব'কআ ( জাবকুৱা )।  
ঘৰ-উআ, ঘকআ > ঘ'কআ ( ঘকুৱা )।  
দাল > দল্-উআ, দলুআ > দ'লুআ ( ডলুৱা )।  
বজাৰ > বজব্-উআ, বজকআ > বজ'কআ ( বজকুৱা )।  
ভাত > ভত্-উআ, ভতুআ > ভ'তুআ ( ভতুৱা )।  
কপাহ > কপহ্-উআ, কপহআ > কপ'হআ ( কপহুৱা )।  
পিতল-উআ, পিতলুআ > পিত'লুআ ( পিতলুৱা )।  
এ'লাহ > এ'লেহ্-উআ, এ'লেহআ ( এলেহুৱা )।
- (৩৩) —উআল : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ভিতৰ-উআল, ভিতকআল > ভিত'কআল  
( ভিতকুৱাল )।
- (৩৪) —উই : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
মাচ-উই, মাহুই ( মাছুৱৈ )।  
গচ-উই, গচুই > গ'চুই ( গচুৱৈ )।  
ঘাত-উই, ঘাতুই ( ঘাটুৱৈ )।  
মেল-উই, মেলুই > মেলুই ( মেলুৱৈ )।
- (৩৫) —উৰা : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
দন্দ-উৰা, দন্দুৰা > দ'ন্দুৰা ( দন্দুৱা )।
- (৩৬) —উলা : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
পে'ত-উলা, পে'তুলা > পেতুলা ( পেটুলা )।

- থে'হ-উলা, থে'হুলা > থেহুলা ( ঠেহুলা )।  
উলা < সং. উল + আ।
- (৩৭) —এতিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
তে'ল-এতিআ, তে'লেতিআ ( তেলেতীয়া )।
- (৩৮) —ঐ : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
দুব-ঐ, দুবৈ ( দুবৈ )।
- (৩৯) —ওআ : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
হাল-ওআ, হালোআ ( হালোৱা )।  
জাল-ওআ, জালোআ ( জালোৱা )।  
ওআ < সং. ৱাহক।
- (৪০) —ওআলি : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
সোন-ওআলি, সোনোআলি ( সোণোৱালী )।
- (৪১) —কুৰি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
হাত-কুৰি, হাতকুৰি ( হাটকুৰি )।  
বাত-কুৰি, বাতকুৰি ( বাটকুৰি )।  
কুৰি < সং. কুট।
- (৪২) —কুৰিআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
লাজ-কুৰিআ, লাজকুৰিআ ( লাজকুৰীয়া )।
- (৪৩) —খানা : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
দাক্তৰ-খানা, দাক্তৰখানা ( ডাক্তৰখানা )।  
চপা-খানা, চপাখানা ( ছপাখানা )।  
উকিল-খানা, উকিলখানা ( উকীলখানা )।
- (৪৪) —গিৰি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বাবু-গিৰি, বাবুগিৰি।  
কে'বানি-গিৰি, কে'বানিগিৰি ( কেবাণীগিৰি )।  
পান্দা-গিৰি, পান্দাগিৰি ( পাণ্ডাগিৰি )।
- (৪৫) —চুআ : বিশেষণ শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বঙ > বঙ-চুআ, বঙচুআ > বঙ'চুআ ( বঙচুৱা )।
- (৪৬) —ত'লি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
ধান-ত'লি, ধানত'লি ( ধানতলী )।



মাহ-ত'লি, মাহত'লি ( মাহতলী ) ।  
ক'থিআ-ত'লি, ক'থিআত'লি ( কঠিয়াতলি ) ।  
-ত'লি < সং. তলিকা ।

- (৪৭) —দান, —দানি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
পিক-দান, পিকদান ।  
ফুল-দানি, ফুলদানি ( ফুলদানী ) ।  
চাই-দানি, চাইদানি ( ছাইদানী ) ।
- (৪৮) —দাব : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
অঙ্‌স > অঙসি-দাব, অঙসিদাব ( অংশীদাব ) ।
- (৪৯) —নি : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
নবা-নি, নবানি ( নবাণি ) ।  
চপবা-নি, চপবানি ( চপবাণি ) ।  
নি < সং. বনিকা ।
- (৫০) —মই : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
বোকা-মই, বোকামই ( বোকাময় ) ।  
হাবি-মই, হাবিমই ( হাবিময় ) ।  
গচ-মই, গচমই ( গছময় ) ।
- (৫১) —লা : বিশেষ্য শব্দ সজা হয় ; যেনে,  
অন্ধ-লা, অন্ধলা ।

৫২ উপসৰ্গ : অসমীয়া শব্দত লগ লগা উপসৰ্গ কেইটামান তলত উল্লেখ কৰা হ'ল ।

- (১) অ : অ-ভাল, অভাল । তু. অভাল-ভাল, অভালে—ভালে ।  
অ-সমই, অসমই ( অসময় ) ।  
অ-সলাগ, অসলাগ ( অশলাগ ) ।  
অ-কাল, অকাল ।  
অ-ধৰ্ম, অধৰ্ম ।  
অ-কাজি, অকাজি ( অকাজী ) ।  
অ-বতৰ, অবতৰ ।  
অ-হিত, অহিত > অ'হিত ( অহিত ) ।

অ-বাত, অবাত ( অবাট ) ।  
অ-স্থ, অস্থ > অ'স্থ ( অস্থ ) ।  
অ-কামিলা, অকামিলা ।

- (২) অন : অন-উচিত, অহুচিত ।  
অন-ইচ্ছা, অনিচ্ছা ( অনিচ্ছা ) ।
- (৩) অনা : অনা-হক, অনাহক ।  
অনা-কতা, অনাকতা ( অনাকটা ) ।
- (৪) আও : আও-পাক, আওপাক ।  
আও-বাত, আওবাত ( আওবাট ) ।  
আও-মৰণ, আওমৰণ ( আওমৰণ ) ।
- (৫) কু : কু-ৰূপ, কুৰূপ ( কুৰূপ ) ।  
কু-দিন, কুদিন ।
- (৬) বি : বি-জোখ, বিজোখ ।  
বি-জাত, বিজাত । তু. বিজাত > বিজত-  
অ'বিআ > বিজত'বিআ ( বিজতবীয়া ) ।  
বি-পাক, বিপাক ।
- (৭) বে : বে-চৰকাৰি, বেচৰকাৰি ( বেছৰকাৰী ) ।  
বে-আইনি, বেআইনি ( বেআইনী ) ।
- (৮) নি : নি-লাজ, নিলাজ ।  
নি-মাত, নিমাত ।  
নি-মৰমিআল, নিমৰমিআল ( নিমৰমিয়াল ) ।  
নি-থ'কআ, নিথ'কআ ( নিঠকৰা ) ।
- (৯) স : স-প'ৰিআল, সপ'ৰিআল ( সপৰিয়াল ) ।
- (১০) স্থ : স্থ-কাথি, স্থকাথি ( স্থকাঠী ) ।

৫৩ ধ্বন্যাত্মক শব্দ : প্ৰায় সকলো ভাষাতে কিছুমান শব্দ আছে যিবোৰ উচ্চাৰণ কৰাৰ লগে লগে অৰ্থটো স্পষ্ট হৈ উঠে । অসমীয়া ভাষাতো এনে ধ্বন্যৰ শব্দ বহুত আছে ; যেনে, ঘৰ-ঘৰ, মৰ-মৰ, কল-কল, জিৰ-জিৰ, তপ-তপ ( টপ-টপ ), গুন-গুন ইত্যাদি । এনে শব্দবোৰক ধ্বন্যাত্মক শব্দ বোলা হয় । কিছুমান জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি, পোক-পাকৰা আদিৰ নামবোৰ



এইদৰে ধ্বনিমূলক। অৰ্থাৎ সেই জীৱ-জন্তু বা চৰাই-চিৰিকতি আদিয়ে বিধৰণে মাতে সেই অলুয়ায়ী সিহঁতৰ নাম বখা হৈছে। অসমীয়া ভাষাত নক'ল'বা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত মেকুবীক 'মে'ও, কাউবীক 'কাক', কুকুবক 'ভুক' বুলি কোৱা হয়; কাৰণ মেকুবীয় মে'ও-মে'ও কৰে, কাউবীয়ে কা-কা বা কাক-কাক কৰে আৰু কুকুৰে ভুক-ভুক কৰে। অসমীয়া চিকা, ছহু আদিৰ নামকৰণে ধ্বনিমূলক।

৫৩.১ কোনো বস্তু, কাৰ্য বা বস্তুৰ বিৱৰণ, শাৰীৰিক অস্থিতা, নিশ্চয়তা, গাঢ়তা আদি বিৱিধ অৰ্থ প্ৰকাশকৰূপে ধ্বন্যাত্মক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি; যেনে, ফিৰফিৰিয়া (ফিৰফিৰীয়া) কাপোৰ, কিনকিনিআ (কিনকিনীয়া) বৰষুণ। কত-মত-কৈ (কটমটকৈ); মূৰটো তিঙ-তিঙাইচে (টিঙটিঙাইছে)। গাটো বিজ-বিজাইচে (বিজবিজাইছে), ঘিত-মিতিআ (ঘিটমিটীয়া) আন্ধাৰ। এই শব্দবোৰৰ এটা ৰূপৰ পৰা আকৌ কেইবাটাও ৰূপ কৰিব পাৰি; যেনে, কল-কল, কল-কল-অনি > কল-কলনি, কল-কল-আ > কল-কলা, কল-কল-কৈ > কল-কলকৈ। প্ৰত্যেকটো ধ্বন্যাত্মক শব্দৰ পৰা আটাইকেইটা ৰূপ পোৱা নাযায়; যেনে, গুন-গুন-অনি > গুন-গুননি, গুন-গুন-আ > গুন-গুনা, গুন-গুন-কৈ > গুন-গুনকৈ। কেতিয়াবা ধ্বন্যাত্মক শব্দটোৱে বিশেষকৰূপে বা ধাতুকৰূপে ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, 'চৰাই কৰে চিউ, কথা শুনি জীয়েকৰ উৰি গ'ল জীউ' ভুক-ইচে > ভুকিচে (ভুকিছে)।

৫৩.২ ধ্বন্যাত্মক শব্দবোৰৰ এটা বিশেষত্ব হৈছে এয়ে যে ইহঁত সচৰাচৰ দুটা অংশেৰে গঠিত। দ্বিতীয় অংশটো প্ৰথম অংশৰ পুনৰুক্তি। এই শব্দবোৰৰ কোনো এটা অংশই স্বকীয়াভাৱে কোনো অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে আন এক শ্ৰেণীৰ শব্দ হৈছে এনেকুৱা : দ্বিতীয় অংশটো প্ৰথম অংশৰ পুনৰুক্তি যদিও ইয়াত প্ৰথম ধ্বনিটো সলনি হয়; কিন্তু সেই সলনিক কোনে এটা নিয়মেৰে বান্ধিব নোৱাৰি। এনে পৰিৱৰ্তন সৃষ্টি কৰা ধ্বনিবোৰ হ'ল ব, ম, প, ফ, জ। ধ্বন্যাত্মক শব্দবোৰক আৰু এক শ্ৰেণীত ভগাব পৰা যায়। এই শ্ৰেণীৰ শব্দবোৰৰ দ্বিতীয় অংশত হোৱা পৰিৱৰ্তনক এটা নিৰ্দিষ্ট নিয়মৰ ভিতৰত পেলাব নোৱাৰি। তলত প্ৰত্যেক শ্ৰেণীৰ শব্দৰ উদাহৰণ কিছুমান দিয়া হ'ল।

#### প্ৰথম শ্ৰেণী

কচ্-কচ্, কচ-কচ।

কপ-কপ, কপ-কপ।

কল-কল, কল-কল।

কুত-কুত, কুত-কুত (কুট-কুট)।

কে'ঙ-কে'ঙ, কে'ঙ-কে'ঙ (কেং-কেং)।

কে'ত-কে'ত, কে'ত-কে'ত (কেট-কেট)।

খক-খক, খক-খক।

খচ্-খচ্, খচ-খচ।

গপ-গপ, গপ-গপ।

গিজ-গিজ, গিজ-গিজ।

ঘৰ-ঘৰ, ঘৰ-ঘৰ।

ঘত-ঘত, ঘত-ঘত (ঘট-ঘট)।

চত-চত, চত-চত (চট-চট)।

জিব-জিব, জিব-জিব।

তন-তন, তন-তন (টন-টন)।

থন-থন, থন-থন (ঠন-ঠন)।

দপ-দপ, দপ-দপ।

দক-দক, দক-দক (ডক-ডক)।

ধপ-ধপ, ধপ-ধপ।

ধক-ধক, ধক-ধক (ঢক-ঢক)।

নোহ-নোহ, নোহ-নোহ।

পিব-পিব, পিব-পিব।

ফিব-ফিব, ফিব-ফিব।

ফুচ্-ফুচ্, ফুচ-ফুচ।

বক-বক, বক-বক।

ভোৰ-ভোৰ, ভোৰ-ভোৰ।

মল-মল, মল-মল।

বম-বম, বম-বম।

লক-লক, লক-লক।

লেক-লেক, লেক-লেক (লেক-লেক)।

সৰ-সৰ, সৰ-সৰ।

হৰ-হৰ, হৰ-হৰ।



হো-হো, হো-হো।

হোঁ-হোঁ, হোঁ-হোঁ।

### দ্বিতীয় শ্ৰেণী

কক্-বক্, কক-বক।

কাউ-বাউ, কাউ-বাউ।

চত্-বত্, চত-বত (ছট-বট)।

তজ্-বজ্, তজ-বজ।

কত্-মত্, কত-মত (কট-মট)।

কে'ও-মে'ও, (কেও-মেও)।

খক্-মক্, খক-মক।

ঘতঙ্-মতঙ্, ঘটঙ-মতঙ (ঘটং-মটং)।

জক্-মক্, জক-মক।

জল্-মল্, জল-মল।

দগ্-মগ্, দগ-মগ (ডগ-মগ)।

লত্-পত্, লত-পত (লট-পট)।

লতঙ্-পতঙ্, লতঙ-পতঙ (লটং-পটং)।

লব্-ফব্, লব-ফব;

হল্-ফল্, হল-ফল।

কলৌ-জপৌ, কলৌ-জপৌ।

### তৃতীয় শ্ৰেণী

আমন্-জিমন্, আমন-জিমন।

আব'বি-বিব'বি, আব'বি-বিব'বি (আববি-বিববি)।

আতঙ্-বিতঙ্, আতঙ-বিতঙ (আতং-বিতং)।

আতুব্-বিতুব্, আতুব-বিতুব।

আঙ্-বাঙ্, আঙ-বাঙ (আং-বাং)।

থুহুক্-থানাক্, থুহুক-থানাক।

চুচুক্-চামাক্, চুচুক-চামাক।

তুলুঙ্-ভুতুঙ্, তুলুঙ-ভুতুঙ (টুলুং-ভুটুং)।

তলঙ্-ভতঙ্, তলঙ-ভতঙ (টলং-ভটং)।

তাৰাঙ্-তিৰিঙ্, তাৰাঙ-তিৰিঙ (তাৰাং-তিৰিং)।

৫৪ প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ : ধ্বন্যাত্মক শব্দৰে এটা বিভাগ হ'ল প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ। ইয়াত একেটা শব্দৰ দুটা অংশ থাকে। প্ৰথম অংশটোৰ স্বকীয় অৰ্থ আছে আৰু ই স্বাধীনভাৱে ব্যৱহাৰ হয়। দ্বিতীয় অংশটোৰ কোনো অৰ্থ নাই। কিন্তু ইয়াৰ সংযোগে প্ৰথমটোৰ অৰ্থ স্পষ্ট কৰি তোলে। একে ধৰণৰ বস্তু বুজোৱা অৰ্থত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ হয়। ইয়াৰ গঠন-প্ৰণালীৰ বিশেষত্ব হ'ল দ্বিতীয় অংশটোৰ প্ৰথম ব্যঞ্জনধ্বনিটোৰ পৰিৱৰ্তন। যদি প্ৰথম অংশত প্ৰথম ব্যঞ্জনধ্বনিটো 'চ'ত বাহিৰে আন ব্যঞ্জনধ্বনি হয়; তেনেহ'লে দ্বিতীয় অংশত সি 'চ' হ'ব আৰু প্ৰথম ব্যঞ্জনধ্বনিটো 'চ' হ'লে দ্বিতীয় অংশত সি 'ত' হ'ব। উদাহৰণ : ঘৰ-চৰ, মাচ-চাচ (মাছ-চাছ), ভাত-চাত, খ'ৰি-চ'ৰি (খৰি-চৰি); কিন্তু চুলি-তুলি, চাকি-তাকি, চাহ-তাহ, চেনি-তেনি।

৫৪'১ প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দক আন এটা ভাগত ভগাব পাৰি। ইয়াত স্বতন্ত্ৰ শব্দ এটাৰ প্ৰথম ব্যঞ্জনধ্বনিটোৰ লগত -আ লগ লগাই শব্দটোৰ আগত জোৰাই দি শব্দটোৰ অৰ্থটো বেছি স্পষ্ট কৰি তোলা হয়; যেনে, খা-খবৰ, চা-চিনাকি, জা-জলপান, বা-বাত'ৰি (বা-বাতৰি)। কোনো এটা নিদিষ্ট নিয়মৰ ভিতৰত কবিব নোৱৰা প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ এশ্ৰেণীও আছে; যেনে, খবক-ববক, খোআ-লোআ (খোৱা-লোৱা), উজাব-পিজাব, আন্ধাব-মুন্ধাব। প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দৰ এনে এটা শ্ৰেণীও আছে য'ত প্ৰথম অংশটোৰ লগত কোনো ধৰণৰ সাদৃশ্য নথকা, কোনো অৰ্থ নথকা ধ্বনি-সংযোগ কিছুমান লগ লাগে; যেনে, ঔসধ-পাতি (ঔষধ-পাতি), বিআ-বাক (বিয়া-বাক), কাজিআ-পে'চাল (কাজিয়া-পেচাল)।

৫৪'২ প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দৰ ব্যৱহাৰ ভাৰতৰ বহুতো ভাষাত আছে; যেনে, ঘোড়া-টোড়া (বঙলা), ঘোড়া-তোড়া (মৈথিলী), ঘোড়া-ওড়া (হিন্দী), ঘোড়ো-বোড়ো (গুজৰাটী), ঘোড়া-বোড়া (মাৰাঠী)। দ্ৰাবিড় ভাষা কমভতো ইয়াৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়; যেনে, হম্মু-হম্পলু (ফল-চল), তুপ্প-গিপ্প (ঘিউ-চিউ), অঙ্কু-ডোঙ্কু (অকা-বৈকা)। কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দৰ গঠন-পদ্ধতিৰ লগত দেউৰী-চুতীয়া ভাষাৰ প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দৰ গঠনৰ সাদৃশ্যহে বিশেষভাৱে দেখা যায়। এই ভাষাটোত শব্দৰ প্ৰথম ধ্বনিটো যদি 'চ' বা 'ঝ' হয়, তেনেহ'লে পাছৰ অংশত 'প' হ'ব আৰু আন ক্ষেত্ৰত পাছৰ অংশত 'চ' হ'ব; যেনে, চিঙ-পিঙ (নিমখ-চিমখ), চি-পি (কুকুৰ-চুকুৰ), ঝিবি-পিবি (বাতি-চাতি); কিন্তু ছ-চু (কুকুৰা-চুকুৰা), মেপু-চেপু (ভালুক-চালুক)।



৫৫ সংযুক্ত শব্দ : আন বহুতো ভাষাৰ নিচিনা অসমীয়া ভাষাতে ছুটা বা তাতকৈ অধিক শব্দ একেলগে লগ হৈ এটা শব্দৰ নিচিনা ৰূপ লোৱাটো এটা সচৰাচৰ ঘটনা। ব্যাকৰণবোৰত সাধাৰণতে ছুটা বা তাতকৈ অধিক শব্দ গোট খাই এটা শব্দত পৰিণত হোৱা ব্যৱহাৰক সমাস আখ্যা দিয়া হৈছে আৰু সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ অনুকৰণত বিভিন্ন সমাসৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। গঠন-পদ্ধতিৰ দৃষ্টিৰে চাই সেই আটাইবোৰকে সংযুক্ত শব্দ বুলি ক'ব পাৰি। ইয়াৰ অৱশ্যে কেইবা প্ৰকাৰো হ'ব। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

(ক) মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ : ছুটা মুক্তৰূপ লগ লাগিলে সিহঁতৰ চুটি ৰূপটো দীঘল ৰূপটোৰ আগত বহে। পুংলিঙ্গ আৰু স্ত্ৰীলিঙ্গ বুজোৱা মুক্তৰূপৰ সংযোগ ঘটিলে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত স্ত্ৰীৰাচক শব্দটো আগত বহে আৰু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত পুৰুষৰাচক শব্দটো আগত বহে। উদাহৰণ :

ৰাম-ৰাবন ( ৰাম-ৰাৱণ )।  
লাই-লে'চাই ( লাই-লেচাই )।  
সিতা-সাৱিত্ৰী ( সীতা-সাৱিত্ৰী )।  
ভাল-বে'ইআ ( ভাল-বেয়া )।  
গুৰু-গোমাই।  
গুৰু-সিদ্ধ ( গুৰু-শিষ্য )।  
শাক-পাচ'লি ( শাক-পাচলি )।  
কাপ-মৈলাম।  
ফুল-চন্দন।  
পাত-পচলা।  
বাঘ-ভালুক।  
পাক-ভাৰত।  
গ'ৰু-ম'হ ( গৰু-ম'হ )।  
বাঘ-ধকা ( বাঘ-ঢকা )।  
পানি-জোলা ( পানী-জোলা )।  
ম'হি-চুঙা ( মহী-চুঙা )।  
ভকত-সেউআ ( ভকত-সেৱা )।  
বোআৰি-বেতি ( বোৱাৰী-বেটী )।  
দেকা-চাঙ ( ডেকা-চাং )।

তিৰি-মুনিহ ( তিৰী-মুনিহ )।  
ল'কখি-নাৰাইঅন ( লক্ষ্মী-নাৰায়ণ )।  
হৰ-গৌৰি ( হৰ-গৌৰী )।  
মহাদেৱ-পাৰ্ব'তি ( মহাদেৱ-পাৰ্বতী )।  
আম-কথাল ( আম-কঠাল )।  
দৰা-কইনা।  
জ'হু-ম'ধু ( যহু-মধু )।  
হাত-বজাৰ ( হাট-বজাৰ )।

(খ) মুক্তৰূপ + (মুক্ত + যুক্ত) ৰূপ :

গচ-পকু-আ, গচ-পকা ( গছ-পকা )।  
গচ-সৰু-আ, গচ-সৰা ( গছ-সৰা )।  
তল-সৰু-আ, তল-সৰা।  
মৌ-সান্ > সন্-আ, মৌ-সনা।  
পিতল-চ'কু-আ, পিতল-চ'কুআ ( পিতল-চকুৱা )।  
লাউ-মুৰ-আ, লাউ-মুৰা ( লাও-মুৰা )।  
মুধা-ফুত-আ, মুধা-ফুতা ( মুধা-ফুটা )।  
দৰা-ঘৰ-ইআ, দৰা-ঘৰিআ > দৰা-দ'ৰিআ ( দৰা-ঘৰীয়া )।  
বৰ-মুৰ-ইআ, বৰ-মুৰিআ ( বৰ-মুৰীয়া )।  
বে'ঙেনা-বোল-ইআ, বে'ঙেনা-বোলিআ >  
বে'ঙেনা-বুলিআ ( বেঙেনা-বুলীয়া )।  
প'ছলি-সুঙ-আ, প'ছলি-সুঙা ( পছলি-সুঙা )।  
ৰে'কিআ-পাত > পত-ইআ, ৰে'কিআ-পতিআ > ৰে'কিয়া-প'তিআ  
( চেকীয়া-পতীয়া )।

(গ) (মুক্ত + যুক্ত) ৰূপ + (মুক্ত + যুক্ত) ৰূপ :

হাত-এ > হাতে-কাত্ > কত-আ, হাতে-কতা ( হাতে-কটা )।  
পোক-এ > পোকে-খা > খো-আ, পোকে-খোআ ( পোকে-খোৱা )।  
ঘুন-এ > ঘুনে-ধব-আ, ঘুনে-ধৰা ( ঘুণে-ধৰা )।  
মুখ-আ > মুখা-মুখ-ই, মুখা-মুখি।

(ঘ) (মুক্ত + যুক্ত) ৰূপ + মুক্তৰূপ :

নে'জ-আল > নে'জাল-তৰা ( নেজাল-তৰা )।



খুদ-ইআ > খুদিআ-ববল ( খুদীয়া-ববল ) ।

ত'ক-আ > ত'কআ-কদম ( তকৰা-কদম ) ।

সাত-আম > সাতাম-পুকস ( সাতাম-পুকষ ) ।

বাব-তি > বাবতি > বাব'তি-কাল ( বাবতি-কাল ) ।

চুলি-আ > চুলিআ-চুলি ( চুলিয়া-চুলি )

(ঙ) মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ + মুক্তৰূপ.....

ৰূপ-গথন-পদ্ধতি ( ৰূপ-গঠন-পদ্ধতি ) ।

মাহ-স'বিঅহ-ধান ( মাহ-সব্বিঅহ-ধান ) ।

ল'বা-বুহী-মতা-মাইকি ( ল'বা-বুঢ়া-মতা-মাইকী ) ।

৫৬ শব্দৰ ক্ৰম আৰু বাক্য-গঠন-প্ৰক্ৰিয়া : অসমীয়া ৰূপ-গঠনৰ বিষয়ে পুথিখনত আলোচনা কৰোঁতে যিবোৰ মুক্তৰূপৰ পাছত যিবোৰ যুক্তৰূপ লগ লাগে সেইবোৰ যথাস্থানত দেখুৱাই অহা হৈছে। এতিয়া ৰূপবোৰৰ সংযোগ হ'লে বাক্য বা বাক্যাংশত সিহঁতৰ ক্ৰম সম্পৰ্কে সাধাৰণ ভাৱে আলোচনা তলত দিয়া হ'ল। অসমীয়া বাক্য-গঠন-প্ৰণালী বিভিন্ন ধৰণৰ। তাৰ বিস্তৃত আলোচনালৈ নগৈ ইয়াত সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া হোৱা বাক্য কিছুমানৰ গঠনৰ বিষয়েহে চমু আভাস দিয়া হ'ল। অসমীয়া ভাষাত সচৰাচৰ বাক্যবোৰ চুটি চুটি। কেতিয়াবা অব্যয় শব্দৰ সংযোগত দীঘলীয়া মনোভাৱ ব্যক্ত কৰা হয়। প্ৰথমতে শব্দবোৰৰ ক্ৰম সম্পৰ্কে তলত কথাখিনি চোৱা হওক।

সাধাৰণতে নিশ্চয়ৱাচক সৰ্বনাম শব্দবোৰ বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে। বিশেষণ শব্দবোৰ বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে, সম্বন্ধপদবোৰ বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহে, ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দবোৰ বিশেষণ শব্দৰ আগত বহে। এই আটাইবোৰ যেতিয়া একেলগে লগ লাগে তেতিয়া ক্ৰমটো এনে ধৰণত হয় : নিশ্চয়ৱাচক সৰ্বনাম + সম্বন্ধপদ + বিশেষণ + বিশেষ্য আৰু নিশ্চয়ৱাচক সৰ্বনাম + সম্বন্ধপদ + ক্ৰিয়া-বিশেষণ + বিশেষণ + বিশেষ্য। আনহাতে ক্ৰিয়া-বিশেষণ শব্দ ক্ৰিয়াৰ আগত বহে। তুমুনন্ত শব্দও ক্ৰিয়াৰ আগত বহে। তলত আটাইবোৰৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল :

কিতাপ।

এইখন কিতাপ।

ভাল কিতাপ।

তে'ওঁৰ ( তেওঁৰ ) কিতাপ।

বৰ ভাল কিতাপ।

এইখন তে'ওঁৰ ( তেওঁৰ ) কিতাপ।

এইখন ভাল কিতাপ।

এইখন বৰ ভাল কিতাপ।

এইখন তে'ওঁৰ ( তেওঁৰ ) ভাল কিতাপ।

এইখন তে'ওঁৰ ( তেওঁৰ ) বৰ ভাল কিতাপ।

সি কাইলৈ আহিব।

সি কাইলৈ সুনিবলৈ ( সুনিবলৈ ) আহিব।

৫৭ বাক্যত সচৰাচৰ কৰ্তা, কৰ্ম আৰু ক্ৰিয়াৰ ক্ৰম হৈছে এনে ধৰণৰ :  
কৰ্তা + ক্ৰিয়া, কৰ্তা + কৰ্ম + ক্ৰিয়া। পৰোক্ষ কৰ্মটো প্ৰত্যক্ষ কৰ্মৰ আগত বহে।  
উদাহৰণ :

মই খাওঁ।

মই ভাত খাওঁ।

মই গৰম ভাত খাওঁ।

মই বৰ গৰম ভাত খাওঁ।

মই তাক দহ তকা ( টকা ) দিওঁ।

৫৮ বিভিন্ন পুৰুষৰ সৰ্বনাম বাক্যত ব্যৱহাৰ কৰিলে সিহঁতৰ ক্ৰম হয় এনেকুৱা : তৃতীয় পুৰুষ + দ্বিতীয় পুৰুষ + প্ৰথম পুৰুষ। ক্ৰিয়াটো হ'লে শেষত থকা সৰ্বনামটো অস্থায়ীহে হ'ব। উদাহৰণ :

সি, তুমি আৰু মই জাম ( যাম )।

সি আৰু মই জাম ( যাম )।

তুমি আৰু মই জাম ( যাম )।

সি আৰু তুমি জাৰা ( যাৰা )।

৫৯ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণৰ বাক্যবোৰত ক্ৰিয়া শব্দৰ ব্যৱহাৰ নহয় :

(১) নিশ্চয়ৱাচক সৰ্বনাম + বিশেষ্য : এইবোৰ কথা। এইবোৰ দাঙৰ ( ডাঙৰ ) মানুহ।

(২) নিশ্চয়ৱাচক সৰ্বনাম + বিশেষণ : এইবোৰ বে'ইআ ( বেয়া )।  
এইতো ( এইটো ) বে'ইআ ( বেয়া )।



(৩) নিশ্চয়বাচক সৰ্বনাম + সম্বন্ধপদ + বিশেষ্য : এইতো (এইটো) কাৰ ঘৰ ?

(৪) সম্বন্ধপদ + বিশেষ্য + প্ৰশ্নবাচক সৰ্বনাম : তোমাৰ নাম কি ?

(৫) সম্বন্ধপদ + বিশেষ্য + বিশেষ্য : মোৰ নাম জনাৰ্দন।

(৬) সম্বন্ধপদ + বিশেষ্য + বিশেষণ : তাৰ ল'বাতো (ল'বাতো) ভাল।

৬০ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণৰ বাক্যবোৰত কৰ্তাৰ ব্যৱহাৰ নহয় :

(১) অনুজ্ঞাসূচক বাক্যত : পহঁ (পঢ়)। আবেলি আহিবা।

(২) প্ৰশ্ন সোধাত : সিহঁতৰ ঘৰলৈ জোআ (যোৱা) নে নোজোআ (নোযোৱা) ? ক'ত থাকে ?

(৩) সাধাৰণ উক্তিৰ : এতিয়া (এতিয়া) ইয়াতে (ইয়াতে) থাকোঁ।

৬১ কোনো কথাৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিলে নাইবা ভাৱাৱেগৰ বশৱৰ্তী হ'লে বাক্যত শব্দবোৰৰ ওপৰত উল্লেখ কৰা প্ৰচলিত ক্ৰমৰ সলনাসলনি ঘটে।

উদাহৰণ :

মই কাইলৈ গুআহাতিলৈ (গুৱাহাটীলৈ) জাম (যাম)। কাইলৈ মই গুআহাতিলৈ (গুৱাহাটীলৈ) জাম (যাম)। মই গুআহাতিলৈ (গুৱাহাটীলৈ) কাইলৈ জাম (যাম)।

## চাৰি

### পৰিশিষ্ট

#### (১) অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণ-সমস্যা

অসমীয়া ভাষাটো আমি যি ধৰণে লেখোঁ, তেনে ধৰণে উচ্চাৰণ নকৰোঁ। অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত আৰু কথিত ৰূপৰ মাজৰ এই সামঞ্জস্য-হীনতাই অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণত কিছুমান সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে। জগতৰ বেছি ভাগ ভাষাতে এই বৈষম্য দেখা যায়। ভাৰতত সংস্কৃত ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হ'লে বৰ্ণ আৰু ধ্বনিৰ মাজত সামঞ্জস্য আছিল। বৰ্তমান হিন্দী ভাষাতো এই বৈষম্য কম।

অসমীয়া ভাষাটো মূলতঃ আৰ্য ভাষা। গতিকে সংস্কৃতীয়া শব্দমালা আৰু সংস্কৃতৰ পৰা প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশৰ মাজেদি বিকশিত হোৱা শব্দই অসমীয়া শব্দ-ভাণ্ডাৰৰ এটা বুজন অংশ অধিকাৰ কৰি আছে। অসমীয়া ভাষা আৰ্য ভাষাৰ পৰা বিকশিত হ'লেও ই এটা স্বকীয়া ভাষা আৰু সেইবাবে ইয়াৰ কিছুমান স্বকীয়া বৈশিষ্ট্য আছে। এটা ভাষাৰ স্বকীয়া বৈশিষ্ট্য বুলিলে সেই ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ বৈশিষ্ট্য কিছুমানলৈ আঙুলিয়াব লাগিব। অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব বিশেষ জটিল নহয়। ইয়াত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আঠোটা আৰু বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি একৈশটা আছে। অসমীয়া ভাষাত ধ্বনিৰ দৈৰ্ঘ্য এটা বিশিষ্ট প্ৰয়োগ নহয়। অৰ্থাৎ কোনো এটা শব্দৰ এটা ধ্বনিৰ হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ উচ্চাৰণ ভেদে শব্দ দুটাৰ অৰ্থৰ কোনো তাৰতম্য নঘটে। সংস্কৃতত হ'লে ধ্বনিৰ দৈৰ্ঘ্য এটা বিশিষ্ট ৰূপ। সেই কাৰণে সংস্কৃতৰ দিন আৰু দীন শব্দ দুটাৰ প্ৰথমটোৱে বাতিৰ ওলোটা দিন আৰু দ্বিতীয়টোৱে দুখীয়া অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিছে। সংস্কৃতৰ বাণন অহুসৰি লেখা অসমীয়া শব্দবোৰ উচ্চাৰণ কৰোঁতে হ্ৰস্ব, দীৰ্ঘৰ উচ্চাৰণ কৰা নহয়। সংস্কৃতৰ 'ঋ' ধ্বনিটো অসমীয়াত 'বি'ৰূপে উচ্চাৰণ কৰা হয়।

ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়াত দন্ত্য আৰু মূৰ্ধন্ত্ৰ ধ্বনিৰ পাৰ্থক্য নাই। দন্তমূলীয় ধ্বনিহে অসমীয়াৰ বিশিষ্ট ধ্বনি। সেই কাৰণে লেখোঁতে দন্ত্য-মূৰ্ধন্ত্ৰৰ পাৰ্থক্য ৰাখি লেখিলেও উচ্চাৰণ কৰোঁতে 'মাটিত বহ' আৰু 'তাক মাতি আন' এই দুয়ো ক্ষেত্ৰত 'মাটি' আৰু 'মাতি' শব্দ দুটাৰ মূৰ্ধন্ত্ৰ আৰু দন্ত্য 'ত' দুটা একে ধৰণে উচ্চাৰিত হৈছে। সংস্কৃতীয়া শব্দ উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্ৰতো এই নিয়মেই



প্ৰযোজ্য। সংস্কৃতৰ তালব্য ধ্বনিবোৰ অসমীয়াত দন্তমূলীয় ধ্বনিকপে উচ্চাৰিত হয়। লেখোঁতে চন্দ্ৰ, ছাত্ৰ লেখিলেও 'চ' আৰু 'ছ'ৰ উচ্চাৰণ দন্তমূলীয় চ (s) ৰূপেহে হয়। সংস্কৃতৰ তালব্য ধ্বনিৰ অল্পপ্ৰাণ আৰু মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণে অসমীয়াত কৰা নহয়। চন্দ্ৰ, ছাত্ৰৰ উচ্চাৰণেই ইয়াক প্ৰমাণ কৰে। সংস্কৃতৰ 'ৱ' ধ্বনি অসমীয়াত শব্দৰ আবৃত্তি হ'লে সদায় 'ব' ৰূপে উচ্চাৰিত হয় আৰু শব্দৰ মাজ আৰু শেষত হ'লে 'ব' বা 'উ' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়। সেই কাৰণে সংস্কৃত বেদ শব্দ অসমীয়াত বেদ হৈছে। দেৱ শব্দ অসমীয়াত দেব, দেউ হৈছে কোনো কোনোৱে শব্দৰ শেষত থকা 'ৱ' ধ্বনিটো তেনে ধৰণে উচ্চাৰণ কৰাৰ চেষ্টা দেখা যায়; যেনে, শিৱ, জীৱ ইত্যাদি। সংস্কৃতৰ 'য়' ধ্বনিটো অসমীয়াত শব্দৰ আবৃত্তি হ'লে 'জ' ৰূপে আৰু আন ঠাইত 'ই' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়; যেনে, সং. যোগ, উপযোগিতা, জয় অসমীয়াত জোগ, উপজোগিতা আৰু জই হৈছে।

কিছুমান শব্দ অসমীয়াত 'ঢ' আখৰেৰে লেখা হয়। উচ্চাৰণত হ'লে সি 'ব' নাইবা 'ব' আৰু 'হ'ক সংযুক্ত কৰি উচ্চাৰণ কৰা শুনা যায়; যেনে, বুঢ়া শব্দটো বুৰা বা বুৰ্হা হৈ উচ্চাৰিত হয়। ভূঞা, কেঞা আদি কেইটামান শব্দত ব্যৱহাৰ হোৱা 'ঞ'বো উচ্চাৰণ 'ই' হৈ হয়। আন ব্যঞ্জনধ্বনিৰ লগত যুক্ত 'ঞ'টোৱে অসমীয়াত ধ্বনিৰ পিনৰ পৰা 'ন'ৰ ৰূপ লয়; যেনে, যাচ্ঞা, বাঞ্ছা আদি শব্দ অসমীয়াত জাচ্‌না, বান্‌চা হৈ উচ্চাৰিত হ'ব। 'ড়'টো 'ব' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়।

সংস্কৃতৰ উষ্মধ্বনি শ, ষ আৰু সৰ উচ্চাৰণ অসমীয়াত সাধাৰণতে অসংযুক্ত হ'লে 'স' ৰূপে কৰা হয়; যেনে, সং. শব, ষণ্ড, সাৰ অসমীয়াত সব, সাঁৰ আৰু সাৰ হিছাপে উচ্চাৰিত হৈছে। তেনেকৈ সং. আশা, আকাশ, বিষ, বস অসমীয়াত আশা, আকাশ, বিষ, বস হৈছে। বস আৰু বিষৰ বহ, বিখ, বিখ আদি ৰূপো পোৱা যায়। শ, ষ, স আন ব্যঞ্জনৰ লগত যুক্ত হ'লে এই ধ্বনি কেইটা 'চ' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়; যেনে, কৃষ্ণ, প্ৰশ্ন, বিষ্ণু, উৎসৱ ইত্যাদি। যুক্ত ব্যঞ্জনৰ যদি প্ৰথমৰ ধ্বনিটো 'ব' বা অস্থূৰাৰ অৰ্থাৎ নাসিক্য ধ্বনি হয়, তেনে হ'লে উষ্মধ্বনিকেইটা 'স' ৰূপেহে উচ্চাৰিত হ'ব; যেনে, সং. দৰ্শন, বৰ্ষ, মাংস ৱংশ অসমীয়াত দৰ্‌সন, বৰ্‌স, মাঙ্‌স, বঙ্‌স হৈছে। সংখ্যাৱচক শব্দ উষ্মধ্বনি 'চ' ধ্বনিত পৰিণত হয়; যেনে, সং. বিংশতি, একবিংশতি শব্দ অসমীয়াত উচ্চাৰিত হয় বিচ্‌, একৈচ্‌ ৰূপেহে। সংস্কৃত দশ শব্দৰ দচ্‌ আৰু দং এই দুটা ৰূপ পোৱা যায়। আন কিছুমান শব্দতো উষ্মধ্বনি 'চ' হিছাপে উচ্চাৰিত

হয়; যেনে, সং. মস্থব, কলশ শব্দৰ পৰা অসমীয়া ম'চুব, কল'চী শব্দ পোৱা গৈছে। এই দুয়ো ক্ষেত্ৰতে 'চ' ধ্বনিটো আন ভাষাৰ পৰা লোৱা বা তাৰ প্ৰভাৱত হোৱা। নামৱাচক শব্দৰ ক্ষেত্ৰত উষ্মধ্বনিবোৰৰ শব্দৰ আবৃত্তি হ'লে সাধাৰণতে 'স' ৰূপে উচ্চাৰণ কৰা হয়; যেনে, মাৰিচী, সত্যভামা, সত্যনাথ, শঙ্কৰ। কিন্তু সতীশ, মহেশ শব্দ চ'তিচ্‌, মহেচ্‌ ৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়। সেইদৰে স্বৰেশ, যোগেশ, উমেশ আদি শব্দক আমি জোৰ কৰি স্বৰেস জোগেস, উমেস বুলি উচ্চাৰণ কৰিবলৈ ল'ব নোৱাৰোঁ। এটা ভাষাৰ শব্দমালাৰ আন ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নিয়ম নামৱাচক শব্দত একে ধৰণে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰি। ভাষা-বিজ্ঞানীসকলেও নামৱাচক শব্দক কোনো ভাষাৰ সাধাৰণ শব্দভাণ্ডাৰেৰে মৈতে সাঙুৰিব নোখোজে।

সংস্কৃতীয়া শব্দবোৰৰ উচ্চাৰণৰ সমস্তাৰ উপৰিও অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণৰ আন সমস্তাও আছে। ভাষাটোৰ লিখিত ৰূপে এই ক্ষেত্ৰতো বৰঙণি যোগাইছে। অসমীয়াত লেখোঁতে এটা 'এ' আখৰ আছে। কিন্তু ইয়াৰ দুটা উচ্চাৰণ হয়; যেনে, লেখোঁতে লেখোঁ এক কিন্তু উচ্চাৰণ হয় এক্‌ বুলিহে। স্কুল বা কলেজৰ 'বেল' পৰে আৰু গছৰ পৰা 'বে'ল' সৰে। 'বে'টা কিন্তু 'বেটী'; 'পে'ট' কিন্তু 'পেটুলা'। অসমৰ উজনি অঞ্চলৰ লোকৰ কাৰণে এই ধ্বনি দুটাৰ উচ্চাৰণত কোনো অস্থিৰতা নহ'ব পাৰে; কিন্তু আন অঞ্চলৰ লোকৰ কাৰণে এইটো জনা দৰ্কাৰ যে কোনো শব্দৰ 'এ' ধ্বনিৰ পৰৱৰ্তী অক্ষৰত যদি 'ই' বা 'উ' ধ্বনি থাকে তেনেহ'লে এ'ধ্বনি 'এ'লৈ ৰূপান্তৰিত হ'ব। উজনিৰ বাহিৰে আন অঞ্চলৰ লোকৰ কাৰণে অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত ৰূপে প্ৰকৃত উচ্চাৰণত আৰু কিছুমান ক্ষেত্ৰত সমস্তাৰূপে দেখা দিছে। আমি লেখোঁতে বাতৰি, চকু, গৰু এনেকৈ লেখোঁ; কিন্তু সেইবোৰ উচ্চাৰণ কৰিব লাগে বাত'ৰি, চ'কু, গ'ৰু আদি ৰূপেহে। ইয়াত এটা ধ্বনি-নিয়মে কাম কৰা দেখা গৈছে। কোনো শব্দত থকা 'অ' ধ্বনিৰ পৰৱৰ্তী অক্ষৰত ই বা উ ধ্বনি থাকিলে পূৰ্বৱৰ্তী 'অ' ধ্বনি 'অ' ধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। কিন্তু কোনো নাসিক্য ধ্বনিৰ পাছত ই, উ থাকিলে অ, অ' নহয়; যেনে, শনি, মণি। তেনেকৈ গ'ল, হ'ল আদি শব্দত উৰ্‌ ক'মা এটা ব্যৱহাৰ কৰিলেও কব, হব, লব আদি লেখোঁতে বহুতে উৰ্‌ ক'মাৰ ব্যৱহাৰ নকৰে। কিন্তু অকাৰান্ত ধাতুৰ ৰূপ হ'লে সকলোবোৰতে একে ধৰণে উচ্চাৰণ হ'ব। সেই কাৰণে ক'ব, হ'ব, ল'ব, ক'ম, হ'ম, ল'ম আদিহে প্ৰকৃত উচ্চাৰণ।

অসমীয়া ভাষাত লেখোঁতে অকাৰান্ত যেন হ'লেও সচৰাচৰ সেইবোৰ শব্দ



ব্যঞ্জনান্তৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়; যেনে, ঘৰ, বাঘ, হাত, মুখ ইত্যাদি। কিন্তু কিছুমান শব্দ আছে সেইবোৰক অকাৰান্তৰূপে উচ্চাৰণ কৰিব লাগে; যেনে, নাৰ, বাট, পাভ, কাছ, গাধ, পল, পাৰ, ওখ, এ'ঘাৰ, বাৰ, তে'ৰ, পোন্ধৰ, ষোল, সোতৰ, ওঠৰ, ভাদ, আপ, কাক, হেৰ, শ, ন। কিছুমান তৎসম শব্দও সংস্কৃতৰ নিচিনা অকাৰান্তৰূপে উচ্চাৰিত হয়; যেনে, লোহ, দ্বৈগ, বিকশিত, জ্ঞাত, অজ্ঞাত, চিৰ, নত। গুৰুত ব্যঞ্জনান্তৰূপে উচ্চাৰিত শব্দবোৰ পুৰাতন (বিশেষকৈ পুৰণি সাহিত্যত) অকাৰান্তৰূপে মতা যায়; যেনে, কৃষ্ণ, চৰণ, শৰণ। ইয়, দ্বৈয় বা এয় অন্তত থকা শব্দবোৰো অকাৰান্ত; যেনে, ক্ষত্ৰিয়, ইন্দ্ৰিয়, প্ৰিয়, স্বৰ্গীয়, দ্বিতীয়, তৃতীয়, দ্বিৰসীয়া, দেয়, হেয়, বিধেয়। সংযুক্ত ব্যঞ্জনেৰে শেষ হোৱা শব্দ অকাৰান্তৰূপে উচ্চাৰিত হয়; যেনে, কৃষ্ণ, চন্দ্ৰ, ভদ্ৰ, সন্ত, মহন্ত, বংশ, কংস, শব্দ, মূৰ্খ, বন্ধ, বহু। দুই এটা ব্যতিক্ৰম আছে; যেনে, কান্দ, বান্ধ, কন্ধ, কান্ধ। ধাতুৰ অন্তত থকা সংযুক্ত ব্যঞ্জন অকাৰান্তৰূপে উচ্চাৰিত নহয়; যেনে, বান্ধ। এটা মাথোন ব্যঞ্জন আখৰীয়া ধাতুক সদায় অকাৰান্তকৈ মতা হয়; যেনে, ক, থ, ল, ব, ব, স, হ ইত্যাদি।

এতিয়া দেখা গ'ল যে অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণৰ এটা পদ্ধতি আছে। ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম স্বৰূপে কোনো কোনো ব্যক্তিৰ উচ্চাৰণত দুই-এটা তাৰতম্যই দেখা দিব পাৰে। কিন্তু কম সংখ্যক লোকৰ বা ক্ষুদ্ৰ আঞ্চলিক ৰূপৰ ওপৰত গুৰুত্ব নিদি অধিক সংখ্যক লোকৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি এটা মাত্ৰ উচ্চাৰণ অনুসৰণ কৰিলে অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতিত উল্লেখযোগ্য বৰঙণি হ'ব।

## (২) অসমীয়া ভাষাৰ বাণন-পদ্ধতি :

কোনো এটা ভাষা উন্নত বা চহকী ভাষাৰূপে পৰিগণিত হ'বলৈ হ'লে সেই ভাষাটোত লেখন-পদ্ধতিৰ এটা সুশৃঙ্খল বীতি থাকিব লাগে যাতে সকলোৱে সেই নীতি অনুযায়ী ভাষাটো লিখিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। কোনো এটা ভাষা কথিতৰূপে চলি থকাৰ পাছত ভাষা-বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰে সেই ভাষাটোৰ বিশিষ্টধ্বনিবোৰ আৱিষ্কাৰ কৰি সেই বিশিষ্ট ধ্বনি অনুযায়ী এখন বৰ্ণমালা তৈয়াৰ কৰি লৈ ভাষাটো লেখাত প্ৰবৃত্ত হ'ব পাৰি। কিন্তু যিবোৰ ভাষাৰ লেখন-পদ্ধতি প্ৰাচীন, যিবোৰ ভাষা বহু শতাব্দী জুৰি হাতে-লেখা পুথি-পাজি, শিলালিপি, তামৰ কলি আদিত সংৰক্ষিত হৈ চলি আহিছে, সেই ভাষাবোৰৰ লেখন-পদ্ধতি বা বাণন-পদ্ধতি বা আখৰ-জোঁটনিৰ হঠাৎ বিশিষ্টধ্বনিৰ দোহাই দি পৰিৱৰ্তন

কৰিবলৈ দুই-এজনৰ বাহিৰে বোধকৰো কোনোৱে আগ্ৰহান্বিত নহ'ব। এনে ঐতিহ্যপূৰ্ণ ভাষা এটাৰ লেখন-পদ্ধতিত কিবা যদি অযুক্তিসঙ্গত কথা থাকে সেইখিনি আঁতৰাই এটা শৃঙ্খলালৈ আনিবলৈ যত্ন কৰিব লাগে। লগতে চলিত পদ্ধতিত থকা অনাবশ্যকীয় যেন বোধ হোৱা বীতি কিছুমান পৰিহাৰ কৰি সহজীকৰণ বা সবলীকৰণৰ বাবে চেষ্টা চলাব লাগে।

অসমীয়া ভাষাটো এনে এটা ঐতিহ্যপূৰ্ণ ভাষা। এই ভাষাৰ লেখন-পদ্ধতিৰ ভিত্তি হৈছে খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকা আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত পোৱা অনেক শিলালিপি, তামৰকাল আদিৰ আখৰৰ বিকশিত ৰূপে সৃষ্টি কৰা স্কীয়া অসমীয়া লিপি বা স্কীয়া অসমীয়া বৰ্ণমালা। এই বৰ্ণমালাত হাজাৰ হাজাৰ হাতে-লেখা অসমীয়া আৰু সংস্কৃত সাঁচিপতীয়া পুথি সংৰক্ষিত হৈছে। ইয়াৰেই ছপা ৰূপত অলেখ অসমীয়া পুথি ওলাইছে আৰু ওলাই আছে। অৱশ্যে অসমীয়া ভাষাৰ বাণন-পদ্ধতিৰ কোনো কোনো ঠাইত এটা সুশৃঙ্খল ব্যৱহাৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হৈ আছে। যুক্তিসংগতভাৱে নিৰীক্ষণ কৰি অগ্ৰসৰ হ'লে এই অভিযোগ যে আঁতৰি যাব তাত কোনো সন্দেহ নাই। তাৰ কাৰণে এটা ক'তো নোহোৱা বীতি অৱলম্বন কৰিবলৈ যোৱাটো বাঞ্ছনীয় নহ'ব। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ ভাষাত ক'বলৈ হ'লে "য'ত অলপ লবচৰ কৰিলেই হয় তাত আড়ম্বৰ নকৰাই উচিত; তেহে সবহ ভাগ লোকে তাক গ্ৰহণ কৰিবলৈ সন্মতি পাব।"

অসমীয়া বাণন-পদ্ধতিৰ সংশোধন কৰিবলৈ হ'লে অসমীয়া ভাষাত কেনে ধৰণৰ কোন কোন ভাষাৰ শব্দ আছে, সেই কথাটো প্ৰথমতে চকু দিব লাগিব; তাৰ পাছত সেইবোৰক কেনে ধৰণে লেখিলে ভাল হ'ব চাব লাগিব। অসমীয়া ভাষাত প্ৰচলিত শব্দবোৰৰ ভিতৰত সবহ সংখ্যক শব্দ হৈছে সংস্কৃতীয়া। সংস্কৃতীয়া শব্দ বুলিলে তৎসম, অৰ্ধতৎসম আৰু তদ্ভৱ শব্দবোৰকে বুজিব লাগিব। যদিও সূক্ষ্ম ধ্বনিবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰে চালে অসমীয়াত তৎসম শব্দ নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি, তথাপি লেখন-পদ্ধতিত তৎসম শব্দৰ প্ৰচুৰ ব্যৱহাৰ চলি আছে। নানা জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পুথি-পাজি অসমীয়াত ৰচনা কৰিবলৈ ওলোৱা সময়ত আৰু অসমীয়া ভাষাই ৰাজ্য-ভাষা আৰু শিক্ষাৰ মাধ্যমৰ ভাষাৰূপে স্থান অধিকাৰ কৰা সময়ত এনে শব্দবোৰৰ প্ৰয়োগ দিনে দিনে বাঢ়ি আহিছে। এনে ক্ষেত্ৰত সেই শব্দবোৰক সংস্কৃতৰ মূল ৰূপ অনুযায়ী লেখিলে বেছি যুক্তিসঙ্গত হ'ব আৰু বৰ্তমান সময়ত সেইবোৰ লেখাত যি ধৰণৰ বিশৃঙ্খলতা দেখা গৈছে তাৰ অন্ত পৰিব, ছপাৰ কামতো সন্মতি হ'ব, ন শিকাকসকলেও অযথা কিছুমান আখৰ



শিকাৰ পৰা সকাহ পাব। সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ হোৱা তৎসম শব্দবোৰ এনেকুৱা :

সূৰ্য, কাৰ্য, প্ৰৱাহ, প্ৰৱেশ, প্ৰবল, প্ৰবন্ধ, সৱিতা, সূৰিধা, মহত্ব, অৰ্ঘ্য, সাক্ষ্য, কাৰ্ত্তিক, জীৱ, শিৱ, উৰ্ব, নিৰ্ধাৰণ, ধৰ্ম, কৰ্ম আদি। অৰ্ধতৎসম শব্দবোৰ লেখোঁতেও তৎসম ৰূপ অলুয়ায়ী লেখিব লাগিব; যেনে, কৃষি, কিৰিষি; হৰ্ষ, হৰিষ; শ্লাঘা; শলাগ; শগুন। তন্ত্ৰ শব্দবোৰ লেখোঁতে সংস্কৃতৰ পৰা প্ৰাকৃতৰ মাজেদি আহোঁতে শব্দবোৰে যি ৰূপ লৈছিল সেই অলুয়ায়ী লেখিব লাগিব; যেনে, সং. কান্তন, প্ৰা. কণ্ণ, অস. কাণ্ণ; সং. পৰ্ণ, প্ৰা. পন্ন, অস. পাণ, পাণ-বজাৰ।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই এষাৰ কথা লেখি গৈছে: “আমাৰ ভাষাৰ বৰ্ণবিজ্ঞান তিনি প্ৰকাৰে কৰা যায়। প্ৰথমে উচ্চাৰণ অনুসৰি, দ্বিতীয়ত মূল শব্দৰ দৰে, তৃতীয়ত জনা লোকসকলে বহুদিন চলোৱা নিয়ম মতে।” ‘জনা লোকসকলে বহুদিন চলোৱা নিয়ম মতে’ বা প্ৰচলিত নিয়ম মতে যে কিছুমান শব্দ লেখিব লাগিব তাক হুই কবিব নোৱাৰি। কিন্তু এক সময়ত গৈ আমি যুক্তিৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ ভিত্তি কৰিহে শৃংখলাৰ পিনে আগ বাঢ়িলে ভাল হ’ব। প্ৰচলিত নিয়ম অনুসৰি যিবোৰ শব্দৰ প্ৰচলন বেছি সেইবোৰক বিকল্পৰূপে এতিয়া চলাব পাৰোঁ; যেনে, কৰি, কৰি; কাণ্ণ, কাণ্ণ; হিচাপ, হিচাপ; চাহাব, ছাহাব; চহৰ, ছহৰ; চবকাৰ, ছবকাৰ; আচল, আছল; মচলা, মছলা ইত্যাদি। প্ৰচলিত নিয়মৰ অধীনলৈ আহি কিছুমান তৎসম শব্দকো পৰিৱৰ্তিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া হৈছে। বিশেষকৈ সংস্কৃতৰ ‘ৱ’ৰ ক্ষেত্ৰত। সংস্কৃত শব্দৰ আবস্তগিত থকা ‘ৱ’ আৰু অন্ত বৰ্ণৰ লগত যুক্ত ‘ৱ’ অসমীয়াত ‘ব’ ৰূপেহে লেখা হয়; যেনে, বেদ, বিজ্ঞা, বিশ্ব, কাব্য, দিব্য, গৰ্ব, প্ৰবৃত্তি, প্ৰভাৱান্বিত। কোনো শব্দৰ আগত উপসৰ্গ বা আন স্বাধীনভাৱে অৰ্থ থকা শব্দ যোগ হ’লেও আবস্তগিৰ ‘ৱ’, ‘ব’ হৈয়ে থাকিব; যেনে, অবিৱাহিত, কৰ্ত্ত্বাচা, বিশ্ববিজ্ঞান, প্ৰবন্ধনা। শব্দৰ শেষত লগ লগা প্ৰত্যয়শূচক তৎসম শব্দৰ ‘ৱ’ হ’লে ‘ৱ’ হৈয়ে থাকিব; যেনে, গণতন্ত্ৰবাদ, বহুত্ববাদ, গান্ধীবাদ। সংস্কৃতৰ ‘য’ক শব্দৰ আবস্তগিত ‘য’ ৰূপেহে লেখা হয়; যেনে, যোগ, যোগী, যজ্ঞ, যৱনিকা, যুক্ত, যোজনা। শব্দৰ মাজ বা শেষত হ’লে ‘য’ক ‘য়’ৰূপে লেখা হয়; যেনে, জয়, আয়োজন, প্ৰয়োজন, নিয়োগ, বিয়োগ, আয়োগ, প্ৰয়োগ। কিছুমান ব্যতিক্ৰমো আছে; যেনে, সংযোগ, সংযুক্ত, সংযোজনা, প্ৰযোজনা।

অসমীয়াৰ বৰ্তমানৰ বাণন-পদ্ধতিত তন্ত্ৰ শব্দৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট বিশৃঙ্খলতা দেখা যায় ‘ই’ আৰু ‘ঈ’ৰ ক্ষেত্ৰত। ইয়াতো এটা নিৰ্ধাৰিত নীতি ল’ব পাৰি। যিবোৰ শব্দৰ অন্তত মূল সংস্কৃতত -ইকা আছে সেইবোৰক ঈকাবান্ত হিছাপে লেখিব লাগে; যেনে, কটাৰী, সং. কটাৰিকা; শেৱালী, সং. শেৱালিকা; কুঁৱলী, সং. কুহেলিকা; বাঢ়নী, সং. ৰৰ্ধনিকা; বাৰী, সং. ৰাটিকা। অন্ত ক্ষেত্ৰত ইকাবান্তৰূপে লেখিব লাগে; যেনে, পোৱালি, ওকণি, ওৰণি, বিচনি, পাহি। যিবোৰ শব্দ বিশেষ্য আৰু বিশেষণ দুয়োভাৱে ব্যৱহাৰ হ’ব পাৰে সেইবোৰৰ বিশেষ্য ৰূপত ইকাবান্ত আৰু বিশেষণ হ’লে ঈকাবান্ত ৰূপত লেখিব লাগে; যেনে, আবস্তগি, কিন্তু আবস্তগী গীত; সৌৱণি, কিন্তু সৌৱণী গ্ৰন্থ। বিশেষণাত্মক শব্দবোৰো ঈকাবান্ত ৰূপেহে লেখা হয়; যেনে, কপাহী কাপোৰ। এই নীতি অনুসৰি মুকলী অধিৱেশন, চুটী গল্প আদিহে হোৱা উচিত। কৰ্তা অৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা ইকাৰ ঈকাৰ হিছাপে লেখা হয়; যেনে, দোকানী, ছৰৰী, ভাৰী, তামুলী, তামুলী। জাতি বুজোৱা শব্দক ঈ হিছাপে লেখিব লাগে; যেনে, বগলী, ছাগলী, ভেকুলী, বাছলী, কাউৰী। শাক-পাচলি, গছ-লতিকা বুজোৱা শব্দবোৰ ঈকাবান্ত ৰূপে লেখা হয়; যেনে, উবহী, কোৱাভাতুৰী, ধুন্দুলী, কেতেকী, কেঁতুৰী। কোনো ঠাইৰ অধিবাসীসকলক বুজোৱা শব্দৰ ‘ই’ক ঈ হিছাপে লেখা নিয়ম আছে; যেনে, নেপালী, কাবুলী। কেতিয়াবা সম পৰ্যায়ৰ শব্দবোৰৰ সাদৃশ্যত কোনো এটা শব্দক সেই ধৰণে লেখিব লাগিব; যেনে, অথৰা, নতুৱাৰ সাদৃশ্যত নাইবা লেখাটো যুক্তিসঙ্গত হ’ব। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ভাষাতে ক’বলৈ হ’লে “ছুটা বা অধিক শব্দৰ বৰ্ণবিজ্ঞান একে হ’লে সিহঁতৰ এটাক আনটোৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰাৰ নিমিত্তে কোনো ঠাইত পঢ়োতাৰ মনত আশঙ্কা জন্মিব পাৰে। এতেকে প্ৰত্যেক শব্দৰ বৰ্ণবিজ্ঞান বেলেগ হ’ব লাগে; যেনে, হাড় আৰু হাব।” উচ্চাৰণৰ দৃষ্টিৰে চাই কোনো শব্দত ‘ড়’ আৰু ‘ব’ক বিকল্প হিছাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি; যেনে, গুড় আৰু গুব।

কেতিয়াবা কোনো এটা শব্দক এঠাইত এক ধৰণে আৰু আন এঠাইত অলপ সলনি কৰা ৰূপত লেখিবলগীয়া হয়। পাছ আৰু পিছ শব্দ দুটা এনে ধৰণৰ। লেখক আৰু লিখক শব্দ দুটাৰ বিষয়ে বহুতে নানা কথা কয়। আছলতে লেখকটো সংস্কৃতৰ শুদ্ধ ৰূপ। তাৰোপৰি আৰু ওপৰোক্ত এই দুটা শব্দৰ কিছু প্ৰচলন হৈছে যদিও শব্দ দুটাৰ গঠনত প্ৰত্যেকৰে এটা অংশ অসমীয়া আৰু আন এটা অংশ সংস্কৃত। গতিকে সিহঁতৰ ঠাইত সংস্কৃতমূলক



তত্পৰি আৰু উপযুক্ত শব্দ দুটাহে ব্যৱহাৰ কৰা উচিত। উল্লেখিত শব্দটোও দোষমুক্ত নহয়। তাৰ ঠাইত উল্লিখিত ৰূপটোহে চলিব লাগে। এইখিনিতে অসমীয়াত প্ৰচলিত গৰ ব্যৱহাৰৰ কথাটো চাবলগীয়া। সংস্কৃতৰ কোনো শব্দত ঞ, ব, ষৰ পাছত থকা ন, ণ হৈছে। অসমীয়াতো নীতিগতভাৱে এই কথা মানি লোৱা হৈছে। সেই অনুযায়ী সংস্কৃতমূলক নোহোৱা সত্ত্বেও কিছুমান শব্দত নৰ ঠাইত ণ লেখা হয়, যেনে, বৰঙণি, পাহৰণি, বেঙণি, জিবণি। কিন্তু স্ত্ৰীৰাচক নীৰ 'ন'ক হ'লে ণ কৰা নহয়, যেনে কমাৰনী, মাষ্টৰনী।

সংস্কৃতীয়া শব্দৰ উপৰি অসমীয়াত অসমীয়া ব্যাকৰণ অনুযায়ী কিছুমান শব্দৰ পৰা আন কিছুমান শব্দৰ সৃষ্টি হৈছে। তেনে শব্দবোৰতো শৃঙ্খলাৰ অভাৱ দেখা যায়। সেইবোৰক একে সাঁচত লেখিব লাগে; যেনে, উজা-অনি, উজনি; বুজ-অনি, বুজনি; নাম-অনি, নামনি। গতিকে জান-অনি, জাননি হোৱাহে বাঞ্ছনীয়। তেনেকৈ গুন-গুন-অনি, গুন-গুননি। ইয়াত গুনৰ নটো মূৰ্খতা কৰাৰ কোনো কাৰণ নাই; কাৰণ এই শব্দটো ধ্বন্যাত্মক শব্দহে, সংস্কৃত গুণ শব্দৰ লগত ইয়াৰ কোনো সম্পৰ্ক নাই। এনে ধৰণৰ আন শব্দও আছে।

অসমীয়ালৈ অনেক বিদেশী শব্দ আহিছে আৰু আহি আছে। সেইবোৰক কেনে ধৰণে লেখিব লাগে সেইটোও এটা সমস্যা। এই বিদেশী শব্দবোৰৰ কিছুমান ইংৰাজী ভাষা আৰু তাৰ মাজেৰে অহা ইউৰোপীয় বা আন ভাষাৰ শব্দ। কিছুমান আকৌ হিন্দী ভাষাৰ মাজেদি অহা আৰবী-পাৰছী-তুৰ্কী শব্দ আছে। এই শব্দবোৰ লেখোঁতে প্ৰধানকৈ চকু দিবলগীয়া কথা হৈছে সেইবোৰত থকা 'c' আৰু 's' ধ্বনিৰ পাৰ্থক্য। বৰ্তমান সময়ত এই ক্ষেত্ৰত কোনো স্থশৃঙ্খল ব্যৱস্থা অৱলম্বন কৰা হোৱা নাই। সেই কাৰণে লেখা হয় সি পাছ (pass) কৰিলে। কিন্তু গিলাচ (glass) এটা আনা। আমি লেখিছোঁ ইচলাম ধৰ্ম; কিন্তু মুছলমানসকল। আছিলতে এই দুয়োটা শব্দৰ মূল হ'ল ক্ৰমে ইসলাম আৰু মুসলমান। এই শব্দবোৰৰ এটা স্থশৃঙ্খল ব্যৱস্থা হাতত ল'বলৈ হ'লে যিবোৰ ইংৰাজী আৰু তাৰ মাজেৰে অহা আন বিদেশী ভাষাৰ শব্দত 'c' ধ্বনি আছে সেই 'c' ধ্বনিৰ অসমীয়াত 'চ' আখৰেৰে আৰু 's' বা 'স' জাতীয় ধ্বনিক 'ছ'ৰে লেখিব লাগে। হিন্দী, আৰবী, পাৰছী, তুৰ্কী আদি শব্দৰ ক্ষেত্ৰত 'চ, ছ' ধ্বনিক অসমীয়া 'চ' আখৰেৰে আৰু শ, ষ, স ধ্বনিক অসমীয়া 'ছ' আখৰেৰে লেখিব লাগে। সেই অনুযায়ী সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ হোৱা কিছুমান শব্দক এনে ধৰণে লেখাটো যুক্তিযুক্ত হ'ব; যেনে, ইছলাম, খবচ,

হিছাপ, দবাছল, ছাহাব, চছমা, ছন, বেছি, গিলাছ, পুলিছ, পাছ, বাছ, টচ, ক্লাছ, ছাব ইত্যাদি। বিদেশী শব্দবোৰ লেখোঁতে অৱশ্যে হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ স্বৰধ্বনিৰ ঠাইত হ্ৰস্ব ৰূপকে গ্ৰহণ কৰিব লাগে। 'ব'ৰ পাছত 'ন' থাকিলেও বিদেশী শব্দত ণ নেলেখাই যুগুত; যেনে, জাৰ্মান, কোৰান, ইৰান। ইংৰাজী আৰু তাৰ মাজেদি অহা আন বিদেশী শব্দৰ t, d ধ্বনি ট, ড ৰূপে আৰু w, y ধ্বনিক ৱ, য ৰূপে লেখিব লাগে, যেনে, ইংলণ্ড, ৱৰ্ডছৱৰ্থ, নিউয়ৰ্ক।

ওপৰৰ আলোচনাত বাণন সম্পৰ্কীয় নীতি কেতবোৰ উল্লেখ কৰা হ'ল। এইবোৰৰ বাহিৰেও আৰু নিশ্চয় কিছুমান সমস্যা উপস্থিত হ'ব। সেইবোৰকো সৃষ্টিভিত্তিকভাৱে এটা শৃঙ্খলালৈ আনিবলৈ যত্নপৰ হ'লে প্ৰচলিত বৰ্ণমালাৰে জটিলতা পৰিহাৰ কৰি যি কোনো শব্দকে লেখিবলৈ সক্ষম হ'ব পৰা যাব। স্থশৃঙ্খল পদ্ধতি এটা অৱলম্বন কৰি খ্যাতি-সম্পন্ন লোকসকলে লেখিবলৈ ল'লে আৰু বাতৰি-কাকত, আলোচনী আদিৰ সম্পাদকসকলে সেইবোৰ গ্ৰহণ কৰিলে অলপ সময়ৰ ভিতৰতে অসমীয়া বাণনে এটা স্থায়ী ৰূপ ল'বলৈ সমৰ্থ হ'ব তাত অকণো সন্দেহ নাই। তাৰ লগতে স্থশৃঙ্খল বাণন-পদ্ধতি অনুসৰণ কৰি লেখা অভিধান কিছুমান ওলাব লাগিব।

বাণন শব্দটো সংস্কৃত বৰ্ণন শব্দৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা। কোনো এটা ভাষাৰ বাণন-পদ্ধতিৰ লগত আন এটা কথাও সাঙোৰ খাই আছে। সেইটো হৈছে কোনটো শব্দৰ লগত কোনটো অংশ একেলগে লেখিব লাগিব। অসমীয়াত এই ক্ষেত্ৰতো শৃঙ্খলাৰ অভাৱ হৈ আছে। কোনো শব্দৰ পাছত যোগ হোৱা প্ৰত্যয়বোৰ সেই শব্দটোৰ লগত লেখিব লাগে; যেনে, মানুহবোৰ, মানুহবোৰৰ; ছাত্ৰসকল, ছাত্ৰসকলৰ। কিন্তু যিবোৰ পৰসৰ্গ সেইবোৰ মূল শব্দটোৰ পৰা আঁতৰাই লেখা হৈ যুক্তিযুক্ত; যেনে, মানুহৰ পৰা, মানুহৰ দ্বাৰা, মানুহৰ কাৰণে, খালে। হেঁতেন, আহিল হবলা, জানা নে, চাবা নেকি, জানা জানো ইত্যাদি। যিবোৰ ৰূপৰ সংযোগে বাক্যত এটা ৰূপ হিছাপে কাম কৰে সেইবোৰক একেলগে লেখিব লাগে; যেনে, ক'বলগীয়া, তেনেহ'লে, ভালভাৱে, তেনেদৰে।

অসমীয়া 'অ' ধ্বনিটো যি যি ক্ষেত্ৰত আপোনা-আপুনি উদ্ভৱ হোৱা নাই সেই সেই ক্ষেত্ৰত ' , ' চিহ্নৰ দ্বাৰা সূচনা থাকিলে ভাল। স্বৰসম্বন্ধিত অনুযায়ী অনেক ক্ষেত্ৰত অ ধ্বনি অ' ধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হয়; যেনে, বাত'ৰি, ঘ'কৰা। এনে ক্ষেত্ৰত ' , ' ব্যৱহাৰ নকৰি ক'ত, হ'ল, গ'ল, হ'ব, ক'ব, ব'ব, ক'ম, ব'ম,



ম'হ আদি শব্দত 'হ' ব্যৱহাৰ কৰাটো উচিত। তেতিয়া হ'লে একে বাণন অথচ ভিন্ন অৰ্থৰ শব্দবোৰেৰে সৈতেও এটা পাৰ্থক্য বৰ্ণিত হ'ব; যেনে, কত, ক'ত; যত, য'ত, মহ, ম'হ। সংযুক্ত আৰু প্ৰতিধ্বনিক শব্দৰ ক্ষেত্ৰত যোগবেধা (হাইফেন) ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে; যেনে, হাত-দীঘল, ভাত-কাপোৰ, মানৱ-সেৱা, ডা-ডাঙৰীয়া, চা-চিনাকি। পুনৰুক্ত শব্দৰ ক্ষেত্ৰত এনে চিন ব্যৱহাৰ কৰাৰ কাৰণ নাই; যেনে, কৈ কৈ, ঘৰে ঘৰে, মনে মনে। প্ৰচলিত নিয়ম অনুযায়ী হঠাৎ, তৎক্ষণাৎ, অৰ্থাৎ, তৎসম আদি শব্দতহে 'ৎ' ব্যৱহাৰ কৰা উচিত। ঙ, ঞ, ঞ্, ঞ্চ আদি যুক্তাক্ষৰৰ ওৰ ঠাইত 'ৎ' নেলেথাই ভাল; যেনে, শঙ্কৰ, শঙ্খ, সঙ্গ, সঙ্ঘ।

অসমীয়া লেখকসকলৰ ওপৰতে অসমীয়া বাণন-পদ্ধতিৰ স্থিৰ ৰূপটো নিৰ্ভৰ কৰিছে। তেওঁলোকে কোনো বচনাত প্ৰবৃত্ত হোৱাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাটোৰ গঠন-পদ্ধতি, সংস্কৃতমূলক শব্দবোৰৰ মূল আৰু বিদেশী শব্দবোৰৰ আঁতি-গুৰি আদিৰ বিষয়ে সম্যক জ্ঞান আয়ত্ত কৰিব লাগিব। ভাষা এটাৰ (মাতৃভাষা হ'লেও) সম্যক জ্ঞান লাভ কৰা কষ্ট-সাধ্য। ইয়াৰ কাৰণেও সাধনা লাগে।

### (৩) অসমীয়া ভাষাৰ সংস্কৃত-স্বৰ

১ অসমীয়া ভাষাত কথিত আৰু লিখিত দুয়োটা ৰূপতে অনেক সংস্কৃতীয়া প্ৰয়োগ চলি আছে। সেইবোৰৰ সম্যক জ্ঞান জন্মিবলৈ হ'লে সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ কিছুমান কথা জনাটো অপৰিহাৰ্য হৈ উঠে। সত্যনাথ বৰাই লেখিছে “অসমীয়া ভাষাত সংস্কৃত শব্দ প্ৰচুৰ পৰিমাণে ব্যৱহাৰ হয় আৰু সেই শব্দবিলাকৰ ভিতৰত অনেক সন্ধি আছে। তেনেবিলাক শব্দৰ ব্যাখ্যাৰ নিমিত্তে সন্ধিৰ নিয়ম প্ৰয়োজন।” সন্ধিৰ উপৰিও সংস্কৃতৰ বৰ্ণমালা, গদ্য-বক্তা-বিধান, সংখ্যাৰাচক শব্দ, বিশেষণৰ তুলনা, কৃৎ-তদ্ধিত-স্ত্ৰী প্ৰত্যয় আৰু উপসৰ্গৰ বিষয়ে এটা স্পষ্ট ধাৰণাৰ আৱশ্যক। তলত প্ৰত্যেকৰে সংক্ষিপ্ত আলোচনা দিয়া হ'ল।

২ সংস্কৃতৰ বৰ্ণমালা: সংস্কৃতত সৰ্বমুঠ আঠচল্লিশটা বৰ্ণ আছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত তেৰটা স্বৰবৰ্ণ আৰু পঁয়ত্ৰিশটা ব্যঞ্জনবৰ্ণ। স্বৰবৰ্ণৰ ভিতৰত অ, ই, উ, ঋ, ৱ এই পাঁচোটা দ্বিস্বৰ। আ, ঈ, ঊ, ঋ, এ, ও এইকেইটো দীৰ্ঘ স্বৰ। ঐ আৰু ঔ দ্বিস্বৰ। স্বৰবৰ্ণৰ গুণ আৰু বৃদ্ধি ৰূপো আছে। ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ভিতৰত 'ক'ৰ পৰা 'ম'লৈকে এই পঁচিশটাক স্পৰ্শবৰ্ণ বোলে।

স্পৰ্শবৰ্ণবোৰক আকৌ পাঁচোটা ভাগত ভগাই প্ৰত্যেকৰে প্ৰথম বৰ্ণ অনুযায়ী পাঁচোটা বৰ্ণৰ নামকৰণ কৰা হৈছে। শ, ষ, স, হ এইকেইটা বৰ্ণ উদ্যবৰ্ণ। উদ্যবৰ্ণ আৰু স্পৰ্শবৰ্ণৰ মাজত থকা য, ব, ল, ৱ এইকেইটা বৰ্ণ অন্তঃস্থ বৰ্ণ। ং (অনুস্বাৰ) আৰু ঃ (বিসৰ্গ) এই দুটা বৰ্ণৰ নাম অযোগৰাহ বৰ্ণ। স্বৰবৰ্ণ আৰু ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ভিতৰত সিহঁতৰ যোগ বা উল্লেখ নাই কিন্তু 'ৱাহ' বা ব্যৱহাৰ আছে সেই কাৰণে অযোগৰাহ। সংস্কৃতত বৰ্ণ আৰু ধ্বনিৰ মাজত পাৰ্থক্য নাই। স্পৰ্শবৰ্ণৰ ভিতৰত প্ৰত্যেক বৰ্ণৰ প্ৰথম, দ্বিতীয় বৰ্ণ আৰু শ, ষ, স এইকেইটা বৰ্ণ বা ধ্বনি অঘোষ। বৰ্ণৰ তৃতীয়, চতুৰ্থ, পঞ্চম বৰ্ণ আৰু য, ব, ল, ৱ, হ এই কেইটা বৰ্ণ বা ধ্বনি ঘোষ। বৰ্ণৰ দ্বিতীয় আৰু চতুৰ্থ বৰ্ণ মহাপ্ৰাণ। বৰ্ণৰ প্ৰথম, তৃতীয় আৰু পঞ্চম বৰ্ণ অল্পপ্ৰাণ।

২'১ স্বৰবৰ্ণ:	অ	আ	ই	ঈ
	উ	ঊ	ঋ	ৱ
	এ	ঐ	ও	ঔ

স্বৰবৰ্ণবোৰক আৰু তলৰ তালিকা অনুযায়ীও ভাগ কৰিব পাৰি:

সৰল স্বৰবৰ্ণ	গুণ স্বৰবৰ্ণ	বৃদ্ধি স্বৰবৰ্ণ
অ } আ }	অ	আ
ই } ঈ }	এ	ঐ
উ } ঊ }	ও	ঔ
ঋ } ৱ }	অব্	আব্
ূ	অন্	অ



## ২.২ ব্যঞ্জন বৰ্ণ:

স্পৰ্শবৰ্ণ: ক খ গ ঘ ঙ — ক বৰ্ণ।

চ ছ জ ঝ ঞ — চ বৰ্ণ।

ট ঠ ড ঢ ণ — ট বৰ্ণ।

ত থ দ ধ ন — ত বৰ্ণ।

প ফ ব ভ ম — প বৰ্ণ।

অন্তঃস্ববৰ্ণ: য ব ল র।

উদ্যবৰ্ণ: শ ষ স হ।

অযোগ্যবৰ্ণ: ং ঃ ।

ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰক তলত তালিকা অনুযায়ীও ভাগ কৰিব পাৰি:

কৰ্ণ্য বৰ্ণ	ক	খ	গ	ঘ	ঙ	হ
তালব্য বৰ্ণ	চ	ছ	জ	ঝ	ঞ	য
মূৰ্দ্ধন্য বৰ্ণ	ট	ঠ	ড	ঢ	ণ	ব
দন্ত্য বৰ্ণ	ত	থ	দ	ধ	ন	ল
ওষ্ঠ্য বৰ্ণ	প	ফ	ব	ভ	ম	ৰ

৩ গত্ৰবিধি: কোনো শব্দত ঋ, ঌ, ব, য বৰ্ণৰ পাছত দন্ত্য ন থাকিলে আৰু দন্ত্য 'ন'ৰ পাছত স্ববৰ্ণ, ন, ম, য, র থাকিলে দন্ত্য নটো মূৰ্দ্ধন্য গ হয়। একে পৰিস্থিতিতে ঋ, ঌ, ব, য, আৰু 'ন'ৰ মাজত স্ববৰ্ণ, কৰ্ণ্য বৰ্ণ, ওষ্ঠ্য বৰ্ণ, য আৰু অনুস্বাব থাকিলেও ন, গ হ'ব। এই ক্ষেত্ৰত ঋ, ঌ, ব, য, আৰু 'ন'ৰ মাজত কিমান সংখ্যক বৰ্ণ থাকিব পাৰে তাৰ কোনো নিৰ্ধাৰিত সীমা নাই। উদাহৰণ স্বৰূপে বামাংগ শব্দটোত ব আৰু 'ণ'ৰ মাজত পাঁচোটা বৰ্ণ

আছে। ওপৰৰ কথাখিনি তলত দিয়া অনুযায়ী তালিকাভুক্তভাৱে দেখুৱাব পাৰি:

ঋ ঌ ব য	মাজত (স্ববৰ্ণ, কৰ্ণ্য বৰ্ণ, ওষ্ঠ্য বৰ্ণ, য আৰু ং) থাকিলেও	ন > গ	যদি পাছত (স্ববৰ্ণ, ন, ম, য, র) থাকে।
------------------	---	-------	---

৩.১ গত্ৰবিধি অনুযায়ী সিদ্ধ হোৱা শব্দ কেইটামান এনেকুৱা: ঋণ, তৃণ, বৰ্ণ, কাবৰ্ণ, অৰ্ণ, কৃপণ, গ্ৰহণ, ব্ৰাহ্মণ, বাৰ্ণ, নাৰায়ণ, উত্তৰায়ণ, পৰায়ণ, শূৰ্পণখা, পূৰ্বাহ্ন, পৰাহ্ন, অপৰাহ্ন, প্ৰণাম, প্ৰণয়, পৰিণাম, পৰিণতি, প্ৰণতি, পৰিণয়, প্ৰণিপাত, প্ৰণিধান, প্ৰয়াণ, প্ৰমাণ, পৰিমাণ। কিছুমান শব্দত অৱশ্যে ন, গ নহয়; যেনে, বধুনাথ, বধুনন্দন, হৰিনাৰায়ণ, ত্ৰিনয়ন, ত্ৰিনেত্ৰ, সৰ্বনাম, দুৰ্নাম। কিছুমান শব্দৰ ন স্বভাৱতে মূৰ্দ্ধন্য; যেনে, বাণিজ্য, কণ, গুণ, শণ, বাণী, বাণ, বেণু, বীণা, মণি, কোণ, কণা, নিপুণ, কল্যাণ, গোণ, শোণিত, পুণ্য ইত্যাদি।

৪ স্বত্ৰবিধি: অ, আ বৰ্ণৰ বাহিৰে আন স্ববৰ্ণ আৰু ক, ব বৰ্ণৰ পাছত দন্ত্য স থাকিলে আৰু দন্ত্য 'স'ৰ পাছত স্ববৰ্ণ, ত, থ, ন, ম, য, র থাকিলে দন্ত্য 'স'টো মূৰ্দ্ধন্য 'ষ' হয়। একে পৰিস্থিতিতে অ, আ বৰ্ণৰ বাহিৰে আন স্ববৰ্ণ, আৰু 'স'ৰ মাজত ং, ঃ থাকিলেও স, ষ হ'ব। ইয়াকো তলত দিয়া অনুযায়ী তালিকাভুক্তভাৱে দেখুৱাব পাৰি:

(অ, আ বৰ্ণৰ বাহিৰে আন) স্ববৰ্ণ ক ব	অ, আ ভিন্ন স্ববৰ পাছত ( ং, ঃ ) থাকিলেও	স > ষ	যদি পাছত (স্ববৰ্ণ, ত, থ, ন, ম, য, র) থাকে।
---	--	-------	--

৪.১ স্বত্ৰবিধি অনুযায়ী সিদ্ধ হোৱা শব্দ কেইটামান এনেকুৱা: শ্ৰদ্ধাস্পদেষু, শ্ৰীচৰণেষু, বিবাদ, নিষেধ, বিষয়, অভিষেক, প্ৰতিষ্ঠা, অনুষ্ঠান, ভূমিষ্ঠ, অজুষ্ঠ, গোষ্ঠ, যুধিষ্ঠিৰ, চাক্ষুষ, ভবিষ্যত। কিছুমান ব্যতিক্ৰমো নোহোৱা নহয়; যেনে, বিসৰ্গ, বিস্ময়, বিসৰ্জন, পৰিস্থিতি, অনুসৰণ, ধূলিসাং, ভূমিসাং। কিছুমান শব্দত স্বভাৱতে মূৰ্দ্ধন্য ষ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে, ভাষা, পুষ্প, আষাঢ়, পাষণ ইত্যাদি।

৫ সন্ধি: এটা শব্দৰ শেষ বৰ্ণ আৰু আন এটা শব্দৰ আদি বৰ্ণ লগ লাগি যি পৰিৱৰ্তন ঘটে তাকে সন্ধি বোলে। ইয়াত শব্দ বুলি কওঁতে কোনো মুক্ত



ৰূপকে বুজোৱা হৈছে। কিন্তু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত যুক্তৰূপ আৰু যুক্তৰূপৰ ভিতৰতো সন্ধি হয়; যেনে, উৎ+ছেদ=উচ্ছেদ, শে+অন=শয়ন। স্বৰবৰ্ণৰ স্বৰবৰ্ণৰ লগত, ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ লগত আৰু ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ স্বৰবৰ্ণৰ লগত সন্ধি হয়। সন্ধি হ'লে কেতিয়াবা সন্ধি হোৱা দুয়োটা বৰ্ণ একে লগ লাগে, কেতিয়াবা আগবটো বৰ্ণ বিকৃত হয়, কেতিয়াবা পাছবটো বিকৃত হয় কেতিয়াবা দুয়োটা বৰ্ণই বিকৃত হয়। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত আগৰ বৰ্ণ আৰু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত পাছৰ বৰ্ণ লোপ হয়। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হৈছে। স্বৰবৰ্ণৰ স্বৰবৰ্ণৰ লগত হোৱা সন্ধি স্বৰসন্ধি, ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ লগত নাইবা ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ স্বৰবৰ্ণৰ লগত হোৱা সন্ধি ব্যঞ্জনসন্ধি। (সন্ধিৰ উদাহৰণবোৰত (.) এই চিন নিদিয়া বৰ্ণবোৰ অকাৰান্ত বুলি ধৰিব লাগিব)।

#### ৬ স্বৰসন্ধি:

- (১) অ+অ=আ: নীল+অচল=নীলাচল।  
 হীম+অচল=হীমাচল।  
 শশ+অঙ্ক=শশাঙ্ক।  
 দেৱ+অশ্ব=দেৱাশ্ব।  
 দীপ+অস্থিতা=দীপাস্থিতা।  
 গোৰ+অঙ্গ=গোৰাঙ্গ।  
 চৰ+অচৰ=চৰাচৰ।

কিন্তু কুল+অটা=কুলটা; সাৰ+অঙ্গ=সাৰঙ্গ; অগ্ৰ+অগ্ৰ=অগ্ৰোগ্ৰ।

- (২) অ+আ=আ: হিম+আলয়=হিমালয়।  
 বত্ৰ+আকৰ=বত্ৰাকৰ।  
 দেৱ+আলয়=দেৱালয়।  
 দীপ+আৱলী=দীপাৱলী।  
 দশ+আনন=দশানন।  
 শোক+আকুল=শোকাকুল।  
 কুশ+আসন=কুশাসন।  
 মেঘ+আচ্ছন্ন=মেঘাচ্ছন্ন।

- (৩) আ+অ=আ: সীমা+অন্ত=সীমান্ত।  
 আশা+অতীত=আশাতীত।  
 আশা+অনুৰূপ=আশানুৰূপ।

- (৪) আ+আ=আ: বিত্তা+আলয়=বিত্তালয়।  
 ক্ষুধা+আতুৰ=ক্ষুধাতুৰ।  
 উমা+আনন্দ=উমানন্দ।  
 সদা+আনন্দ=সদানন্দ।

- (৫) ই+ই=ঈ: গিৰি+ইন্দ্ৰ=গিৰীন্দ্ৰ।  
 মণি+ইন্দ্ৰ=মণীন্দ্ৰ।  
 অভি+ইষ্ট=অভীষ্ট।  
 অতি+ইত=অতীত।

- (৬) ই+ঈ=ঈ: ক্ষিতি+ঈশ=ক্ষিতীশ।  
 প্ৰতি+ঈক্ষা=প্ৰতীক্ষা।  
 পৰি+ঈক্ষা=পৰীক্ষা।  
 গিৰি+ঈশ=গিৰীশ।

- (৭) ঈ+ই=ঈ: মহা+ঈন্দ্ৰ=মহীন্দ্ৰ।  
 বলী+ইন্দ্ৰ=বলীন্দ্ৰ।

- (৮) ঈ+ঈ=ঈ: গোৰী+ঈশ্বৰ=গোৰীশ্বৰ।  
 লক্ষ্মী+ঈশ=লক্ষ্মীশ।

- (৯) উ+উ=উ: কটু+উক্তি=কটুক্তি।

- (১০) উ+উ=উ: বায়ু+উৰ্মি=বায়ুৰ্মি।

- (১১) উ+উ=উ: বধু+উৎসৱ=বধুৎসৱ।

- (১২) উ+উ=উ: ভূ+উৰ্ব=ভূৰ্ব।

- (১৩) ঋ+ঋ=ঋ: ভাতৃ+ঋদ্ধি=ভাতৃদ্ধি।

- (১৪) অ+ই=এ: দেৱ+ইন্দ্ৰ=দেৱেন্দ্ৰ।  
 উপ+ইন্দ্ৰ=উপেন্দ্ৰ।  
 থগ+ইন্দ্ৰ=থগেন্দ্ৰ।  
 হব+ইন্দ্ৰ=হবেন্দ্ৰ।

- (১৫) অ+ঈ=এ: গণ+ঈশ=গণেশ।  
 পৰম+ঈশ্বৰ=পৰমেশ্বৰ।  
 কাম+ঈশ্বৰ=কামেশ্বৰ।  
 শুক্ৰ+ঈশ্বৰ=শুক্ৰেশ্বৰ।  
 বাণ+ঈশ্বৰ=বাণেশ্বৰ।  
 কদ্ৰ+ঈশ্বৰ=কদ্ৰেশ্বৰ।



(১৬) আ + ই = এ : মহা + ইন্দ্ৰ = মহেন্দ্ৰ ।

যথা + ইষ্ট = যথেষ্ট ।

(১৭) আ + ঈ = এ : বৰা + ঈশ = বৰেশ ।

মহা + ঈশ্বৰ = মহেশ্বৰ ।

লক্ষা + ঈশ্বৰ = লক্ষেশ্বৰ ।

(১৮) অ + উ = ও : নীল + উৎপল = নীলোৎপল ।

চন্দ্ৰ + উদয় = চন্দ্ৰোদয় ।

পাদ + উদক = পাদোদক ।

(১৯) অ + উ = ও : এক + উনবিংশতি = একোঁনবিংশতি ।

কিন্তু অক্ষ + উহিনী = অক্ষৌহিনী ; প্র + উট = প্রোঁট ( প্রোঁড় ) ।

(২০) আ + উ = ও : মহা + উৎসৱ = মহোৎসৱ ।

গঙ্গা + উদক = গঙ্গোদক ।

যথা + উপযুক্ত = যথোপযুক্ত ।

(২১) আ + উ = ও : মহা + উৰ্মি = মহোৰ্মি ।

গঙ্গা + উৰ্মি = গঙ্গোৰ্মি ।

(২২) অ + ঋ = অব্ : দেৱ + ঋষি = দেৱৰ্ষি ।

(২৩) আ + ঋ = অব্ : মহা + ঋষি = মহৰ্ষি ।

ৰাজা + ঋষি = ৰাজৰ্ষি ।

কিন্তু শোক + ঋত = শোকাৰ্ত ; তৃষ্ণা + ঋত = তৃষ্ণাৰ্ত ;

ক্ষুধা + ঋত = ক্ষুধাৰ্ত ।

(২৪) অ + এ = ঐ : জন + এক = জনৈক ।

(২৫) অ + ঐ = ঐ : মত + ঐক্য = মতৈক্য ।

(২৬) আ + এ = ঐ : তথা + এৱচ = তথৈৱচ ।

(২৭) আ + ঐ = ঐ : মহা + ঐশ্বৰ্য = মহৈশ্বৰ্য ।

(২৮) অ + ও = ও : জল + ওকা = জলৌকা ।

(২৯) অ + ও = ও : ভৱ + ওষধ = ভৱৌষধ ।

(৩০) আ + ও = ও : মহা + ওষধি = মহৌষধি ।

(৩১) আ + ও = ও : মহা + ওষধ = মহৌষধ ।

(৩২) ই + অ = য + অ : যদি + অপি = যদ্যপি ।

অতি + অধিক = অত্যধিক ।

(৩৩) ঈ + অ = য + অ : নদী + অধু = নদ্যধু ।

(৩৪) ই + আ = য + আ : ইতি + আদি = ইত্যাদি ।

প্রতি + আশা = প্রত্যাশা ।

অতি + আচাৰ = অত্যাচাৰ ।

(৩৫) ই + উ = য + উ : অতি + উত্তম = অতুত্তম ।

প্রতি + উপকাৰ = প্রতুপকাৰ ।

অভি + উদয় = অভ্যুদয় ।

(৩৬) ই + এ = য + এ : প্রতি + এক = প্রত্যেক ।

(৩৭) উ + অ = য্ + অ : স্মৃ + অস্তি = স্মৃতি ।

অল্প + অয় = অল্পয় ।

(৩৮) উ + আ = য্ + আ : স্মৃ + আগত = স্মাগত ।

(৩৯) উ + ই = য্ + ই : অল্প + ইত = অল্পিত ।

(৪০) উ + এ = য্ + এ : অল্প + এষণ = অল্পেষণ ।

(৪১) ঋ + অ = য্ + অ : পিতৃ + অল্পমতি = পিতৃল্পমতি ।

(৪২) ঋ + আ = য্ + আ : পিতৃ + আলয় = পিতৃালয় ।

(৪৩) ঋ + ই = য্ + ই : পিতৃ + ইচ্ছা = পিতৃিচ্ছা ।

(৪৪) এ + অ = অয়্ + অ : শে + অন = শয়ন ।

(৪৫) ঐ + অ = আয়্ + অ : নৈ + অক = নায়ক ।

গৈ + অক = গায়ক ।

(৪৬) ও + অ = অয়্ + অ : পো + অন = পৱন ।

ভো + অন = ভৱন ।

শ্ৰো + অন = শ্ৰৱণ ।

কিন্তু গো + অক্ষ = গৱাক্ষ ।

(৪৭) ও + অ = আয়্ + অ : পৌ + অক = পায়ক ।

(৪৮) ও + ই = আয়্ + ই : নৌ + ইক = নায়িক ।

(৪৯) ও + উ = আয়্ + উ : ভৌ + উক = ভায়ক ।

৭ ব্যঞ্জনসন্ধি : ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ লগত যি সন্ধি হয় সেই সন্ধি প্রকৃততে সমীভৱনহে । ব্যঞ্জনবৰ্ণ আৰু স্বৰবৰ্ণৰ মাজৰ সন্ধিও কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত সমীভৱন অনুযায়ী হয় ; যেনে, দিক্ + অন্ত = দিগন্ত । দুটা বিভিন্ন ধ্বনি ওচৰা-উচৰিকৈ থাকিলে এটাৰ প্ৰভাৱত আনটোৰ পৰিৱৰ্তন ঘটি সমৰূপতা লাভ



কবাৰ নাম সমীভৱন। সমীভৱন তিনি প্ৰকাৰৰ : প্ৰগত, পৰাগত আৰু অন্তোত্ত। পূৰ্বৱৰ্তী ধৰ্ম্মনিৰ্ণে পৰৱৰ্তী ধৰ্ম্মনিৰ্ণ পৰিৱৰ্তন ঘটালে প্ৰগত, পৰৱৰ্তী ধৰ্ম্মনিৰ্ণ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী ধৰ্ম্মনিৰ্ণ পৰিৱৰ্তন হ'লে পৰাগত আৰু পৰস্পৰৰ প্ৰভাৱত দুয়োটা ধৰ্ম্মনিৰ্ণে পৰিৱৰ্তন হ'লে হয় পাৰস্পৰিক বা অন্তোত্ত সমীভৱন<sup>১</sup>। ওচৰা-উচৰিকৈ থকা বিভিন্ন ধৰ্ম্মনিৰ্ণ বুলি ক'লে এটা ঘোষ, আনটো অঘোষ; এটা দন্ত্য আনটো মূৰ্ধন্য বা তালব্য এনে ধৰণৰ ভিন্নতা বুজায়। প্ৰগত, পৰাগত আৰু অন্তোত্ত সমীভৱন অৱস্থাবি সংস্কৃতৰ ব্যঞ্জনসন্ধি কেনেকৈ নিষ্পন্ন হৈছে তলৰ উদাহৰণবোৰৰ পৰা বুজা যাব। সংস্কৃতৰ সন্ধিত প্ৰগত সমীভৱনতকৈ পৰাগত সমীভৱনৰ উদাহৰণহে প্ৰচুৰ।

#### ৭.১ (ক) প্ৰগত সমীভৱন :

যাচ্ + না = যাজ্ঞ।

যজ্ + ন = যজ্ঞ।

উৎকৃষ্ + ত = উৎকৃষ্ট।

প্ৰৱিষ্ + ত = প্ৰৱিষ্ট।

যষ্ + থ = যষ্ঠ।

#### (খ) পৰাগত সমীভৱন :

উৎ + চাবণ = উচ্চাবণ।

উৎ + ছেদ = উচ্ছেদ।

উৎ + ছন্ন = উচ্ছন্ন।

উৎ + জল = উজ্জল।

সং + চৰিত্ৰ = সচ্চৰিত্ৰ।

সং + জন = সজ্জন।

জগৎ + জননী = জগজ্জননী।

উৎ + লিখিত = উল্লিখিত।

উৎ + লেখ = উল্লেখ।

উৎ + নতি = উন্নতি।

উৎ + মন্ত = উন্নমন্ত।

বাক্ + ময় = বাগ্ময়।

দিক্ + গজ = দিগ্গজ।

তৎ + উপবি = তদুপবি\*।

দিক্ + অন্ত = দিগন্ত।

বাক্ + ঈশ = বাগীশ।

গম্ + তব্য = গন্তব্য।

জগৎ + ঈশ = জগদীশ।

জগৎ + ঈশ্বৰ = জগদীশ্বৰ।

জগৎ + বন্ধু = জগদ্বন্ধু।

সং + উপদেশ = সত্ৰপদেশ।

অপ্ + জ = অজ।

অপ্ + দ = অদ।

মৃৎ + ময় = মৃন্ময়।

কিম্ + চিৎ = কিঞ্চিৎ।

কিম্ + কব = কিস্কব।

কিম্ + তু = কিস্ত।

সম্ + গীত = সঙ্গীত।

সম্ + কীৰ্ণ = সঙ্কীৰ্ণ।

সম্ + গতি = সঙ্গতি।

সম্ + চয় = সঞ্চয়।

সম্ + তাপ = সন্তাপ।

শাম্ + তি = শান্তি।

#### (গ) অন্তোত্ত সমীভৱন :

শবৎ + শশী = শবচ্ছশী।

উৎ + হাব = উচ্চাব।

উৎ + হত = উচ্ছত।

তৎ + হিত = তদ্বিত।

উৎ + শৃঙ্খল = উচ্ছৃঙ্খল।

উৎ + শ্বাস = উচ্ছ্বাস।



৭'২ কিছুমান সন্ধি অনিয়মিতৰূপে সিন্ধ হৈছে ; যেনে, উৎ+স্থান=উত্থান ; উৎ+স্থাপন=উত্থাপন ; সম্+কৃত=সংস্কৃত ; পৰিঃ+কাৰ=পৰিস্কাৰ ; সম্+কাৰ=সংস্কাৰ ; গো+ঘ=গব্য ; সীমন্+অন্ত=সীমান্ত ।

৭'৩ অন্তঃস্থবৰ্ণ বা উয়বৰ্ণ পাছত থাকিলে আগৰ ম>ং ; যেনে, সম্+ঘম=সংঘম ; সম্+যোগ=সংযোগ ; সম্+যুক্ত=সংযুক্ত ; সম্+বাদ=সংবাদ ; সম্+লগ্ন=সংলগ্ন ; সম্+সৰ্গ=সংসৰ্গ ।

কিন্তু সম্+বাট=সম্ভাট ; সম্+ৰাজী=সম্ভাজী ।

৭'৪ বিসৰ্গৰ পাছত আন বৰ্ণ থাকিলে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বিসৰ্গটো 'ব্' হয় আৰু পাছৰ বৰ্ণৰ লগত লগ লাগে ।

উদাহৰণ :

পুনঃ+অপি=পুনৰপি ।

পুনঃ+জন্ম=পুনৰ্জন্ম ।

প্ৰাতঃ+উত্থান=প্ৰাতঃকথান ।

হুঃ+মূল্য=হুৰ্মূল্য ।

হুঃ+লভ=হুৰ্লভ ।

হুঃ+ভাৱনা=হুৰ্ভাৱনা ।

হুঃ+ঘোৰ=হুৰ্ঘোৰ ।

হুঃ+অৱস্থা=হুৱৱস্থা ।

হুঃ+আকাজ্জা=হুৱাকাজ্জা ।

হুঃ+গম=হুৰ্গম ।

নিঃ+আকাৰ=নিৰাকাৰ ।

নিঃ+মূল=নিৰ্মূল ।

অন্তঃ+আত্মা=অন্তৰাত্মা ।

অন্তঃ+গত=অন্তৰ্গত ।

আশীঃ+বাদ=আশীৰ্বাদ ।

৭'৫ বিসৰ্গৰ পাছত 'ব' বৰ্ণ থাকিলে বিসৰ্গটো লোপ হয় আৰু আগত থকা ই, ঈ হয় ; যেনে, নিঃ+বস=নীবস ; নিঃ+বৰ=নীবৰ ; নিঃ+বোগ=নীবোগ ।

৭'৬ বিসৰ্গৰ পাছত আন বৰ্ণ থাকিলে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বিসৰ্গটো 'স' হয় আৰু পাছৰ বৰ্ণৰ লগত লগ লাগে ; যেনে, মনঃ+কামনা=মনস্কামনা ;

নমঃ+কাৰ=নমস্কাৰ ; পুৰঃ+কাৰ=পুৰস্কাৰ ; তিবঃ+কাৰ=তিবস্কাৰ ; মনঃ+তাপ=মনস্তাপ ; নিঃ+তেজ=নিস্তেজ ; ভাঃ+কৰ=ভাস্কৰ । কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বিসৰ্গৰ ঠাইত হোৱা 'স' পৰৱৰ্তী বৰ্ণেৰে সৈতে সমীভূত হোৱাও দেখা যায় ; যেনে, নিঃ>নিম্+চয়=নিশ্চয় ; শিবঃ>শিবস্+ছেদ=শিবচ্ছেদ । ক, খ, প, ফ পাছত থাকিলে নিঃ, আৰিঃ, বহিঃ, হুঃ, চতুঃ আদিৰ বিসৰ্গৰ স, ষ হয় ; যেনে, নিঃ+পাপ=নিষ্পাপ ; নিঃ+কাম=নিষ্কাম ; নিঃ+ফল=নিফল ; আৰিঃ+কৃত=আৰিকৃত ; আৰিঃ+কাৰ=আৰিস্কাৰ ; বহিঃ+কৃত=বহিকৃত ; হুঃ+কৰ=হুস্কৰ ; চতুঃ+কোণ=চতুষ্কোণ ।

৭'৭ কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত অকাৰৰ পাছত বিসৰ্গ থাকিলে আৰু তেনে শব্দৰ লগত অ বা বৰ্ণৰ তৃতীয়, চতুৰ্থ, পঞ্চম বৰ্ণ, য, ব, ল, ৰ, হ যোগ হ'লে ; পূৰ্বৰ শব্দৰ অ আৰু বিসৰ্গ দুয়োটাৰ ঠাইত ও হয় আৰু পাছৰ অকাৰ লুপ্ত হয় ; যেনে, মনঃ+অভিলাষ=মনোভিলাষ ; ততঃ+অধিক=ততোধিক ; অধঃ+গতি=অধোগতি ; মনঃ+যোগ=মনোযোগ ; মনঃ+মত=মনোমত ; মনঃ+হব=মনোহব ; মনঃ+বম=মনোবম ; অতঃ+নষ্ট=অতোনষ্ট ; ততঃ+ভ্ৰষ্ট=ততোভ্ৰষ্ট ; পুৰঃ+হিত=পুৰোহিত ; তপঃ+ৱন=তপোৱন ; সন্তঃ+জাত=সন্তোজাত ; শিবঃ+মণি=শিবোমণি ।

৭'৮ কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বিসৰ্গৰ কোনো পৰিৱৰ্তন নঘটে ; যেনে, অন্তঃকৰণ, শিবঃপীড়া, মনঃকষ্ট, অধঃপাত, তেজঃপূঞ্জ, বয়ঃপ্ৰাপ্ত ।

৮ সংখ্যাৱাচক বিশেষ্য শব্দ :

১ এক	১১ একাদশ
২ দ্বি	১২ দ্বাদশ
৩ ত্ৰি	১৩ ত্ৰয়োদশ
৪ চতুৰ্	১৪ চতুৰ্দশ
৫ পঞ্চ	১৫ পঞ্চদশ
৬ ষষ্, ষট্	১৬ ষোড়শ ( ষোড়শ )
৭ সপ্ত	১৭ সপ্তদশ
৮ অষ্ট	১৮ অষ্টাদশ
৯ নৱ	১৯ নৱদশ, ( উনবিংশতি )
১০ দশ	২০ বিংশতি



২১ একবিংশতি	৫১ একপঞ্চাশৎ
২২ দ্বাবিংশতি	৫২ দ্বিপঞ্চাশৎ, দ্বাপঞ্চাশৎ
২৩ ত্ৰয়োবিংশতি	৫৩ ত্ৰিপঞ্চাশৎ, ত্ৰয়ঃপঞ্চাশৎ
২৪ চতুৰ্বিংশতি	৫৪ চতুঃপঞ্চাশৎ
২৫ পঞ্চবিংশতি	৫৫ পঞ্চপঞ্চাশৎ
২৬ ষড়্‌বিংশতি	৫৬ ষট্‌পঞ্চাশৎ
২৭ সপ্তবিংশতি	৫৭ সপ্তপঞ্চাশৎ
২৮ অষ্টাবিংশতি	৫৮ অষ্টপঞ্চাশৎ, অষ্টাপঞ্চাশৎ
২৯ উনত্রিংশৎ	৫৯ নৱপঞ্চাশৎ, উনষষ্টি
৩০ ত্ৰিংশৎ	৬০ ষষ্টি
৩১ একত্রিংশৎ	৬১ একষষ্টি
৩২ দ্বাত্রিংশৎ	৬২ দ্বিষষ্টি, দ্বাষষ্টি
৩৩ ত্ৰয়স্ত্রিংশৎ	৬৩ ত্ৰিষষ্টি, ত্ৰয়ঃষষ্টি
৩৪ চতুস্ত্রিংশৎ	৬৪ চতুঃষষ্টি
৩৫ পঞ্চত্রিংশৎ	৬৫ পঞ্চষষ্টি
৩৬ ষট্‌ত্রিংশৎ	৬৬ ষট্‌ষষ্টি
৩৭ সপ্তত্রিংশৎ	৬৭ সপ্তষষ্টি
৩৮ অষ্টাত্রিংশৎ	৬৮ অষ্টষষ্টি, অষ্টাষষ্টি
৩৯ নৱত্রিংশৎ, উনচত্বাবিংশৎ	৬৯ নৱষষ্টি, উনসপ্ততি
৪০ চত্বাবিংশৎ	৭০ সপ্ততি
৪১ একচত্বাবিংশৎ	৭১ একসপ্ততি
৪২ দ্বিচত্বাবিংশৎ, দ্বাচত্বাবিংশৎ	৭২ দ্বিসপ্ততি, দ্বাসপ্ততি
৪৩ ত্ৰিচত্বাবিংশৎ, ত্ৰয়ঃচত্বাবিংশৎ	৭৩ ত্ৰিসপ্ততি, ত্ৰয়ঃসপ্ততি
৪৪ চতুঃচত্বাবিংশৎ	৭৪ চতুঃসপ্ততি
৪৫ পঞ্চচত্বাবিংশৎ	৭৫ পঞ্চসপ্ততি
৪৬ ষট্‌চত্বাবিংশৎ	৭৬ ষট্‌সপ্ততি
৪৭ সপ্তচত্বাবিংশৎ	৭৭ সপ্তসপ্ততি
৪৮ অষ্টচত্বাবিংশৎ, অষ্টাচত্বাবিংশৎ	৭৮ অষ্টসপ্ততি, অষ্টাসপ্ততি
৪৯ নৱচত্বাবিংশৎ, উনপঞ্চাশৎ	৭৯ নৱসপ্ততি, উনানীতি
৫০ পঞ্চাশৎ	৮০ অশীতি

৮১ একানীতি	৯৩ ত্ৰিনৱতি
৮২ দ্বানীতি	৯৪ চতুৰ্ণৱতি
৮৩ ত্ৰানীতি	৯৫ পঞ্চনৱতি
৮৪ চতুৰ্ণীতি	৯৬ ষণ্ণৱতি
৮৫ পঞ্চানীতি	৯৭ সপ্তনৱতি
৮৬ ষড়্‌নীতি	৯৮ অষ্টনৱতি, অষ্টানৱতি
৮৭ সপ্তানীতি	৯৯ নৱনৱতি
৮৮ অষ্টানীতি	১০০ শত
৮৯ নৱানীতি, উননৱতি	১,০০০ সহস্ৰ
৯০ নৱতি	১০০,০০০ লক্ষ
৯১ একনৱতি	১০,০০০০০ নিযুত
৯২ দ্বিনৱতি, দ্বানৱতি	১০০,০০০০০ কোটি

৮.১ সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ : একৰ পৰা দশ সংখ্যালৈকে থ (ত), ম, য়, ঙ্গ প্রত্যয় নাইবা এইবোৰৰ ভিতৰত কেতিয়াবা দুটাৰ সংযোগ ঘটাই সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ সজোৱা হয় ; যেনে, প্ৰথম, দ্বিতীয়, তৃতীয়, চতুৰ্থ, পঞ্চম, ষষ্ঠ, সপ্তম, অষ্টম, নৱম, দশম। এঘাৰৰ পৰা উনৈশ সংখ্যালৈকে সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দবোৰেই সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দ ৰূপেও ব্যৱহাৰ হয় ; যেনে, একাদশ, দ্বাদশ..... নৱদশ বা উনবিংশ। বিশ, ত্ৰিশ আদি সংখ্যাৰ বিশেষণ ৰূপ পাবলৈ হ'লে সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দবোৰক অলপ সংক্ষিপ্তকৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয় নাইবা সংখ্যাৰাচক বিশেষণ শব্দবোৰৰ পাছত তম প্রত্যয় যোগ দিয়া হয়। তলত সেইবোৰ উল্লেখ কৰা হ'ল :

বিংশ, বিংশতিতম।	ষষ্টিতম।
ত্রিংশ, ত্রিংশতম।	সপ্ততিতম।
চত্বাবিংশ, চত্বাবিংশতম।	অশীতিতম।
পঞ্চাশ, পঞ্চাশতম।	নৱতিতম।
শততম।	

৯ বিশেষণৰ তুলনা : দুটাৰ মাজত তুলনা কৰিবলৈ হ'লে বিশেষণ শব্দৰ পাছত -তৰ নাইবা -ঈয়স্ প্রত্যয় লগ লগাব লাগে আৰু দুটাতকৈ অধিক বা বহুতৰ মাজত এটাক তুলনা কৰিবলৈ হ'লে বিশেষণ শব্দৰ পাছত -তম নাইবা -ইষ্ঠ প্রত্যয় যোগ দিব লাগে। প্রত্যয়বোৰ যোগ দিয়াৰ



পাছত মূল শব্দটোবোৰ কিছু পৰিৱৰ্তন ঘটে। তলত উদাহৰণ কেইটামান দিয়া হ'ল।

বিশেষণ শব্দ দুটাৰ মাজত তুলনা বহুতৰ মাজত তুলনা

বিশেষণ শব্দ	দুটাৰ মাজত তুলনা	বহুতৰ মাজত তুলনা
ক্ষিপ্ৰ	ক্ষিপ্ৰতৰ	ক্ষিপ্ৰতম
ক্ষুদ্ৰ	ক্ষুদ্ৰতৰ	ক্ষুদ্ৰতম
গাঢ় (গাঢ়)	গাঢ়তৰ (গাঢ়তৰ)	গাঢ়তম (গাঢ়তম)
গুৰু	গৰীয়স্, গুৰুতৰ	গৰিষ্ঠ, গুৰুতম
দীৰ্ঘ	দীৰ্ঘতৰ	দীৰ্ঘতম
দূৰ	দূৰতৰ	দূৰতম
দৃঢ় (দৃঢ়)	দৃঢ়তৰ (দৃঢ়তৰ)	দৃঢ়তম (দৃঢ়তম)
পাপী	পাপীয়স্	পাপিষ্ঠ
পুণ্য	পুণ্যতৰ	পুণ্যতম
প্ৰশসা	শ্ৰেয়স্ (শ্ৰেয়ঃ)	শ্ৰেষ্ঠ
প্ৰিয়	প্ৰিয়তৰ	প্ৰিয়তম
বলী	বলীয়স্	বলিষ্ঠ
মহৎ	মহত্তৰ	মহত্তম
মৃদু	মৃদুতৰ	মৃদুতম
ঘূৰা	কনীয়স্	কনিষ্ঠ
লঘু	লঘীয়স্, লঘুতৰ	লঘিষ্ঠ, লঘুতম
বৃদ্ধ	জ্যেয়স্	জ্যেষ্ঠ

১০ স্ত্ৰী-প্ৰত্যয় : সংস্কৃতত স্ত্ৰী-প্ৰত্যয় তিনিটা : -আ, -আনী, -ঈ।

এই প্ৰত্যয়বোৰ যোগ দিলে মূল শব্দৰ শেষৰ বৰ্ণ আৰু প্ৰত্যয়ৰ আদি বৰ্ণৰ মাজত সম্ভৱ স্থলত সন্ধি হয় আৰু মূল শব্দৰ কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত তিৰ্যকৰূপেও দেখা দিয়ে। তলৰ উদাহৰণবোৰৰ পৰা কথাখিনি স্পষ্ট হ'ব।

—আ: অচল, অচলা; প্ৰবল, প্ৰবলা; প্ৰথম, প্ৰথমা, দ্বিতীয়, দ্বিতীয়া; তৃতীয়, তৃতীয়া; গায়ক > \*গায়িক, গায়িকা; নায়ক > \*নায়িক, নায়িকা; পাঠক > \*পাঠিক, পাঠিকা; নাটক > \*নাটিক, নাটিকা; পালক > \*পালিক, পালিকা; বালক > \*বালিক, বালিকা; জ্যেষ্ঠ, জ্যেষ্ঠা; কনিষ্ঠ, কনিষ্ঠা।

—আনী: ভৱ, ভৱানী; ইন্দ্ৰ, ইন্দ্ৰানী; কদ্ৰ, কদ্ৰানী; শিৱ, শিৱানী।

—ঈ: কুমাৰ, কুমাৰী; কিশোৰ, কিশোৰী; স্তন্য, স্তন্যবী; তৰুণ, তৰুণী; পাত্ৰ, পাত্ৰী; সাধু, সাধ্বী; পিতামহ, পিতামহী; মাতামহ, মাতামহী; নদ, নদী; নট, নটী; গোপ, গোপী; নিশাচৰ, নিশাচৰী; দাতৃ, দাত্ৰী; ধাতৃ, ধাত্ৰী; কৰ্তৃ, কৰ্ত্ৰী; শিক্ষয়িত্ৰ, শিক্ষয়িত্ৰী; (মায়াৰী) মায়াৰিন্, মায়াৰিনী; (তপস্বী) তপস্বিন্, তপস্বিনী; (বিনাসী) বিনাসিন্, বিনাসিনী; (অধিকাৰী) অধিকাৰিন্, অধিকাৰিণী; (উপকাৰী) উপকাৰিন্, উপকাৰিণী; (অহুৰাগী) অহুৰাগিন্, অহুৰাগিণী; (মনোহাৰী) মনোহাৰিন্, মনোহাৰিণী; (শ্ৰীমান) শ্ৰীমৎ, শ্ৰীমতী; (বুদ্ধিমান) বুদ্ধিমৎ, বুদ্ধিমতী; (পুত্ৰৱান) পুত্ৰৱৎ, পুত্ৰৱতী; (বলৱান) বলৱৎ, বলৱতী; (মহীয়ান) মহীয়স্, মহীয়সী; (বিদ্বান) বিদ্বন্, বিদ্বতী; প্ৰেয়স্, প্ৰেয়সী; গৰীয়স্, গৰিয়সী; অৰ্থকৰ, অৰ্থকৰী; চতুৰ্থ, চতুৰ্থী; পঞ্চম, পঞ্চমী; ষষ্ঠ, ষষ্ঠী; সপ্তম, সপ্তমী; অষ্টম, অষ্টমী; নৱম, নৱমী; দশম, দশমী; একাদশ, একাদশী; দ্বাদশ, দ্বাদশী; ত্ৰয়োদশ, ত্ৰয়োদশী; চতুৰ্দশ, চতুৰ্দশী; ষোড়শ, ষোড়শী (ষোড়শী); দয়াময়, দয়াময়ী; স্বৰ্ণময়, স্বৰ্ণময়ী; মৃন্ময়, মৃন্ময়ী; হিৰণ্ময়, হিৰণ্ময়ী; নৰ্তক, নৰ্তকী; মানৱ, মানৱী; বৈষ্ণৱ, বৈষ্ণৱী; দ্ৰোপদ, দ্ৰোপদী; পাঞ্চাল, পাঞ্চালী; মাগধ, মাগধী; মৈথিল, মৈথিলী; পাৰ্বত, পাৰ্বতী; পোত্ৰ, পোত্ৰী; দৌহিত্ৰ, দৌহিত্ৰী; ষাদৃশ, ষাদৃশী; সদৃশ, সদৃশী।

১০.১ —ঈ প্ৰত্যয়ান্ত এই শব্দকেইটাও মন কৰিবলগীয়া: বিপদী, ত্ৰিপদী, চতুৰ্পদী, বহুপদী, শতপদী।

১১ কৃৎপ্ৰত্যয় : ধাতুৰ পাছত প্ৰত্যয় লগ লাগোঁতে কোনো কোনো ঠাইত ধাতুত থকা স্বৰবৰ্ণৰ গুণ আৰু বুদ্ধি ৰূপ হয়; কেতিয়াবা ধাতুৰ তিৰ্যকৰূপে দেখা দিয়ে আৰু সকলো ক্ষেত্ৰতে ধাতু আৰু প্ৰত্যয়ৰ মাজৰ বৰ্ণৰ সন্ধি হয়। তলত সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ হোৱা কৃৎপ্ৰত্যয়যুক্ত শব্দ কিছুমানৰ আলোচনা দিয়া হ'ল।

—অ: কুন্ত—কৃ—অ=কুন্তকাৰ।

শাস্ত্ৰ—কৃ—অ=শাস্ত্ৰকাৰ।

মালা—কৃ—অ=মালাকাৰ।



সূত্র—ধৃ—অ = সূত্রধাব ।  
 ভাণ্ডা—কৃ—অ = ভাণ্ডাকাৰ ।  
 দিৱা—কৃ—অ = দিৱাকৰ ।  
 চিত্ৰ—কৃ—অ = চিত্ৰকৰ ।  
 জল—চব্—অ = জলচৰ ।  
 স্থল—চব্—অ = স্থলচৰ ।  
 নিশা—চব্—অ = নিশাচৰ ।  
 খে—চব্—অ = খেচৰ ।  
 শত্ৰু—হন্—অ = শত্ৰুৱ ।  
 পাপ—হন্—অ = পাপৱ ।  
 গো—হন্—অ = গোৱ ।  
 কৃত—হন্—অ = কৃতৱ ।  
 মিত্ৰ—হন্—অ = মিত্ৰৱ ।  
 পাদ—পা—অ = পাদপ ।  
 ধন—দা—অ = ধনদ ।  
 জল—দা—অ = জলদ ।  
 সৰ্ব—জ্ঞা—অ = সৰ্বজ্ঞ ।  
 পূজা—অৰ্হ—অ = পূজাৰ্হ ।  
 গৃহ—স্থা—অ = গৃহস্থ ।  
 মধ্য—স্থা—অ = মধ্যস্থ ।  
 স্ব—স্থা—অ = স্বস্থ ।  
 নি—স্থা—অ = নিষ্ঠ ।  
 প্ৰকৃতি—স্থা—অ = প্ৰকৃতিস্থ ।  
 সব—জন্—অ = সবোজ ।  
 অপ্—জন্—অ = অজ ।  
 জল—জন্—অ = জলজ ।  
 পঙ্ক—জন্—অ = পঙ্কজ ।  
 সবসি—জন্—অ = সবসিজ ।  
 মন—জন্—অ = মনোজ ।  
 মনসি—জন—অ = মনসিজ ।

অণু—জন্—অ = অণুজ ।  
 সহ—জন্—অ = সহজ ।  
 অনু—জন্—অ = অনুজ ।  
 অগ্র—জন্—অ = অগ্রজ ।  
 দ্বি—জন্—অ = দ্বিজ ।  
 শোক—হৃ—অ = শোকহৰ ।  
 বোগ—হৃ—অ = বোগহৰ ।  
 নিন্দা—অৰ্হ—অ = নিন্দাৰ্হ ।  
 পবন্—তপ্—অ = পবন্তপ ( শত্ৰুক জয় কৰোঁতা ) ।  
 স্ব—গম্—অ = স্বগম ।  
 স্ব—লভ্—অ = স্বলভ ।  
 স্ব—কৃ—অ = স্বকৰ ।  
 হৃং—গম্—অ = হৃগম ।  
 হৃং—কৃ—অ = হৃকৰ ।  
 হৃং—লভ্—অ = হৃলভ ।  
 হৃং—বহ্—অ = হৃবহ ।  
 চল্—অ = চল ; ধৃ—অ = ধব ; হৃ—অ = হব ।  
 পত ( পক্ষ )—গম্—অ = পতগ ( পতঙ্গ, পতঙ্গম ) ।  
 ভুজ ( বক্ষ )—গম্—অ = ভুজগ ( ভুজঙ্গ, ভুজঙ্গম ) ।  
 ত্বব—গম্—অ = ত্ববগ ( ত্ববঙ্গ, ত্ববঙ্গম ) ।  
 উব—গম্—অ = উবগ ( উবঙ্গ, উবঙ্গম ) ।  
 বিহ ( বিহায়স্ )—গম্—অ = বিহগ ( বিহঙ্গ, বিহঙ্গম ) ।  
 পচ্—অ = পাক ; ত্যজ্—অ = ত্যাগ ; নশ্—অ = নাশ ।

তেনেকৈ : শুচ্—শোক, ভূজ্—ভোগ, কজ্—বোগ, বস্—বাস, বদ্—বাদ, শপ্—শাপ, তপ্—তাপ, দহ্—দাহ, ঞ্—ঞাৰ, লভ্—লাভ, পঠ্—পাঠ, যুজ্—যোগ, হৃস্—হাস, বহ্—বাহ, ( তু. বাহন ), স্বদ্—স্বাদ, মদ্—মাদ ( তু. মাদক ), লস্—লাস, যজ্—যাগ, বন্জ্—বাগ, ভন্জ্—ভঙ্গ, সন্জ্—সঙ্গ, ক্ষি—ক্ষয়, জি—জয়, লী—লয়, ক—বৰ, স্ব—স্তৱ, ভূ—ভৱ ( জন্ম, মূল ), ভী—ভয়, বৃষ্—বৰ্ষ, জপ্—জপ, চি—চয় ( সংগ্ৰহ ), মদ্—মদ, কষ্—বোধ, মুহ্—মোহ, দ্ৰহ্—দ্রোহ, ক্ৰুধ্—ক্ৰোধ, কুপ্—কোপ, ক্ষুভ্—ক্ষোভ, তুষ্—



তোষ, বৃধ্—বোধ, খিদ্—খেদ, স্পৃশ্—স্পৰ্শ, মৃশ্—মৰ্শ (তু. পৰামৰ্শ), ভ্ৰংশ্—ভ্ৰংশ (তু. অপভ্ৰংশ), ভিদ্—ভেদ, হৃষ্—হৰ্ষ।

—অক : নী>নৈ—অক=নায়ক ; কৃ—অক=কাব্যক ; স্ব—অক=স্বাৰক। তেনেকৈ : তৃ—তাবক, নশ্—নাশক, পঠ্—পাঠক, কধ্—বোধক, শুষ্—শোষক, দা—দায়ক, গৈ—গায়ক, জনি—জনক, পালি—পালক, বোজি—বোজক, বিচ্—বেচক, প্চ—পাচক, গ্রহ্—গ্রাহক, হন্—ঘাতক, বচ্—বাচক, চালি—চালক, পুষ্—পোষক। আকৌ : খন্—খনক, নৃত্—নৰ্তক, বন্জ্—বজক।

—অন : গম্—অন=গমন ; ভুজ্—অন=ভোজন ; শী>শে—অন=শয়ন ; আ—কহ্—অন=আবোহণ। সেইদৰে চল্—চলন, পত্—পতন, স্থল্—স্থলন, বক্ষ্—বক্ষণ, ভক্ষ্—ভক্ষণ, গৰ্জ্—গৰ্জন, লজ্—লজ্জন, স্পন্দ্—স্পন্দন, তপ্—তৰ্পণ, মন্—মনন, অধি—ই—অন=অধ্যয়ন, খণ্ড্—খণ্ডন, দা—দান, গৈ—গান, ভ্ৰা—ভ্ৰাণ, জ্ঞা—জ্ঞান, বি—ধা—অন=বিধান, আ—দা—অন=আদান, প্র—দা—অন=প্রদান, মা—মান (জোখ), স্না—স্নান, চি—চয়ন, শ্ৰ—শ্রবণ, কৃ—কৰণ, ভৃ—ভৰণ, যৃ—যবণ, বৃ—বৰণ, স্বৃ—স্বৰণ, হৃ—হৰণ, দৃশ্—দৰ্শন, অঙ্—অঙ্কন, জল্—জলন, তপ্—তপন, সহ্—সহন, দহ্—দহন, দম্—দমন, নী>নৈ—অন, নয়ন ; যা—যান।

—অনীয় : কৃ—অনীয়=কৰণীয় ; স্বৃ—অনীয়=স্বৰণীয় ;  
বম্—অনীয়=বৰণীয় ; শুভ্—অনীয়=শোভনীয় ;  
শুচ্—অনীয়=শোচনীয় ; দৃশ্—অনীয়=দৰ্শনীয় ;  
বক্ষ্—অনীয়=বক্ষণীয় ; পূজি—অনীয়=পূজনীয় ;  
অৰ্চি—অনীয়=অৰ্চনীয় ; স্থাপি—অনীয়=স্থাপনীয় ;  
পালি—অনীয়=পালনীয়।

—ইন্ (ঈ) : বদ্—ইন্=বাদিন্ (বাদী) ; বস্—ইন্=বাসিন্ (বাসী) ;  
প্র-বস্—ইন্=প্রবাসিন্ (প্রবাসী) ; অধি-বস্—ইন্=অধিবাসিন্ (অধিবাসী)। তেনেকৈ : ভূ-ভাৱী, স্থা-স্থায়ী, কধ্-বোধী, বি-কধ্=বিবোধী, জ্ৰহ্-জ্ৰোহী, বি-জ্ৰহ্=বিজ্ৰোহী, অধি-

কৃ=অধিকাৰী, অপ-বাধ্=অপবাদী, সম্-স্=সংসাৰী, সম্-চব্=সঞ্চাৰী, দ্বিষ্-দ্বৈবী, বি-দ্বিষ্=বিদ্বৈবী, অভি-লব্=অভিলাষী, চিব-স্থা=চিবস্থায়ী, পিতৃ-হন্=পিতৃঘাতী, আত্ম-হন্=আত্মঘাতী, সত্য-বদ্=সত্যবাদী, শব্দা-শী=শব্দাশায়ী, অল্প-যা=অল্পযায়ী, মনঃ-জ্ৰ=মনোহাৰী, হৃদয়-গ্রহ্=হৃদয়-গ্রাহী, অল্প-গম্=অল্পগামী, সহ-গম্=সহগামী, মিথ্যা-বদ=মিথ্যাবাদী, যুজ্-যোগী, প্রতি-যুজ্=প্রতিযোগী, ত্যজ্—ত্যাগী, বন্জ্-বাগী, বি-বন্জ্=বিবাগী, অল্প-বন্জ্=অল্পবাগী, শ্রম্—শ্রমী, পৰি-শ্রম্=পৰিশ্রমী, প্র-স্=প্রসৰী।

—ইক্ষু : সহ্-ইক্ষু=সহিষ্ণু ; বৃধ্-ইক্ষু=বৰ্ধিষ্ণু ; বৃত্-ইক্ষু=বৰ্তিষ্ণু (বৰ্তিথকা) ; চব্-ইক্ষু=চৰিষ্ণু (অস্থায়ী)।

—উ : ভিক্ষ্-উ=ভিক্ষু ; জিজ্ঞাস্-উ=জিজ্ঞাসু, ইষ্-উ=ইচ্ছু।

—উক : কন্—উক=কামুক ; ভূ—উক=ভাবুক, হন্—উক=ঘাতুক।

—উক : জাগৃ—উক=জাগৰুক (জাগি থকাজন)।

—উব : ভন্জ্—উব=ভঙ্গুৰ ; ভাস্—উব=ভাসুৰ ; বিদ্—উব=বিদুৰ (যিজনে জানে)।

—ত : জা—ত=জাত ; স্না—ত=স্নাত ; জি—ত=জিত ;  
ক্ৰী—ত=ক্ৰীত ; নী—ত=নীত। তেনেকৈ ; ভী—ভীত,  
শ্ৰ—শ্রুত, কৃ—কৃত, ধৃ—ধৃত, মৃ—মৃত, স্তৃ—স্তৃত,  
হৃ—হৃত, শক্—শক্ত, মুচ্—মুক্ত, ত্যজ্—ত্যক্ত,  
ভজ্—ভক্ত, ভুজ্—ভুক্ত, যুজ্—যুক্ত, সৃজ্—সৃষ্ট,  
কৃধ্—কৃদ্ধ, বৃধ্—বৃদ্ধ, যুধ্—যুদ্ধ, কধ্—কদ্ধ,  
শুধ্—শুদ্ধ, সিধ্—সিদ্ধ, আপ্—আপ্ত, ক্ষিপ্—ক্ষিপ্ত, তপ্—  
তপ্ত, তৃপ্—তৃপ্ত, লিপ্—লিপ্ত, লূপ্—লুপ্ত, শপ্—শপ্ত,  
লভ্—লভ, দিশ্—দিষ্ট, দৃশ্—দৃষ্ট, কৃষ্—কৃষ্ট, তৃষ্—তৃষ্ট,  
হৃষ্—হৃষ্ট, পৃষ্—পৃষ্ট, শিষ্—শিষ্ট, শ্লিষ্—শ্লিষ্ট, দহ্—দধ্,  
দিহ্—দিদ্ধ, লিধ্—লিখিত, বক্ষ্—বক্ষিত, বাহ্—বাহিত,  
বেষ্ট্—বেষ্টিত, পঠ্—পঠিত, লৃষ্ঠ্—লৃষ্টিত, পত্—পতিত,  
ব্যথ্—ব্যথিত, নিন্দ্—নিন্দিত, বিদ্—বিদিত, বাধ্—বাধিত,



কম্প্—কম্পিত, গল্—গলিত, চল্—চলিত, মিল্—মিলিত,  
 স্থল্—স্থলিত, জীৰ্—জীৱিত, ধাৰ্—ধাৱিত, ঈক্ষ্—ঈক্ষিত,  
 কাজ্জ্—কাজিত, তৃষ্—তৃষিত, বক্ষ্—বক্ষিত, শিক্ষ্—  
 শিক্ষিত, ঘট্—ঘটিত, লস্—লসিত, হস্—হসিত, গৰ্হ্—  
 গৰ্হিত, বহ্—বহিত, পালি—পালিত, স্থাপি—স্থাপিত,  
 বোপি—বোপিত, জনি—জনিত, পু—পুত, ভূ—ভূত, শ্ৰি—  
 শ্ৰিত, ইষ্—ইষ্টে, গুপ্—গুপ্ত, লুপ্—লুপ্ত, অস্—অস্ত,  
 গ্রস্—গ্রস্ত, ঘৃষ্—ঘৃষ্টে, গৃহ্—গৃহ (গৃহ), স্নিহ্—স্নিহু,  
 মুহ্—মুহু, মূঢ় (মূঢ়); ক্ৰম্—ক্রান্ত, ক্ষম্—ক্ষান্ত, শম্—  
 শান্ত, শ্রম্—শ্রান্ত, জন্—জাত, নম্—নত, বম্—বত,  
 মন্—মত, হন্—হত, বনজ্—বক্ত (বং দিয়া, বঙা), সনজ্—  
 সক্ত (তু. আসক্ত), বন্ধ্—বদ্ধ, স্তনভ্—স্তন্ধ, ভনশ্—  
 ভষ্ট, ধনস্—ধনু, মন্থ্—মথিত, ক্লিন্—ক্লিন্ন, ক্ষুদ্—ক্ষুণ্ণ,  
 ছিন্—ছিন্ন, ভিন্—ভিন্ন, কজ্—কণ্ঠ, বিজ্—বিগ্ৰ (তু.  
 উদ্ভিগ্ৰ), ভনজ্—ভগ্ণ, মসজ্—মগ্ণ, পূৰ্—পূৰ্ণ, চূৰ্—চূৰ্ণ,  
 কৃ—কীৰ্ণ, জৃ—জীৰ্ণ, তৃ—তীৰ্ণ (তু. উত্তীৰ্ণ),  
 শৃ—শীৰ্ণ, স্তৃ—স্তীৰ্ণ, স্নান্—স্নান, ত্ৰৈ—ত্ৰাণ, ত্ৰাত; ক্লিশ্—  
 ক্লিষ্টে, হৃষ্—হৃষ্টে, বি-শ্বস্=বিশ্বস্ত, ছাদি—ছন্ন, জপি—জপ্ত,  
 ক্ষায়্—ক্ষীত, মা—মিত (জোখা), স্থা—স্থিত, দা—দত্ত,  
 ধা—হিত, গ্রহ্—গ্রহীত, হ্ৰে—হৃত, ক্ষুধ্—ক্ষুধিত, বচ্—  
 উক্ত, স্বপ্—স্বপ্ত, গৈ—গীত, পচ্—পক, শুষ্—শুক।

—তব্য : দা-তব্য=দাতব্য; মন-তব্য=মন্তব্য; ক্ৰ-তব্য=কৰ্তব্য; বচ-  
 তব্য=বক্তব্য; গম্-তব্য=গন্তব্য; দৃশ্-তব্য=দ্রষ্টব্য।

—তি : খ্যা-তি=খ্যাতি; গৈ-তি=গীতি; মা-তি=মিতি (জোখ);  
 স্থা-তি=স্থিতি। তেনেকৈ : নী—নীতি, প্রী—প্ৰীতি, ভী—  
 ভীতি, চ্যা—চ্যুতি, শ্ৰ—শ্ৰুতি, স্ত—স্ততি, কৃ—কৃতি, স্ব—স্বতি,  
 শক্—শক্তি, মুচ্—মুক্তি, বচ্—উক্তি, যুজ্—যুক্তি, ভজ্—ভক্তি,  
 যজ্—যজ্ঞ, বৃত্—বৃত্তি, ঋধ্—ঋদ্ধি, বৃধ্—বৃদ্ধি, শুধ্—  
 শুদ্ধি, সিধ্—সিদ্ধি, ক্ষণ্—ক্ষতি, মন্—মতি, আপ্—আপ্তি  
 (তু. প্রাপ্তি); তৃপ্—তৃপ্তি, দীপ্—দীপ্তি, স্বপ্—স্বপ্তি, লভ্—

লক্—লক্টি, ক্রম্—ক্রান্তি, ক্ষম্—ক্ষান্তি, গম্—গতি,  
 নম্—নতি, ভ্রম্—ভ্রান্তি, বম্—বতি, শম্—শান্তি, শ্রম্—  
 শ্রান্তি, দৃশ্—দৃষ্টি, তৃষ্—তৃষ্টি, পৃষ্—পৃষ্টি, বৃষ্—বৃষ্টি।

—ত (তা) : দা-ত=দাত (দাতা); পা-ত=পিতৃ (পিতা), মা-ত=  
 মাতৃ (মাতা)। তেনেদৰে : নী—নেতা, ধা—ধাতা,  
 পা—পাতা, জি—জেতা, শ্ৰ—শ্ৰোতা, ভূ—ভৰ্তা, বিদ্—  
 বেত্তা, হন্—হন্তা, বচ্—বক্তা, যজ্—যজ্ঞা, যুধ্—যোদ্ধা।

—ত্ৰ : নী>নে-ত্ৰ=নেত্ৰ; শম্-ত্ৰ=শস্ত্ৰ।

—ন : যত্-ন=যত্ন; যজ্-ন=যজ্ঞ; স্বপ্-ন=স্বপ্ন; প্রচ্ছ-ন=প্রশ্ন;  
 বত্-ন=বত্ন।

—ব ( ) : কৃ-ব=কাৰ্য; ধৃ-ব=ধাৰ্য; বচ্-ব=বাচ্য, বাক্য। তেনেদৰে :  
 হৃ-হাৰ্য, ত্যজ্—ত্যাগ্য, ভজ্—ভাজ্য, ভূজ্—ভোজ্য, বুধ্—  
 —বোধ্য, ছিন্—ছেদ্য, ভিন্—ভেদ্য, মন্—মান্য, ভক্ষ্—ভক্ষ্য,  
 হস্—হাস্য, বহ্—বাহ্য। আকৌ : জি—জৈয়, শ্ৰ—শ্ৰব্য,  
 ভূ—ভব্য, দা—দেয়, ধা—ধেয়, পা—পেয়, শক্—শক্য, সহ্—  
 সহ্য, লভ্—লভ্য, গম্—গম্য, বম্—বম্য, গদ্—গদ্য, মদ্—মদ্য  
 চব্—চৰ্য, বি-চব্=বিচাৰ্য, ভূ—ভূত্য, শাস্—শিষ্ট্য, পণ্ডিত—  
 মনু=পণ্ডিতমন্ত্ৰ (যিজনে নিজকে পণ্ডিত বুলি ভাবে)।

—ব : নম্-ব=নম্র; হিন্-ব=হিংস্র; অজস্-ব=অজস্র।

—বব : স্থা-বব=স্থাবৰ; নশ্-বব=নশ্বৰ; ঈশ্-বব=ঈশ্বৰ, ভাস্-বব=  
 ভাস্বৰ (উজ্জল)।

—স্ব : স্থা-স্ব=স্থাস্ব (স্থাবৰ)।

১২ তদ্ধিত প্ৰত্যয় : তদ্ধিত প্ৰত্যয়বোৰ যোগ হ'লেও কৃৎ প্ৰত্যয়ৰ  
 নিচিনা মূল শব্দৰ শেষৰ স্বৰবৰ্ণৰ গুণ-বুদ্ধি ৰূপ হয় আৰু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত  
 মূল শব্দৰ তিৰ্যকৰূপো হয়।

—অ : মনু-অ=মানৱ; পাণ্ডু-অ=পাণ্ডৱ; যজু-অ=যাদৱ; কুক-অ=  
 কৌৰৱ; দনু-অ=দানৱ; কুশিক-অ=কৌশিক; পৃথু-অ=পাৰ্থ;  
 কশ্যপ-অ=কাশ্যপ; পুত্ৰ-অ=পৌত্ৰ; হুহিত-অ=দৌহিত্ৰ।  
 আকৌ : বন্ধু-অ=বান্ধৱ; গুৰু-অ=গৌৰৱ; লঘু-অ=লাঘৱ;  
 শিশু-অ=শৈশৱ। তেনেকৈ : বিষ্ণু—বৈষ্ণৱ, শিৱ—শৈৱ, শক্তি



শাক্ত, বিধি—বৈধ, অবিধি—অবৈধ, ব্যাকৰণ—বৈয়াকৰণ, শবৎ—  
শাবদ, ভূমি—ভৌম ; পৃথিৱী - পাথিৱ, পয়স—পায়স, তিল—তৈল,  
কুতূহল—কৌতূহল, মুনি—মোন, পুৰুষ—পৌৰুষ, কুশল—কৌশল।

—আকিন্ ( আকী ) : এক-আকিন্=একাকিন্ ( একাকী )।

—আয়ন : নব-আয়ন=নাবায়ণ ; কত্য-আয়ন=কাত্যায়ন ( জ্যৈ )  
কাত্যায়নী।

—আলু : দয়া-আলু=দয়ালু ; নিদ্রা-আলু=নিদ্রালু ; ৰূপা-আলু=  
ৰূপালু ; শ্ৰদ্ধা-আলু=শ্ৰদ্ধালু ; তদ্ভা-আলু=তদ্ভালু।

—ই : দশবধ-ই=দাশবধি ; বাল্মীক-ই=বাল্মীকি।

—ইক : দেহ-ইক=দৈহিক ; শৰীৰ-ইক=শাৰীৰিক ; মনস-ইক=  
মানসিক। তেনেদৰে : বৰ্ষ—বাৰ্ষিক, দিন—দৈনিক, মাস—মাসিক,  
সমাজ—সামাজিক, অহুমান—আহুমানিক, লোক—লৌকিক,  
মুখ—মৌখিক, মূল—মৌলিক, যোগ—যৌগিক, ত্ৰায়—নৈয়ায়িক,  
অস্তি—আস্তিক, নাস্তি—নাস্তিক, অহু—আহিক, বেদান্ত—  
বৈদান্তিক, পুৰাণ—পৌৰাণিক, বেদ—বৈদিক, অলঙ্কাৰ,  
আলঙ্কাৰিক, সমুদ্ৰ—সামুদ্ৰিক, সৰ্বকাল—সাৰ্বকালিক, সম্প্ৰতি—  
সাম্প্ৰতিক, অধ্যাত্ম—আধ্যাত্মিক, অধিভূত—আধিভৌতিক,  
অধিদেৱ, আধিদৈৱিক, নগৰ—নাগৰিক, পুনঃ—পুনঃ—  
পৌনঃপুনিক।

—ইন্ ( ঈ ) : ধন-ইন্=ধনিন্ ( ধনী ) ; গুণ-ইন্=গুণিন্ ( গুণী ) ;  
সেইদৰে : মান—মানী, জ্ঞান—জ্ঞানী, স্তম্ভ—স্তম্ভী, হুংখ—  
হুংখী ( হুংখী ), হস্ত—হস্তী, মাহস—মাহসী, উৎসাহ—  
উৎসাহী।

—ঈন : বিশ্বজন-ঈন্=বিশ্বজনীন ; সৰ্বজন-ঈন্=সৰ্বজনীন, সাৰ্বজনীন।

—ইত : পুষ্প-ইত=পুষ্পিত ; হুংখ-ইত=হুংখিত ( হুংখিত ) ; কলক-ইত  
=কলঙ্কিত। তেনেকৈ : অক্ষুব—অক্ষুবিত ; মঞ্জৰী—মঞ্জৰিত,  
পুলক—পুলকিত, আনন্দ—আনন্দিত, পণ্ডা—পণ্ডিত, বুভুক্ষা—  
বুভুক্ষিত, বোমাঞ্চ—বোমাঞ্চিত, তৃষ্ণা—তৃষ্ণিত, হৰ্ষ—হৰ্ষিত,  
প্ৰতিবিশ্ব—প্ৰতিবিশ্বিত, মূৰ্ছা—মূৰ্ছিত, দীক্ষা—দীক্ষিত।

—ইমন্ ( ইমা ) : লঘু-ইমন্=লঘিমন্ ( লঘিমা ) ; মহৎ-ইমন্=মহিমন্

( মহিমা )। সেইদৰে : নীল—নীলিমা, বক্ত—  
বক্তিমা, দীৰ্ঘ—দ্রাঘিমা, গুৰু—গৰিমা, মধুৰ—মধুৰিমা,  
অগ্নু—অগ্নিমা, বহু—ভূমা।

—ইম : অগ্র-ইম=অগ্রিম ; অন্ত-ইম=অন্তিম।

—ইল : ফেন-ইল=ফেনিল ; পঙ্ক-ইল=পঙ্কিল ; জটা-ইল=জটিল ; কুট-  
ইল=কুটিল ;

—এয় : অগ্নি-এয়=আগ্নেয়।

—ঠ : কৰ্ম-ঠ=কৰ্মঠ।

—তন : উৰ্ব-তন=উৰ্বতন ; প্ৰাক্-তন=প্ৰাক্তন।

—তন্ ( তঃ ) : সাধাৰণ-তঃ=সাধাৰণতঃ ; দুৰ্ভাগ্যৱশ-তঃ=দুৰ্ভাগ্যৱশতঃ ;  
স্বভাৱ-তঃ=স্বভাৱতঃ ; অন্ত-তঃ=অন্ততঃ।

—ত্ব : দেৱ-ত্ব=দেৱত্ব ; অমৰ-ত্ব=অমৰত্ব ; প্ৰভু-ত্ব=প্ৰভুত্ব ; গুৰু-ত্ব=  
গুৰুত্ব। তেনেদৰে : মহত্ব—মহত্বত্ব, পণ্ড—পণ্ডত্ব, লঘু—লঘুত্ব,  
দূৰ—দূৰত্ব, মহৎ—মহত্ব, হুংখ—হুংখত্ব, দীৰ্ঘ—দীৰ্ঘত্ব।

—ত্যা : দক্ষিণা-ত্যা=দাক্ষিণাত্য ; পশ্চাৎ-ত্ব=পাশ্চাত্য।

—তা : উচ্চ-তা=উচ্চতা ; ভদ্র-তা=ভদ্রতা। তেনেদৰে : নম্ৰ—নম্ৰতা,  
শিষ্ট—শিষ্টতা, সবল—সবলতা, দুৰ্বল—দুৰ্বলতা, কুশ—কুশতা,  
জন—জনতা, দেৱ—দেৱতা, চপল—চপলতা, অলস—অলসতা,  
অন্ধ—অন্ধতা, মূৰ্খ—মূৰ্খতা, মুক—মুকতা, ন্যূন—ন্যূনতা, ভীক—  
ভীকতা, উষ্ণ—উষ্ণতা, জড় ( জড় )—জড়তা ( জড়তা ), শীত—  
শীততা, পটু—পটুতা, মূঢ়—মূঢ়তা, দৃঢ় ( দৃঢ় )—দৃঢ়তা ( দৃঢ়তা ),  
হুংখ—হুংখতা, দীৰ্ঘ—দীৰ্ঘতা।

—থা : সৰ্ব-থা=সৰ্বথা ; অন্ত-থা=অন্তথা।

—দা : সৰ্ব-দা=সৰ্বদা, সদা।

—ধা : শত-ধা=শতধা ; দ্বি-ধা=দ্বিধা।

—ৱৎ ( ৱান ) : ধন-ৱৎ=ধনৱৎ ( ধনৱান ) ; গুণ-ৱৎ=গুণৱৎ  
( গুণৱান )। তেনেকৈ : বিজ্ঞা—বিজ্ঞাৱান, ৰূপ—  
ৰূপৱান, বল—বলৱান, ক্ষমতা—ক্ষমতাৱান, লাভ—  
লাভৱান।

—ৱিন্ ( ৱী ) : মেধা-ৱিন্=মেধাৱিন ( মেধাৱী ) ; মায়া-ৱিন্=মায়াৱিন্



(মায়াবী)। তেনেকৈ : তেজস্—তেজস্বী, তপস্—  
তপস্বী, বশস্—বশস্বী।

—ম : আদি-ম=আদিম ; মধ্য-ম=মধ্যম।

—মৎ (মান) : বুদ্ধি-মৎ=বুদ্ধিমৎ (বুদ্ধিমান) ; শক্তি-মৎ=শক্তিমৎ  
(শক্তিমান)। সেইকপে : শ্ৰী—শ্ৰীমান, মূৰ্তি—  
মূৰ্তিমান, ভক্তি—ভক্তিমান, খ্যাতি—খ্যাতিমান।

—ময় : স্বৰ্ণ-ময়=স্বৰ্ণময় ; বস্ত্ৰ-ময়=বস্ত্ৰময় ; জল-ময়=জলময়। সেইদৰে :  
কৃপা—কৃপাময়, দয়া—দয়াময়, মৃত্—মৃত্ময় ( মাটিৰে সজা ), পাপ—  
পাপময়।

—মাত্র : অণু-মাত্র=অণুমাত্র ;

—য ( J ) : অদিতি-য=আদিত্য ; ধীৰ-য=ধৈৰ্য। তেনেকৈ : গম্ভীৰ—  
গাম্ভীৰ্য, দীৰ্ঘ—দৈৰ্ঘ্য, চঞ্চল—চাঞ্চল্য, ককণা—কাকণ্য,  
সমীপ—সামীপ্য, তবতম—তাবতম্য। আকৌ : গ্রাম—  
গ্রাম্য, বন—বন্য, বৰ্গ—বৰ্গ্য, কঠ—কঠ্য, দন্ত—দন্ত্য, তালু—  
তালব্য, ওষ্ঠ—ওষ্ঠ্য, অন্ত—অন্ত্য, আদি—আন্ত্য, পদ—পাদ্য,  
অৰ্ঘ—অৰ্ঘ্য, নর—নব্য, সন্নিধি—সান্নিধ্য, মৰ্ত—মৰ্ত্য, সভা—  
সভ্য, অতিথি—আতিথ্য, ন্যায়—নায়্য, পথ—পথ্য, বিষম—  
বৈষম্য, উদাসীন—উদাসীন্য, কৃপণ—কাৰ্পণ্য, উদাৰ—ঔদাৰ্য,  
সুজন—সৌজন্য, অধিক—আধিক্য, চোৰ—চৌৰ্য, শূৰ—শৌৰ্য,  
বীৰ—বীৰ্য, দূত—দৌত্য, জড় ( জড় )—জাড্য ( জাড্য ),  
মন্দ—মান্দ্য, সুভগ—সৌভাগ্য, মধুব—মাধুৰ্য, পুৰোহিত—  
পৌৰোহিত্য, পণ্ডিত—পাণ্ডিত্য, অল্পকূল—আল্পকূল্য, সুহৃদ  
—সৌহৃদ্য, নিপুণ—নৈপুণ্য।

—ব : পাণ্ডু-ব=পাণ্ডুব ; মুখ—মুখব ( জী. মুখবী )। তেনেকৈ : উষ—  
উষব, মধু—মধুব, নগ—নগব।

—ল : শীত-ল=শীতল ; শ্ৰী-ল=শ্ৰীল ; বংশ-ল=বংশল ; তেনেকৈ :  
শ্যাম—শ্যামল ; মাংস—মাংসল, কুশ—কুশল, মৃদু—মৃদুল।

—শ : কৰ্ক-শ=কৰ্কশ।

—সাং : ভস্ম-সাং=ভস্মসাং ; আত্মনু-সাং=আত্মসাং, অগ্নি-সাং=  
অগ্নিসাং, ভূমি-সাং=ভূমিসাং।

বিশেষ দ্ৰষ্টব্য : আগেয়ে নাছিল, এতিয়া হ'ল এই অৰ্থত কিছুমান ৰূপৰ  
পিছত কু ধাতুৰপৰা উৎপন্ন ৰূপ আৰু ভূ ধাতুৰ কৃদন্ত ৰূপ থাকিলে আগৰ  
ৰূপটোৰ অন্ত্য 'অ'ৰ ঠাইত 'ঈ' হয় আৰু আন অন্ত্য হ্রস্ব স্বৰ দীৰ্ঘ হয় ; যেনে,  
দূৰ-ভূত=দূৰীভূত, দূৰ-কৰণ=দূৰীকৰণ, বল-ভূত=বলীভূত, লঘু-কৰণ=  
লঘুকৰণ।

১৩ উপসৰ্গ : কিছুমান ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগ ধাতুৰ আগত লগ  
লাগে। সেইবোৰৰ নিজৰ অৰ্থ নাই। কিন্তু সেইবোৰ লগ-লাগিলে লগ হোৱা  
ধাতুবোৰৰ মূল-অৰ্থৰ সলনি ঘটে।\* উদাহৰণ স্বৰূপে 'হ' ধাতুৰ অৰ্থ হৰণ  
কৰা। কিন্তু আহাৰ, বিহাৰ, প্ৰহাৰ, পৰিহাৰ আদি শব্দত ধাতুৰ অৰ্থটো সলনি  
হৈ শব্দবোৰে আন অৰ্থহে প্ৰকাশ কৰিছে। ধাতুৰ আগত বহি ধাতুৰ অৰ্থ সলনি  
কৰা ধ্বনি বা ধ্বনি-সংযোগে উপসৰ্গ। সংস্কৃতত বিশটা উপসৰ্গ আছে।  
সেইবোৰৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল :

প্ৰ— : প্ৰক্ৰিয়া, প্ৰকৃতি, প্ৰচ্ছদ, প্ৰণাম, প্ৰদান, প্ৰবন্ধ, প্ৰভাৱ, প্ৰমাণ,  
প্ৰয়াণ, প্ৰলাপ, প্ৰৱাহ, প্ৰস্থান, প্ৰহাৰ, প্ৰসাদ, প্ৰমাদ।

পৰা— : পৰাক্ৰম, পৰাজয়, পৰাভৱ, পৰায়ণ।

অপ— : অপমান, অপকাৰ, অপঘাত, অপচয়, অপমৃত্যু, অপঘণ, অপবাদ,  
অপব্যয়, অপহৰণ।

সম্— : সংযোগ, সংযম, সংসৰ্গ, সংস্কাৰ, সংহাৰ, সঙ্কল্প, সম্পৰ্ক, সম্ভৱ,  
সম্মোহ।

নি— : নিয়ম, নিষেধ, নিয়ন্ত্ৰণ, নিগ্ৰহ, নিগম, নিপাত, নিষ্কেপ, নিষ্কাশ।

অৱ— : অৱকাশ, অৱতাৰ, অৱসৰ, অৱতৰণ।

অনু— : অনুকৰণ, অনুগ্ৰহ, অনুতাপ, অনুধাৱন, অনুপান, অনুমান,  
অনুবাগ, অনুবোধ, অনুবাদ, অনুষ্ঠান, অনুসন্ধান, অনুসৰণ,  
অনুচৰ।

নিব্— : নিৰ্দেশ, নিৰ্ণয়, নিৰ্ধাস, নিৰ্দোষ, নিৰ্গম, নিৰ্মাণ।

হৃস্— ( হ্র ) : হৃঃসহ, হৃবাচাৰ, হৃকৰ, হৃকৃতি, হৃমতি, হৃগতি।

বি— : বিকাৰ, বিকৃতি, বিক্ৰম, বিকৰ্ষণ, বিজয়, বিজ্ঞান, বিৱেক, বিয়োগ,  
বিপত্তি, বিপ্ৰাম, বিস্তাৰ, বিস্ময়।

\*

উপসৰ্গেৰে ধাতুৰ অৰ্থ বলাদন্ত্য নীয়তে  
প্ৰহাৰাহাৰ সংহাৰ বিহাৰ পৰিহাৰৱং।



- অধি— : অধিকাৰ, অধিৱাস।  
 স্— : স্কৃতি, স্কব, স্গম, স্ৰভ, স্ৰযোগ।  
 উং— : উংচ্ছাস, উচ্ছেদ, উংকৰ্ষ, উত্তাপ, উত্থান, উৎপত্তি, উদগম,  
 উৎসৰ্গ, উৎসাহ, উন্নতি, উৎকৃষ্ট, উদ্ধত, উৎপাত।  
 পৰি— : পৰিচয়, পৰিণতি, পৰিণয়, পৰিণাম, পৰিমাণ, পৰিতাপ,  
 পৰিৱৰ্তন, পৰিশিষ্ট, পৰীক্ষা।  
 প্ৰতি— : প্ৰতিকাৰ, প্ৰতিকৃতি, প্ৰতিক্ৰিয়া, প্ৰতিজ্ঞা, প্ৰতিপত্তি,  
 প্ৰতিবাদ, প্ৰতিষ্ঠা, প্ৰতিবোধ, প্ৰতিপন্ন, প্ৰত্যয়।  
 অভি— : অভিৱাদন, অভিমান, অভিনয়, অভিজ্ঞান ( চিহ্ন ), অভিলাষ,  
 অভিলাষ, অভিধি।  
 অতি— : অতিক্ৰম, অতিপাত, অতীত, অতিবিক্ত।  
 অপি— : অপিধান ( আৱৰণ )।  
 উপ— : উপকাৰ, উপকৰণ, উপচাৰ, উপদেশ, উপভোগ, উপশম, উপৱাস,  
 উপহাৰ, উপসৰ্গ, উপযুক্ত।  
 আ— : আকাৰ, আক্ষেপ, আগম, আগমন, আঘাত, আচাৰ, আজ্ঞা,  
 আদান, আধাৰ।

## ৰূপ-সূচী\*

0	অজলালি ৭১	অভাল ৭৬
-O ১৩, ১৪	অতি ৫৩	অভাল-ভাল ৭৬
অ'	অতিপাত ৫৩	অভালে-ভালে ৭৬
অ' ৫২	অথচ ৫৮	অযুত ৩৪
-অ'চিআ ৬২	অথনি ৫৩	অৰ্থে ৫৫
অ'ত ৩২, ৫৩	অথনিৰ্কে ৫৩	অলপ ৫৪
অ'ত-ত'ত ৫৩	অথৱা ৫৮	অলপতে ৫৩
-অ'তি ৬৪, ৬৮	অধৰ্ম ৭৬	অৱশ্যে ৫৩
-অ'তিআ ৬৪, ৬৮	-অন ৬৪, ৬৫	অশলাগ ৭৬
-অ'তিআল ৬৪	-অনা ৬৫	অসময় ৭৬
-অ'বি ৬২	-অনি ১১, ১২, ৬৫, ৬৬,	অসমীয়া ৬
-অ'বিআ ৬৬, ৬২	৬৮	অস্থখ ৭৭
-অ'কআ ৬২	অনিআ ৬৬, ৬৮	অহ ৫২
-অ'লি ৬২	-অনিআৰ ৬৬	অহহ ৫২
-অ'লিআ ৬২	-অল ৬২	অহা-যোৱা কৰ, ৪৬
অ'লৈ-ত'লৈ ৫৩	-অহ ৬২	অহিত ৭৬
অ	অন-৭৭	আ
অ- ৭৬	অনা-৭৭	-আ ৩৭, ৪৩, ৪৪, ৪৫,
-অক ৩৭, ৬৮	অনাকটা ৭৭	৪৮, ৪৯, ৬২
অকৰা ১২, ২৬	অনাহক ৭৭	-আ ৩৭
অকলশৰে ৫৩	অনিচ্ছা ৭৭	-আই ৭০
অকলে ৫৩, ৫৪	অহুচিত ৭৭	-আক ৭০
অকাজী ৭৬	অহুযায়ী ৫৭	-আঙ ৭০
অকামিলা ৭৭	অহুসৰি ৫৭	-আম ৭০
অকাল ৭৬	অন্ধলা ৭৬	-আমি ৭০
অংশীদাৰ ৭৬	অবতৰ ৭৬	-আৰ ৭০
অজলা ১২, ২৫	অবাট ৭৭	-আৰি ৭০

\* পৰিশিষ্টত থকা ৰূপবোৰ এই তালিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাই।



-আল ৭১	আজলী ১২, ২৫	আমি ৮, ২৮, ৩১
-আলি ৭১	আজি ৫২, ৫৩	আমৈ ১০
-আহ ৭১	আজিলৈ ৫৩	আয়তী ১২
আই ১১	আঠ ৩২	আয়ে ৪
আই ঐ ৫২	আঠচলিশ, আঠচলিছ ৩৩	আবস্ত কব্ ৪৫
আই ঐ দেহি ৫২	আঠত্রিশ, আঠত্রিছ ৩৩	আক ৫৪, ৫৮
আইচু ১০	আঠষটি ৩৪	-আক ৬৬
আইটি ১১	আঠসত্তর ৩৪	-আল ৬৬
আইতা ১০	আঠাইশ, আঠাইছ ৩৩	আশী ৩৪
আইদেউ ১১	আঠান্নরৈ ৩৪	আহ্ ৫৭
আও ৫২	আঠারন ৩৩	আহিলত ৫০
আও-৭৭	আঠাশী ৩৪	আহে ৪৭
আওপাক ৭৭	আঠরনীয়া ৬৮	আটৈ ৩৫
আওবাট ৭৭	আঠোটা ১৭	
আওমবণ ৭৭	আতং-বিতং ৮০	ই
আঃ ৫২	আতুব-বিতুব ৮০	-ই ১১, ১২, ২০, ২১, ২২,
আকবী ১২, ২৬	আদিকবি ৫৬	৩৭, ৪২, ৫০, ৫২, ৬১,
আকৌ ৫৩	আধকরা ৬২	৬৭, ৭১
-আখি ১৫	আধা ৩৫	-ইআ ৬৭, ৭২
আগ বাঢ় ৪৫	আদ্ধাৰ-মুদ্ধাৰ ৮১	-ইআল ৭৩
আগচ্ ৪৭	আপুনি ২৭, ২৮, ৩০, ৩১	ই ২৮, ৩১
আগত ৫২	আপোনা-২৮	ইচ ৫২
আগতীয়া ৬৮	আপোনালোক ২৮	ইটো ৭
আগল ৬২	আপোনালোক-২৮	-ইছিলো ৩৭
আগলতী ৬৮	আপোনাসকল ২৮	-ইন ৭৩
আগলি ৬২, ৭২	আপোনাসকল-২৮	ইমান ২৬
আগুরা ৪৫	আববি-বিববি ৮০	ইমানকৈ ৫৩
আং-বাং ৮০	আম-কঠাল ৮৩	ইয়া-২৮
আঙুলিয়া ৪৫	আমন-জিমন ৮০	-ইয়া ৪৪, ৪৫
আছ্ ৪১, ৫০	আমা-২৮, ৩১	ইয়াত ৫৩

ইনত ৪২, ৫০	উ	এওলোক-২২
ইনা ৭৩	উনচলিশ, উনচলিছ ৩৩	এওবিলাক ২২
ইনি ৭৩	উনত্রিশ, উনত্রিছ ৩৩	এওবিলাক-২২
ইলে ৪২, ৫০, ৫১	উনপঞ্চাশ, উনপঞ্চাছ ৩৩	এক ৩২
ইলো ৩৭	উনষাঠি ৩৩	একচলিশ, একচলিছ ৩৩
ইইত্ ২৮ ২২	উনসত্তর ৩৪	একত্রিশ, একত্রিছ ৩৩
ইইত-২৮, ২২	উনানরৈ ৩৪	একসত্তর ৩৪
উ	উনাশী ৩৪	একান্নরৈ ৩৪
-উ ৭৪	উনৈশ, উনৈছ ৩৩	একারণ ৩৩
-উআ ৭৪	এ'	একাশী ৩৪
-উআল ৭৪	এ' ১২	একেবাবে ৫৩
-উঐ ৬৭, ৭৪	-এ'ক ১৪	একৈশ, একৈছ ৩৩
উঃ ৫২	-এ'ব ১৩, ১৪	একো ৩০, ৩১
-উক ৬৭	-এ'ব-আ ১৩, ১৪	এখন ৭, ১২, ৩২
-উকা ৬৭	এ	এথেন্ ২২, ৩১
উকীলখানা ৭৫	এ ৫২	এথেন-২২
উঘাল ৪৩	-এ ২০, ২১, ২২, ২৪, ৩৭,	এথেনসকল ২২
উজনি ৬৫	৫৫, ৫৬, ৫২, ৬১, ৬২	এথেনসকল-২২
উজা ৪২	এই ২২, ৩১	এগুণ ৩৫
উজাব-পিজাব ৮১	-এই ৫২, ৬১, ৬২	এঘবীয়া ৭৩
উঠ ৪২	এইটো ২২	এঘাব ৩৩
উঠি (বজা) ৬৭	এই পিনে ৫৩	এজন ৩২
উঠি বা ৪৫	এই ফালে ৫৩	এটকা ৩২
উব্ ৪২	এইবোব্ ২২	এটা ৭, ১৭, ৩২
উবণ ৬৫	এইবোব-২২	-এতিআ ৭৫
-উবা ৬৭, ৭৪	এইবিলাক ২২	এতিয়া ৫৩
-উলা ৭৪, ৭৫	এইবিলাক-২২	এতেকে ৫৮
উলিয়া ৪৪	এইয়া ২২, ৩১	এনে ২৬
উলুরনি ৬৮	এও ২২, ৩১	এনেকৈ ৫২, ৫৩
-উরা ৪৩, ৪৪, ৪৫	এওলোক ২২	এনেকুরা ২৬



এনেকুরাইক ৫২, ৫৩	ওঁহ ৫২	কপৌ ২২
এবাব ৩৫	ওঁহো ৫২	কম ৫৪
এবা ৫২	ওঁ	কমাব ১২
এলেছরা ৭৪	ওঁ ৫২	কমাবনী ১২
এশ ৩২, ৩৪	ওঁষধ-পাতি ৮১	কয় ৩৮
এষটি ৩৩	ক	কব ৪২, ৪৩
এষাব ৩২	-ক ১৪, ২১, ২২, ২৪,	কবা ৪৩, ৪২
ঐ	৪৬, ৫৬	কবি ৫০
ঐ ৫২	ক ৩৮	কবিবলগীয়া ৪২
-ঐ ৭৫	কইনা ১০	কবোঁতা ৪৮
ও	কওঁ ৩৮	কবোঁরা ৪৩, ৪৪
-ও ৫২, ৬০, ৬১	কওক ৩৮	কল-কল ৭৭, ৭৮, ৭৯
-ওআ ৭৫	কক-বক ৮০	কল-কলকৈ ৭৮
-ওআলি ৭৫	ককা ১০	কল-কলনি ৭৮
-ওক ৩৭	ককাই ১০	কল-কলা ৭৮
ওঁ ৫২	কঙালী ৭২	কলমটো ৭
ওথ ২৬	কচ-কচ ৭৮	কলা ১২, ২৬
ওথকৈ ৫৩	কট-মট ৮০	কলিতা ১২
ওচবে-পাজবে ৫৩	কট-মটকৈ ৭৮	কলিতানী ১২
ওজালি ৭১	কটীয়া ৬৭	কলী ২৬
ওঁব ৩৩	কঠিয়াতলী ৭৬	কলৌ-জপৌ ৮০
-ওঁতা ৪৮	-কণ ১৫	কর ৩৮
-ওঁতে ৪৮	-কণি ১৫	কঁহাব ৭০
ওন্দোলা ৪৬	কণা ১২	কা-৩০
ওপজ্ ৪২	কথকী ৭২	কা-কা-৩০
ওপবত ৫৩, ৫৬	কন্দুরা ৪৪	কাইলৈ ৫২, ৫৩
ওলম্ ৪২	কপ-কপ ৭৮	কাউ-বাউ ৮০
ওলোট ৪৪	কপছরা ৭৪	কাউবী ১০
ওলোমা ৪৪	কপালখন ৭	কাক ৭৮
-ওরা ৪৩, ৪৪	কপাহী ৭২	কাক কাক ৬২

কাচিং ৫৩	কিন-কিনীয়া ৭৮	কেকায় ৪৬
কাজিয়া-পেচাল ৮১	কিন্ত ৫৮	কেকাইছে ৪৬
কাটন ৬৫	কিবিলাক ৩০	কেকাইছিল ৪৬
কাঠনি ৬৮	কিবিলাক-৩০	কেং-কেং ৭২
কাণখন ৭	কিবোব ৩০	কেঁচাই ৫২
কাণী ১২	কিবোব-৩০	কেট-কেট ৭২
কান্দ ৪২	কিমান ২৬	কেত ২০
কান্দিব ধব ৪৬	কিমানকৈ ৫৩	কেতবোব ২০
কান্দুবা ৬৭	কিয় ৫৩, ৫৪	কেতিয়া ৫৩
কাপ-মৈলাম ৮২	কিনা ৪৪	কেতিয়াবা ৫৩
কাবুলী ৭২	কিলোরা ৪৩	কেনি ৫৩
কামকপী ৭২	কিহ ৩০, ৩১	কেনিবা ৫৩
কামিলা ৭৩	কিহ-৩০	কেনে ২৬
কাবণে ৫৪, ৫৫, ৫৬	কু-৭৭	কেনেকৈ ৫২, ৫৩
কাববা-৩০	কুট-কুট ৭২	কেনেকুরা ২৬
কাল ৩	কুট-কুটা ৪৭	কেনেকুরাইক ৫৩
কালবী ১২, ২৬	কুদিন ৭৭	কেবাণীগিবি ৭৫
কালি ৫২, ৫৩	-কুবা ১৫	কেলেই ৫৩
কাষ চাপ ৪৫	-কুবি ৭৫	-কৈ ২৬, ২৭
কাহ ২	-কুবিআ ৭৫	কৈ ৫০
কাহ ২	কুকপ ৭৭	কৈ কৈ ৬৩
কাহী ৭২	কুলীয়া ৭৩	কৈ চা ৪৫
কাছবা ৬৭	-কে ৫২, ৬১	কৈছ ৩২
কাটনি ৬৫	-কেই ১২	কৈছা ৩২
কাটলী ১১	-কেই-১৫	কৈছিলোঁ ৪০
কি ৩০, ৩১, ৫৪	-কেইবা ১২	কৈছিলি ৪০
কি কি ৩০, ৬২	-কেইবাটাও ১২	কৈছিল ৪০
কিছ ৩০, ৩১	কেও ৩০, ৩১	কৈছিল ৪০
কিজানি ৫৮	কেও-মেও ৮০	কৈছে ৩২
কিন ৪২	কেকা ৪৬	কৈছোঁ ৩২



ক'ত ৫৩	খক-মক ৮০	খাব পাব্ ৪৬
ক'ব ৩২	খচ-খচ ৭২	খাবলৈ ৪৮
ক'ব পাব্ ৪৬	খজুরতি ৬৭	খাবা ৩২
ক'বলগীয়া ৪২	-খন ১৬	খাবি ৩২
ক'বলৈ ৪৮	-খনি ১৬	খাম ৩৬, ৩২
ক'বা ৩২	খবাং ৭০	খাম বাক্ ৪৭
ক'বি ৩২	খবিকটীয়া ৬৭	খামোছ্ ৪৭
ক'ম ৩২	খবি-চবি ৮১	খায় ৩৬, ৩৮
ক'লত ৫০	খলক্ ৪৬	খাল ৩
ক'লা ২৬, ৩৮	খা ৩৬, ৩৮, ৪২	খালা ৩৮
ক'লি ৩৮	খাই ৫০	খালি ৩৮
ক'লে ৩৮, ৫০	খাইছ ৩২	খালে ৩৮
ক'লেঁ ৩৮	খাইছা ৩২	খালেঁ ৩৬, ৩৮
-কোছা ১৫	খাইছিল ৪০	খার ৩৮
কোটি ৩৪	খাইছিল ৪০	খারন ৬৪
কোন ৩০, ৩১	খাইছিলি ৪০	খারবীয়া ৬৬
কোন কোন ৩০, ৬২	খাইছিলেঁ ৩৬, ৪০	-খিনি ১৬
কোনপিনে ৫৩	খাইছোঁ ৩৬, ৩২	-খিলা ১৬
কোনফালে ৫৩	খাইছে ৩২	খীরা ৪৫
কোনবিলাক্ ৩০	খাই পেলা ৪৫	খুদীয়া-ববল ৮৪
কোনবিলাক-৩০	খাওঁ ৬, ৩৬, ৩৮	খুন্দনা ৬৫
কোনবোব্ ৩০	খাওক ৩৮	খুবা ১১
কোনবোব-৩০	খাওঁতা ৪৮	খুবী ১১
কোনো ৩০, ৩১	খা-খবব ৮১	খুলীয়া ৭২
কোনো কোনো ৩০	খাটাংকৈ ৫৪	খুরা ৪৩
কোনোবা, ৩০ ৩১	-খান ১৬	খুরাওঁ ৪৩
কোনোবা কোনোবা ৩০	খান্ ৪২	খেতিয়ক ৬৮
কোরা ১০, ৩৮, ৪৩, ৪২	-খানা ৭৫	-খেনি ১৬
খ	খাব ৩২	খেল্ ৪২
খক-খক ৭২	খাব ধব্ ৪৬	খোজ কাট্ ৪৫

খোজনীয়া ৬৬	গাল ৩	ঘ
খোরা ৬, ৩৮, ৪২	-গাল ১৬	ঘটকালি ৭১
খোরা কব্ ৪৬	গারলীয়া ৬২	ঘট-ঘট ৭২
খোরা-লোরা ৮১	গারে-গারে ৪	ঘটং-মটং ৮০
গ	গিজ-গিজ ৭২	ঘব ৫
গগৈ ১০	-গিবি ৭৫	-ঘব ১৬
গচক্ ৪৭	গিবিমাই ৫২	ঘব-ঘব ৭৭, ৭২
গচকনি ৬৫	গিবী ১১	ঘব-চব ৮১
-গছ ১৬	গুণ ৩৫	ঘবচীয়া ৬২
গছ-পকা ৮৩	গুন-গুন ৭৭	ঘবটো ৫, ৭
গছময় ৭৬	গুন-গুননি ৭৮	ঘববোব ৫
গছ-সবা ৮৩	গুন-গুনকৈ ৭৮	ঘবলৈ ৫
গছা ৭০	গুন-গুনা ৭৮	ঘকরা ৭৪
-গছি ১৬	গুবিয়া ৪৫	ঘবে ঘবে ৬২
গছুরৈ ৭৪	গুবিয়াল ৭১	ঘহ্ ৪২
গঞা ৬২	গুরু-গোসাঁই ৮২	ঘা ৩
গতিকৈ ৫৮	গুরু-শিষ্য ৫, ৮২	ঘাটুরৈ ৭৪
গপ-গপ ৭২	গুলীয়া ৪৪	ঘিউ ৩
গবা-মাব্ ৪৭	গুরাহটীয়া ৭০	ঘিটমিটীয়া ৭৮
গবখীয়া ৬৭	গৃহস্থ ১২	ঘুণে-ধবা ৮৩
-গবাকী ১৬	গৃহস্থনী ১২	ঘুঁবী ১১
গক ২২	গৈ ৫০, ৫৭	ঘৈলী ১১
গক-ম'হ ৮২	গ'ল ৪১	ঘোকট্ ৪৬
গল্ ৪২	গ'লা ৪১	ঘোঁরা ১১
গলিয়া ৪৫	গ'লি ৪১	
গটনি ৬৬	গ'লেঁ ৪১	চ
গা ৩, ৪২	গোরা ৪৩	-চ ৪৬
গাই ১১	গোসাঁই ১২	-চকল ১৬
গাধ ২২	গোসাঁনী ১২	চকীখন ৭
গাভক ১০	গোঁহাই ১০	চট-চট ৭২



-চটা ১৬  
-চটি ১৬  
চতুৰ ২৬  
চতুবালি ৭১  
-চপৰা ১৬  
চপৰাণি ৭৬  
চমু কৰ্ ৪৫  
চম্ভাল ৪২  
চব ৫  
চৰিয়া ৫, ৪৫  
চলা ৪৩  
চল্লিশ, চল্লিছ ৩৩  
-চলু ১৬  
চাওঁতে চাওঁতে ৬৩  
চাকি-তাকি ৮১  
চাটৈগ ৫৮  
চা-চিনাকি ৮১  
চাপ্ ৪২  
চাপৰ ২৬  
চাপৰকৈ ৫৩  
চাপৰিয়াল ৭১  
-চাব ১৬  
-চাম ১৬  
চাব্ ৪৩  
চাৰি ৩২  
চালাক ২৬  
চাহ-তাহ ৮১  
চিউ ৭৮  
চিকা ৭৮  
চিবকলীয়া ৭৩

-চুআ ৭৫  
চুচুক-চামাক ৮০  
চুটি, চুটী ২৬  
চুটি কৰ্ ৪৫  
চুকনী ৬, ১২  
চুলি-তুলি ৮১  
চুলিয়া-চুলি ৮৪  
চুৰাপাতনি ৬৮  
চেউবী ১১  
চেঁকুৰ্ ৪৭  
চেনি-তেনি ৮১  
চেপ্ ৪৭  
-চেবেক ১২  
চেলেক্ ৪৭  
-চেলেকা ১৬  
চৈধ্য ৩৩  
চ'থা ৩৪  
চৌচৰ্ ৪৬  
চোন ৫৭  
চোৰ ৬, ১২  
চোৰাং ৭০  
চৌত্ৰিশ, চৌত্ৰিছ ৩৩  
চৌক্ৰিশ, চৌক্ৰিছ ৩৩  
চৌবামৰৈ ৩৪  
চৌবানী ৩৪  
চৌষটি ৩৪  
চৌসত্তৰ ৩৪  
চৌৱন ৩৩  
চৌৱাল্লিশ, চৌৱাল্লিছ

ছ

ছখন ৩২  
ছজন ৩২  
ছট-বট ৮০  
ছটকা ৩২  
ছটা ৩২  
ছপাখানা ৭৫  
ছয় ৩২  
ছয়চল্লিশ, ছয়চল্লিছ ৩৩  
ছয়ত্ৰিশ, ছয়ত্ৰিছ ৩৩  
ছয়ষটি ৩৪  
ছয়সত্তৰ ৩৪  
ছয়ানী ৩৪  
ছলাহ ৭১  
ছশ ৩২  
ছা ৪৩  
ছাইদানী ৭৬  
ছাপন ৩৩  
ছাক্ৰিশ, ছাক্ৰিছ ৩৩  
ছাল ৩  
ছাঢ়ে, মাঢ়ে ৩৫  
ছি ছি ৫২  
ছিঃ ৫২  
ছিয়ামৰৈ ৩৪  
ছোৱালী ১১

জ

জক-মক ৮০  
জন ১১  
জনী ১১  
-জন ১৬, ১৭

-জনা ১৬  
-জনী ১০, ১৬  
জপনা ৬৫  
জম্ ৪৭  
জমা কৰ্ ৪৫  
জল-মল ৮০  
জা ১১  
-জাউৰি ১৭  
-জাক ১৭  
জাকে জাকে ৬২  
জা-জলপান ৮১  
জান্ ৪২  
জাননি, জাননী ৬৬  
জানো ৫৮  
জানোচা ৫৮  
জাপানী ৭২  
জাবকৰা ৭৪  
জাল ৩  
জালোৱা ৭৫  
জিব-জিব ৭৭, ৭৯  
জিবণি ৬৫  
জিবণীয়া ৬৬  
জিবা ৪৭  
জী ১০, ১৪  
জীয়েব ১৪  
জীয়েবা ১৪  
জীয়েক ১৪  
জুই ৩  
জুই ধৰ্ ৪৫  
জুৱাবী ৭০

জৈঠপতি ১৩  
-জেনী ১৭  
জোডাল ৭১  
জোনাক ৭০  
জোনাকী ৭২  
জোনালী ৭১  
-জোপা ১৭  
জোঁৱাই ৪, ১০

ট

-ট ৪৬  
টডনিয়া ৪৫  
টন-টন ৭২  
টপ-টপ ৭৭  
টপৰাই ৫২, ৫৪  
টলং-ভটং ৮০  
-টা ১৭  
-টাৰ ১৭  
-টাৰি ১৭  
-টি ১৭

টিঙটিঙাইছে ৭৮  
-টুকুৰা ১৭  
-টুপি ১৭  
টুলুং-ভুটুং ৮০  
টেঙৰ ১১  
টেঙৰালি ৭১  
টেঙৰী ১১  
-টো ৫, ১০, ১৭  
-টোপা ১৭

ঠ

ঠগামি ৭০

ঠন-ঠন ৭২  
ঠেল্ ৪৭  
ঠেছনা ৭৫

ড

ডক-ডক ৭২  
ডগ-মগ ৮০  
ডঙৰা ১২  
-ডবা ১৮  
ডনুৱা ৭৪  
ডাইনী ১২  
ডাঙৰ ২, ২৬  
ডাঙৰকৈ ৫৩  
ডাক্তৰখানা ৭৫  
-ডাল ১৮, ১৯  
ডেকা ১০, ১২  
ডেকা-চাং ৮২  
ডেকেৰী ১২  
-ডোখৰ ১৮  
-ডোজা ১৮

ঢ

ঢক-ঢক ৭২  
ঢাকনি ৬৬  
ঢুলীয়া ৭২  
ঢেঁকীয়া-পতীয়া ৮৩

ত

-ত ২১, ২২, ২৪  
তই ৩, ২৭, ২৮, ৩১  
তজ-বজ ৮০  
ততালিকে ৫৩  
তথাপি ৫৮



তপতা ৪৫	তৃতীয় ৩৪	তেসত্তব ৩৪
তব্ ৪২	তৃতীয়া ৩৪	ত'ত ৩২, ৩৫
তবাং ৭০	তেইশ, তেইছ ৩৩	-ত'লি ৭৫
তকরা-কদম ৮৪	তেও ৫৮	তো ৫৬, ৫৮
তল ২	তেওঁ ২৭, ২৮, ৩১	তো-২৮, ৩১
তলত ৫৩	তেওঁবিলাক ২৮	তোক ২৭
তলতীয়া ৬৮	তেওঁবিলাক-২৮	তোমা-২৮, ৩১
তল-সবা ৫, ৮৩	তেওঁলোক ২৮	তোমালোক ২৮
তইত্ ২৮	তেওঁলোক-২৮	তোমালোক-২৮
তহত-২৮	তেখেত্ ২৭, ২৮, ৩১,	থ
ত্রিশ, ত্রিছ ৩৩	৩২	থ ৪৩
তা-২৮, ৩১	তেখেত-২৮	থমক্ ৪৬
তাই ২৭, ২৮, ৩১	তেখেতসকল্ ২৮	থবক-ববক ৮১
তাক ২৭	তেখেতসকল-২৮	থলুরা ৭৪
তাত ৫৩	তেতিয়া ৫৩	থাক্ ৪১, ৫০
তাপ ৩	তেত্রিশ, তেত্রিছ ৩৩	থাকোঁতে ৪৮
তামী ৭২	তেনি ৫৩	-থান ১৭
তাবাং-তিবিং ৮০	তেনে ২৬	থাপ ৩
তাল ২	তেনেটক ৫২, ৫৩	থালামুবি মাৰ্ ৪৭
তাইর ১০	তেনেকুরা ২৬	থিবাং ৭০
-তি ৬৭	তেনেকুরাটক ৫২, ৫৩	থুলুক-থানাক ৮০
তিনি ৩২	তেনেহ'লে ৫৮	থেকেচ্ ৪৬
তিয়নি ৬৭	তেন্তে ৫৮	থেবেহ্ ৪৬
তিয়াল্লিশ, তিয়াল্লিছ ৩৩	তেব ৩৩	-থোকা ১৭
তিবায়রৈ ৩৪	তেল ২	-থোপা ১৮
তিবানী ৩৪	তেলী ৭২	দ
তিবী-মুনিহ ৮৩	তেলীয়া ৭২	দতাল ১১
তিবোতা ১১	তেলেতীয়া ৭৫	দন্দুবা ৭৪
তিল ২	তেবন ৩৩	দপ-দপ ৭২
ভূমি ২৭, ২৮, ৩১	তেষটি ৩৩	দপ-দপা ৪৭

দমবা ১১	দিছো ৩২	দুই ৭৫
দবা ১০	দিব ৩২	দে ৩৮
দবা-কইনা ৮৩	দিব পাৰ্ ৪৬	দেই ৫৭
দবা-ঘবীয়া ৮৩	দিবা ৩২	দেউতা ১৪
দবে ৫৫, ৫৬	দিবি ৩২	দেউতাক ১৪
দলনি ৬৮	দিম ৩২	দেউতার ১৪
দহ ৩৩	দিয় ৩৮	দেউতাবা ১৪
দহজনীয়া ৭৩	দিয়ক ৩৮	দেও ৩
দছটি ১৭	দিয়া ৩৮, ৪৩	দেওববীয়া ৭৩
দহোটা ১৭	দিয়ে ৩৮	দেওব ১১
দ্বাৰা ২৩, ৫৫	-দিয়েক ১২	দেখ্ ৪২
দ্বাবাই ২৩	দিলা ৩৮	দেখনিয়াব ৬৬
দ্বিতীয় ৩৪	দিলি ৩৮	দেখাদেখিকৈ ৫৪
দ্বিতীয়া ৩৪	দিলে ৩৮	দেখি ৫৬
দা ৪৩	দিলেঁ ৩৮	দেখুরা ৪৪
দান ৩	দীঘল ২৬, ৬২	দেখোন ৫৬, ৫৭
-দান ৭৬	দীঘলী ৭২	দেদা ৪৬
-দানি ৭৬	দীঘলীয়া ৭৩	দেড় ৩৫
দানী ৭২	দুই ৩২	দো-৩২
-দাব ৭৬	দুখন ৩২	দোছোবা ৩৪
দাবনী, দাউনী ১২, ৬৫	দুখী ৭২	দোপোণ ৩২
দি ৩৮, ৪২, ৫০, ৫৬	দুগুণ ৩৫	দোমোন ৩২
দিওঁ ৩৮	দুজন ৩২	দৌরি যা ৪৫
দিছ ৩২	দুটকা ৩২	ধ
দিছা ৩২	দুটা ১৭, ৩২	ধনী ৭২
দিছিল ৪০	দুটা দুটাকৈ ৬৩	ধপ-ধপ ৭২
দিছিলি ৪০	দুনাই ৫৩	ধব ৩৮
দিছিলি ৪০	দুবার ৩৫	ধবক ৩৮
দিছিলোঁ ৪০	দুরবী ৭২	ধবা ৩৮
দিছে ৩২	দুশ ৩২	ধবে ৩৮



ধবো ৩৮	ধুবুনী ৬, ১২	নামাবে ৪৭
ধব ৩৮	ধুবা ৪৪	নামে ৫৭
ধবফবা ৪৭	ধোবা ৬, ১২	নারবীয়া ৬২
ধবা পব ৪৬	ন	নাহবণি ৬৮
ধবিছ ৩২	ন ৩৩	নাহে ৪৭
ধবিছা ৩২	নচুৱা ৪৪	নি ৪২
ধবিছিল ৪০	নতুৱা ৫৮	নি-৭৭
ধবিছিল্লা ৪০	ননন্দ ১১	-নি (নী) ৬, ১১, ১২, ৬৭, ৭৬
ধবিছিলি ৪০	নবো ১০, ১৩	
ধবিছিলো ৪০	নমবে ৪৭	নিগনি ২২
ধবিছে ৩২	নবাণি ৭৬	নিচিনা ৫৫, ৫৬
ধবিছো ৩২	নলীয়া ৭২	নিচেই ৫৩
ধবিব ৩২	নরৈ ৩৪	নিজ-৩০
ধবিবা ৩২	নহয় ৪৭	নিজ্ ৩০, ৩১
ধবিবি ৩২	নহ'ল ৪৭	নিজ্, নিজ্ ৩০
ধবিম ৩২	নহ'লে ৫৮	নিজ-নিজ- ৩০
ধবিনা ৩৮	নাই ৪১	নিঠকরা ৭৭
ধবিলি ৩৮	নাইরা ৫৮	নিতৌ ৫৩
ধবিলে ৩৮	নাও ৩	নিদিয়ে ৪৭
ধবিলো ৩৮	নাক ৩	নিপুণ ২৪
ধকরা ৭৪	নাকটো ৭	নিমবমিয়াল ৭৭
ধবোতে ৪৮	নাচ ৪২	নিমাত ৭৭
ধাই ১২	নাচন ৬৫	নিমিতে ৫৪, ৫৫, ৫৬
ধান ৩	নাটনি ৬৫	নিয়া ৪৪
ধানতলী ৭৫	নাতি ১২	নিযুত ৩৪
ধাননি ৬৮	নাতিনী ১২	নিবান্নরৈ ৩৪
-ধাব ১৮	নাম ৪২	নিলাজ ১১, ৭৭
-ধাবি ১৮	নাম কব ৪৫	নিলাজী ১১
ধুনীয়া ২৬	নামতী ১২, ৬৮	নীলা ২৬
ধুনীয়ার্কে ৫৩	নামনি ৬৫	হুমলীয়া ৭৩

হুগুনে ৪৭	পনীয়া ৬২	পাহ কব ৪৫
নে ৫৮	পয়ত্রিশ, পয়ত্রিছ ৩৩	পাহত ৫২, ৫৫
নেকি ৫৮	পয়ষষ্টি ৩৪	-পাট ১৮, ১২
নেউল ৩	পয়সত্ত্ব ৩৪	-পাটি ১৮
নেজাল ৭১	পব ৪২	পাণ্ডাগিবি ৭৫
নেজাল-তবা ৫, ৮৩	পবহি ৫৩	পাত ৩
নেদেখে ৪৭	পবহিলৈ ৫৩	পাতনি ৬৫
নেপালী ৭২	পবা ২১, ২৩, ২৪ ৫৫	পাত-পচলা ৮২
নেমাবে ৪৭	পবি যা ৪৫	পানী-জোলা ৮২
নৈ ৩	পর্যন্ত ৫৭	পাব ৪৩
নো ৫৬, ৫৮	প্রতি ৫৫	পাবে ৪৭
নোখোজে ৪৭	প্রথম ৩৪	পার্গত ২৪
নোমাল ৭১	প্রথমতে ৫৩	-পালি ১৮
নোরাবে ৪৭	প্রথমা ৩৪	-পাহ ১৮
নোহ-নোহ ৭২	পলবীয়া ৬৬	পাহব ৪২
নৌ ৫৩	পলা ৬	পি ৪২
প	পলুৱা ৬, ৪৪	পিকদান ৭৬
পকনি ৬৬	পহিলা ৩৪	পিছত ৫৫
পকা পকা ৬২	পছমবীয়া ৬৭	পিট ৪২
পকুৱা ৪৪	পঢ় ৪২, ৪৩	পিঠি দি ৪৫
পগলা ১২	পঢ়া ৪৩	পিতল-চকুৱা ৮৩
পঁচপন ৩৩	পঢ়ুৱা ৪৩	পিতলুৱা ৭৪
পঁচান্নরৈ ৩৪	পঢ়ুরৈ ৬৭	পিনে ৫৫, ৫৬
পঁচানী ৩৪	পা ৪২	পিন্ধন ৬৪
পঁচিশ, পঁচিছ ৩৩	পাই ৫৭	পিব-পিব ৭২
পঞ্চল্লিশ, পঞ্চল্লিছ ৩৩	পাক-ভাবত ৮২	পুছ ৪২
পঞ্চাশ, পঞ্চাছ ৩৩	পাগলী ১২	পুকষ ১১
পতি ৫৬	পাঁচ ৩২	পুকখালি ৭১
পছমনি ৬৮	পাঁচুটি ১৭	পুরাতে ৫৩
পদূলি-গুঙা ৮৩	পাঁচোট ১৭	পূজাবী ৭০



পূর্বক ৫৭	ফুল-চন্দন ৮২	বকরা ৬, ১২
পেটাল ৭১	ফুলতী ১২, ৬৮	বকরানী ৬, ১২
পেটুলা ৭৪	ফুলদানী ৭৬	বল ২
পেমিলডাল ৭	ফুলনি ৬৮	বলদ ১১
পেলাই দি ৪৫	ফুলাম ৭০	বলিয়ালি ৭১
পেলোরা ৪৪	-ফেবা ১৮	বহ ৫
পেহা ১১	-ফেবি ১৮	বহলা ৪৫
পেহী ১১	ফোপা ৪৬	বহি থাক ৪৫
পৈ ১১	ব	বহি ( বজা ) ৬৭
পো ১১	বক ৪৩	বহিব পার্ ৪৬
পোকে-খোরা ৮৩	বক-বক ৭২	বহকা ৬৭
পোণ ২৬	বগা ২৬	বহরা ৫, ৪৪
পোণা ৪৫	বগাকৈ ৫৩	বা ৫৬, ৫৮
পোন্ধব ৩৩	বছবীয়া ৭৩	-বা ১২
পোরা ৩৫	বছবে ৫৩	বাইদেউ ১৩
পোহাবী ১২	বছবে বছবে ৬৩	বাইশ, বাইছ ৩৩
পৌনে ৩৫	বছবেকীয়া ৭৩	বাগৰ্ ৪৬
ফ	বজকরা ৭৪	বাগবি পৰ্ ৪৫
ফন্দিয়ক ৬৮	বজ্রিশ, বজ্রিছ ৩৩	বাঘ ৬, ১২
ফপবা ৬২	বদল্ ৪৭	বাঘ-ঢকা ৮২
ফলীয়া ৭৩	বননি ৬৮	বাঘ-ভালুক ৮২
ফাট ৩	বনবীয়া ৬২	বাঘিনী ৬, ১২
ফাল্ ৪৩	বহুরা ৭৪	বাহনি ৬৫
ফিব-ফিব ৭২	বন্দী ১১	বাজনা ৬৫
ফিব-ফিবীয়া ৭৮	বব ৫২	বার্ট ৩
ফুকন ১২	ববকথীয়া ৭৩	বার্টকুবি ৭৫
ফুকননী ১২	ববং ৫৩, ৫৮	বার্টকরা ৬২
ফুচ-ফুচ ৭২	বব-মুৰীয়া ৮৩	বাপতী ৬৮
ফুচ-ফুচা ৪৭	ববলা ১২	বাপতীয়া ৬২
ফুৰণ ৬৪	ববাই ৭০	বাপু ৭৪

বাপেক ১৪	বিয়াল্লিশ, বিয়াল্লিছ ৩৩	বেছি ৫২, ৫৪
বাপেব ১৪	বিয়ৈ ৪	বেজালি ৭১
বাপেবা ১৪	বিব দি ৪৭	বেটা ৫
বা-বাতবি ৮১	বিবান্নরৈ ৩৪	বেটী ৫, ১১
বাবুগিবি ৭৫	বিবানী ৩৪	বেবা ৪৬
বাবে ৫৪, ৫৫; ৫৬	বিল ২	বেয়া ২৬
বাব ৩৩, ৩৫	-বিলাক ৮, ২	বেয়াকৈ ৫৩, ৫৪
বাবতি-কাল ৮৪	বিশ, বিছ ৩৩	বেল ২, ৪
বাক ৫২	বিশেষে ৫৭	বেচ্ ৪২
বারন ৩৩	বিষয়ে ৫৫, ৫৬	বৈনাই ১৩
বাঘটি ৩৩	বুজ্ ৪২	ব'ল ২, ৪১
বামন্তব ৩৪	বুজনি ৬৫	বোকাময় ৭৬
বাহিবে ৫২, ৫৫	বুধিয়ক ৬৮	বোপা ১১
বাহিবে-ভিতবে ৫৩	বুৰণ ৬৫	বোপাই ১১, ১৪
বাহী ৭১	বুল ২	-বোব ৫, ৮, ২
বাঢ়্ ৪২	বুলি ৫৬, ৫৭	বোল ২
বাঢ়ন ৬৫	বুঢ়া ১১	বোলা ৪৪
বি-৭৭	বুঢ়ী ১১	বোরনী ১২
বিচনি ৬৬	-বৃন্দ ২, ১০	বোরাবী ১১
বিজতবীয়া ৭৭	বে'ল ২	বোরাবী-বেটা ৮২
বিজবিজাইছে ৭৮	বে-৭৭	বোরে ৪
বিজাত ৭৭	বেআইনী ৭৭	
বিজোথ ৭৭	বেঁকা ২৬	ভ
বিনা ২৪	বেঁকাকৈ ৫৩	ভকত সেবা ৮২
বিনে ২৪	বেগাই ৫২, ৫৪	ভগা ৪৫
বিদ্ধনা ৬৫	বেঙা ১১, ১২	ভগামি ৭০
বিপাক ৭৭	বেঙী ১১	ভতুরা ৭৪
বিয়ল্ ৪২	বেঙুরী ১২	ভনী ১১, ১৩
বিয়লি ৫৩	বেঙেনা-বুলীয়া ৮৩	ভবনি ৬৬
বিয়া-বাক ৮১	বেছবকাবী ৭৭	ভবালী ৭২



ভাই ৩, ১১, ১৪	ভুকুরা ৪০	মলচ্ ৪৬
ভাইবোরাবী ১৩	ভেঁকুব্ ৪৭	মল-মল ৭২
-ভাগ ১৮	ভেলেঙী ১১	মহা ১২
ভাগন ৬৫	ভোগালী ৭১	মহাদেব-পার্বতী ৮৩
ভাগরতী ৭২	ভোদা ২৬	মহিলা ১১
-ভাগি ১৮	ভোব-ভোব ৭২	মহী-চুড়া ৮২
ভাত ৩	ম	মহীয়া ৭৩
ভাত-চাত ৮১	মই ৫, ৮, ২৭, ২৮, ৩১	মা ১৪
ভায়েক ১৪	-মই ৭৬	মাইকী ১০, ১১
ভায়েব ১৪	মইমতালি ৭১	মাক ৩, ১৪
ভায়েবা ১৪	মখনা ১১	মাখীটো ৭
ভাবী ৭২	মখা ৮, ৯, ১০	মাখুন্দী ১১
ভাল ৫২	মগনিয়াব ৬৬	মাছ-চাছ ৮১
ভালকৈ ৫৩, ৫৪	মগনীয়া ৬৬	মাছুরৈ ৭৪
ভালটো ৭	মঙহাল ৭১	মাজত ৫৫
ভালদবে ৫৩	মজলীয়া ৬২	মাজু ৭৪
ভাল-বেয়া ৮২	-মঙলী ৯, ১০	-মান ১২
ভাল ভাল ৬২	মতা ১০, ১১	মানী ৭৩
ভালভারে ৫৩	মতে ৫৫, ৫৬	মানুহ ৮, ২২
ভালবি ৬৯	মথনি ৬৫	মানুহ দুজন ৮
ভালকপে ৫৩	মন ৪২	মানুহবোব ৮
ভালে-কুশলে ৫২, ৫৪	মনে মনে ৫২	মাৰ ১৪
ভালে ভালে ৫৪	ময়ো ৪	মাৰ থা ৪৫
ভারবীয়া ৬৯	মব্ ৪২	মাৰণ ৬৫
ভিতবত ৫৫	মবতী ১২	মাৰা ১৪
ভিতকরাল ৭৪	মব-মব ৭৭	মাৰি ৬৭
ভিতবে ৫২	মবমিয়াল ৭৩	মাকক ৬৭
ভিনিহি ১৩	মবিয়া ৪৫	মাকরা ৭৪
ভুক ৭৮	মবী ৬৭	মাহতলী ৭৬
ভুকিছে ৭৮	মবীয়া ৬৭	মাহনি ৬৮

মাহ-সবিয়হ-ধান ৮৪	য	য'তে-ত'তে ৫৩
মাহিলি ৭৩	যদি ৫৮	য'লৈকে-ত'লৈকে ৫৩
মাহী ১২	যদু-মধু ৮৩	-যোব ১৭
মাহে ৫৩	যদুরে ৪	যোবাত ৪২
মাহে মাহে ৬৩	যা-৩০	যোরাব ৪২
মিছলীয়া ৬২	যা ৪১, ৪২, ৫১, ৫৭	ব
মিতা ১২	যাওঁ ৫	-ব ১৪, ২১, ২২, ২৩,
মিতিনী ১২	যাব খোজ্ ৪৬	২৪, ৪৬, ৪৫
মুখা-মুখি ৮৩	যি ৩০, ৩১	-ব-আ ১৪
মুখাল ৭১	যিবোব্ ৩০	বখা ৪৪
মুখে মুখে ৬২	যিবোব-৩০	বখীয়া ৬৭
মুগা ২৬	যিবিলাক্ ৩০	বখোরা ৪৪
মুগী ২৬	যিবিলাক-৩০	বং ৩
-মুঠা ১৮	যিমান ২৬	বঙচুবা ২৬, ৭৫
-মুঠি ১৮	যিমানকৈ ৫৩	বঙা ২৬, ৭০
মুঠেই ৫৪	যিসকল্ ৩০	বঙালী ৭১
মুঠে ২২	যিসকল-৩০	বঙিয়াল ৭৩
মুনিষাই ৭০	যিহ্ ৩০	বঙীণ ৭৩
মুনিহ ১১	যিহ-৩০	বচকী ১২
মুখামি ৭০	যুঁজ ৪২	বজা ১১
মুখা-ফুটা ৮৩	যুঁজাক ৬৬	বগুবা ৭৪
মুবটো ৭	-যুবি ১৭	বন্ধা ৪৪
মে'ও ৭৮	যুবীয়া ৭২	বম-বম ৭২
মেলুরৈ ৭৪	যেতিয়া ৫৩	বমলিয়া ৪৬
মো-২৮, ৩১	যেনি ৫৩	বাইজ ৯
মোক ২৭	যেনে ২৬, ৫৮	বাখি থ ৪৫
মোহাব্ ৪৬	যেনেকৈ ৫২, ৫৩	বার্থোতা ৪৮
মো ৩	যেনেকুরা ২৬	বাংঢালী ১২
মোজাদাবী ৭২	যেনেকুরাকৈ ৫২, ৫৪	বাণী ১১
মোসনা ৮৩	য'ত ৫৩	বান্ধন ৬৫



বান্ধনি ১২, ৬৫	বোরক ৩৮	নাগিব ৪২
বাম বাম ৫২	বোরা ৩৮	নাগে ৪২
বাম-বারণ ৮২	বোরে ৩৮	নাজকুবীয়া ৭৫
-বি (বী) ১১, ১২	বোরতী ৬৪	লাহতী ৬৮
বিড়িয়া ৪৫	বোরনী ১২, ৬৫	লাহেঁকে ৫৪
কইছ ৩২	ল	লিখা ৪৪
কইছা ৩২	ল ৪২	লিপ্ ৪২
কইছিল ৪০	-ল ৪৬	লুগীয়া ৭৩
কইছিল ৪০	লক-লক ৭২	-লে ৪২, ৫০, ৫১
কইছিলি ৪০	লগ কব্ ৪৫	লেক-লেক ৭২
কইছিলোঁ ৪০	লগত ৫৫	লেখাক ৬৬
কইছে ৩২	লগবী ১২, ৬২	-লৈ ২১, ২২, ২৪, ৪৮
কইছোঁ ৩২	লগীয়া ৪২	লৈ যা ৪৫
কব ৩২	লং ৩	ল'বা ১১, ১২
কবা ৩২	লট-পট ৮০	ল'বালি ৭১
কবি ৩২	লটং-পটং ৮০	ল'বা-বুঢ়া-মতা-মাইকী
কম ৩২	-লত ৪২, ৫০	৮৪
কলা ৩৮	লথিয়া ৪৫	লো ২২
কলি ৩৮	-লমা ১৮	-লোঁ ৩৭
কলে ৩৮	লব-কব ৮০	-লোক ২, ১০
কলোঁ ৩৮	লবালবিকৈ ৫২	লোরা ৪৪
কপ-গঠন-পদ্ধতি ৮৪	লম্বী-নাবায়ণ ৮৩	লোরে ৪
কপহ ৬২	-লা ৭৬	র
কপালী ৭১	লাই-লেচাই ৮২	-বর্গ ২, ১০
-বে ১১, ২২, ২৪, ৫৫,	লাও-মুবা ৮৩	শ
৫৬	লাখ ৩৪	শ ৩৪
বেপ্ ৪৭	লাগ্ ৪২	শ শ ৬৩
বো ৩৮, ৪৩	লাগতিয়াল ৬৪	শই শই ৬৩
বোঁ ৩৮	লাগন ৬৫	শনি ৬
বোর ৩৮	লাগিছিল ৪২	শব ১১

শাহব ১১	ষোল ৩৩	সাতাম-পুর্ষ ৮৪
শাক-পাচলি ৮২	স	সাতারন ৩৩
শালপতি ১৩	স-৭৭	সাতাশী ৩৪
শাহ ১১, ১৪	-সকল ৮, ২, ১০	সাতুটি ১৭
শাহরেক ১৪	সখি ১২	সাতোটা ১৭
শাহরেব ১৪	সত্তব ৩৪	সান্ ৪৭
শাহরেবা ১৪	সদায় ৫৩	সাকরা ৭৪
শিক্ ৪২	দগ্হতে ৫৩	সাহিয়াল ৭৩
শিকনি ৬৬	সপরিয়াল ৭৭	সি ২৭, ২৮, ৩১
শিকা ৪৪	সমনীয়া ৭২	সিঁচ্ ৪২
শিকাক ৬৬	-সমূহ ২, ১০	সিঁচবতি ৬৪
শিপিনী ১২	সম্পর্কে ৫৬	সিজ্ ৪২
শুই ৫০	সম্বন্ধে ৫৫	সিবিলাক্ ২২
শুকনি ৬৬	সব্ ৪২	সিবিলাক-২২
শুং ৩	সব-সব ৭২	সিবোব্ ২২
শুদাই ৫২	সবাল ৬৬	সিবোব-২২
শুন ৩, ৪২	সক ২৫	সিমান ২৬
শুনিবলৈ ৪৮	সাঙোব্ ৪২	সিমানকৈ ৫৩
শুনিলে ৫০	সাঁচতীয়া ৬৪	সিহঁত্ ২৭, ২৮
শুনি শুনি ৬৩	সাঁচনীয়া ৬৬	সিহঁত-২৮
শুনোতে শুনোতে ৬৩	-সাজ ১৮	সিহঁতক ২৭
শুৱা ৪২, ৪৪	সাত ৩, ৩২	সিহঁতলৈ ২৭
শেষ কব্ ৪৫	সাতচল্লিশ, সাতচল্লিছ	সিহঁতে ২৭
শেহতীয়া ৬৮	৩৩	সী ৪২
শো ৪২	সাতত্রিশ, সাতত্রিছ ৩৩	সীতা-সাবিত্রী ৮২
শোরন ৬৪	সাতসত্তব ৩৪	সু-৭৭
ষ	সাতষষ্টি ৩৪	সুকাঠী ৭৭
ষাঠি ৩৩	সাতাইশ, সাতাইছ ৩৩	সুখী ৭২
-ষাৰ ১৮	সাতান্নরৈ ৩৪	সুমুৱা ৪৪
-ষাৰি ১৮	সাতাম ৭০	মেই ৩, ৩১



সেইটো ২২, ৩১	ইক ৫৮	-হাল ১২
সেইবিনাক্ ২২	হকে ৫৪, ৫৫	হালধীয়া ২৬
সেইবিনাক-২২	-ইত ৮, ৯	-হালি ১২
সেইবোব্ ২২	হতুরাই ২৩, ৫৫	হালোরা ৭৫
সেইবোব-২২	হবনা ৫৮	ইাহ্ ৪২
সেইয়া ২২, ৩১	হয় ৭৮, ৫২	ইাহি ৬৭
সৈতে ৫৬	হব-গোবী ৮৩	হি ৫৭
সোণাবী ৭০	হব-হব ৭২	হিন্দু ১২
সোণালী ৭১	হবিও ৪	হিন্দুরনী ১২
সোণোরালী ৭৫	হবিয়ে ৪	হিন্দুস্থানী ৭২
সোতব ৩৩	হবি হবি ৫২	ইছ ৭৮
সোনকালে ৫২, ৫৩	হল-ফল ৮০	-হে ৫২, ৬১, ৬২
-সোপা ১৮	ইছরা ৪৪	হে ১৩, ৫২
সোমববীয়া ৭৩	হাক দি ৪৫	হেতুকে ৫৭
সোরোপালি ৭১	হাজাব ৩৪	হেঁতেন ৫০, ৫১, ৫৮
সোলক্ ৪৬	হাজাব হাজাব ৬৩	হে-ব ১৩
সৌ ৩১	হাজাবে হাজাবে ৬৩	হে-বা ১৩
সৌটো ৩০, ৩১	হাটকুবি ৭৫	হে-বি ১৩
সৌবিনাক্ ৩০	হাট-বজাব ৮৩	হে-বেই ১৩
সৌবিনাক-৩০	হাটকরা ৬২	হে-বৈ ১৩
সৌবোব্ ৩০	হাত ৩	হে-বো ১৩
সৌবোব-৩০	হাতখন ৭	হৈছে ৫২
সৌরা ৩০, ৩১	হাতীটো ৭	হ'লে ৫৬
	হাতে-কটা ৫, ৮৩	হো-হো ৮০
হ	হাবিময় ৭৬	হোঁ-হোঁ ৮০
হ ৪২, ৫১	হায় ৫২	ক্ষ
-হ ৪৬	হায় হায় ৫২	ক্ষীবতী ৬৭